

36483

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE
HALK KÜLTÜRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHARREM KAYA

İSTANBUL - 1994

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE
HALK KÜLTÜRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANISMAN
Prof. Dr. İNCİ ENGİNÜN

MUHARREM KAYA

İSTANBUL - 1994

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	I
ÖNSÖZ	II
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE HALK DİLİ UNSURLARI

1. DEYİM	8
2. ATASÖZLERİ	37
3. ARGO	43
4. OKŞAMALIK	46
5. TEKERLEME	46
6. ÖRTMECE	47
7. DUA	48
8. BEDDUA	48

İKİNCİ BÖLÜM

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI

1. DESTAN	50
2. FIKRA	57
3. MASAL	60
4. HALK HİKAYESİ	63
5. HALK TİYATROSU	66
6. ŞİİR	68
7. TÜRKÜ	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE DİĞER HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

1. GELENEK, GÖRENEK, ADET, TÖRE	71
2. HALK İNANÇLARI	75
3. KÖY VE KÖYLÜ	75

SONUÇ	87
NOTLAR	89
HİKAYELERİN BİBLİYOGRAFYASI	95
BİBLİYOGRAFYA	100

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
Ank.	: Ankara
anlt.	: anlatıcı
bkz.	: bakınız
bs.	: baskı
B.Y.	: Bilgi Yayınevi külliyyâtı
C.	: cilt
cev.	: çeviren
Cing.	: Cingenece
der.	: derleyen
Fr.	: Fransızca
gaz.	: gazetesi
haz.	: hazırlayan
ist.	: istanbul
itl.	: italyanca
ktb.	: kitabevi
M.E.B.	: Millî Eğitim Bakanlığı
mec.	: mecmuası
M.S.Ü.	: Mimar Sinan Üniversitesi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
no	: numara
S.	: sayı
sf.	: sahîfe
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
Tr.	: Türkçe
yay.	: yayınları
yön.	: yöneten

ÖNSÖZ

Millî Edebiyat akımı içinde yer alan Ömer Seyfeddin, halk diline ve halk edebiyatına yönelmiş, halk kültüründen aldığı malzemeleri eserlerinde şüphesiz bir şekilde işleyerek kullanmıştır. Hem sade bir dille kaleme aldığı hikâyeleri; hem de Türkçe'nin sadeleşmesi üzerine fikirlerinin yer aldığı makaleleri bugün bile rahatlıkla okunabilmektedir. Bunun sebebi ise halk dilini ve halk edebiyatını milliyetçi bir bakış açısıyla değerlendirmesidir.

Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde halk edebiyatı tesiriyle ilgili müstakil bir kitap şimdiye kadar yayımlanmamıştır. Ömer Seyfeddin hakkında yazılan kitap ve makalelerde bu tesir ana hatlarıyla ele alınmıştır; fakat hikâyelerindeki halk kültürüyle ilgili malzeme bütünüyle tespit edilmemiştir.

Bu çalışmada Ömer Seyfeddin'in halk edebiyatından aldığı ve eserlerinde kullandığı malzeme tespit edilmiş; bunların eserde taşıdığı önem belirtilmiş; ayrıca yazarın o malzemeyi seçmekteki amacı açıklanmıştır.

Ömer Seyfeddin'in hikâyeleri Bilgi Yayınevi'nce 1970'te baskısı yapılan 11 kitaplık Bütün Eserleri serisinden ve Muallim Halit Kitabevi'nin 1940'ta yapılan 2 ciltlik külliyâtından okunmuştur. Hikâyeler Sadık Tural'ın, 1982'de Marmara Üniversitesi'nce yayımlanan Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin adlı kitapta verdiği kronolojik bibliyografya sırasına göre ele alınmıştır. O listede yer almayan hikâyeler de bu çalışmanın sonundaki bibliyografyada verilmiştir. Alıntılar ise asıllarından kontrol edilmiştir. Alıntılarda gösterilen parantez içindeki, üç sayıdan birincisi kronolojik listede adı verilen hikâyeyi, ikincisi hikâyenin yer aldığı Bilgi Yayınevi külliyâtındaki kitap numarasını, üçüncüsü ise o kitaptaki sayfa numarasını gösterir. Bilgi Yayınevi külliyâtının tercih edilmesinin sebebi ise bu seride diğer külliyâta göre daha fazla hikâyeye yer almasıdır. Hikâyeler asıllarından kontrol edilmiştir ve bu külliyâta değiştirme ve fazla okuma yanlışı görülmemiştir.

Deyim, atasözü, argo unsurları sıralamada önce tarifler yapılmış, sözlüklerde yer almayan, anlam olarak o tarif çerçevesine girmesi şüpheli olanlar alınmamıştır. Deyimler sıralanırken yazarın farklı kullanımları da gösterilmiştir.

Bu çalışma bir giriş ile üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Türkçe'de sadeleşmenin ve yeni Türk edebiyatında halk edebiyatı tesirinin ana hatları çizilmiş, Ömer Seyfeddin'in dil anlayışı üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde yazarın eserlerinde kullandığı halk diliyle ilgili dil malzemesinin tesbiti yapılmıştır. İkinci bölümde halk edebiyatı unsurları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise hikâyelerindeki halk kültürünü oluşturan inançlar, gelenek, görenek, âdet ve törelerle ilgili unsurlar incelenmiş; Ömer Seyfeddin'in köyü ve köylüyü hikâyelerinde nasıl aksettirdiği üzerinde durulmuştur.

Ömer Seyfeddin'in doğrudan halk edebiyatıyla ilgili

makalesi yoktur. Fakat bazı makalelerinde halk diliyle bağlantılı olarak halk edebiyatına değindiği görülür. Bu yüzden Ömer Seyfeddin'in halk edebiyatına bakış tarzı eserlerine aksettigi şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu araştırmayı yöneten ve karşılaştığım güçlüklerde bana yol gösteren hocam Prof. Dr. inci Enginün'e, benden yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Aydın Oy'a, Öğr. Gör. Dr. Mehmet Kalpaklı'ya, Arş. Gör. Dr. Handan inci'ye teşekkür ederim.

Muharrem Kaya

GİRİŞ

Yeni Türk edebiyatı ile halk edebiyatı arasındaki münasebet ele alındığında, hem konu, hem üslup, hem de motifler açısından karşılıklı etkilenmeler olduğu görülür. Milletlerin edebî eserlerinde, halk edebiyatı etkilerinin görülmesine, topluma, insana, tabiata yeni bir gözle bakmaya başladıkları kültür değişimleri dönemlerinde rastlanır. Avrupa'da milliyetçilik hareketlerinin güç kazandığı 18. ve 19. yüzyılda millî dillerdeki halk edebiyatını, kültürünü kaynak alan pek çok eser vücuda getirilmiştir ve bunlar o dillerin klasikleri arasına girmiştir. (1)

Türk aydınları üzerinde de halk edebiyatının etkisi, siyasî ve kültürel milliyetçiliğin güç kazandığı Millî Edebiyat döneminde artmıştır. Özellikle de Ziya Gökalp'in, millî edebiyatın temelini halk edebiyatı olması yolundaki düşüncesi, bir medeniyet buhranı içindeki Türk aydınını, halk kültürüne döndürmüştür.

Din ve kültür değişmelerini yaşamış bir millet olan Türkler, tarihin belirli dönemlerinde, edebiyatta, halk kültüründen uzaklaşmışlardır. Yüksek zümre edebiyatı, her ne kadar kendi içine kapalı olsa da, atasözü, deyim, masal, latife ve bilmecelelerden yararlanarak bunları divan ve mesnevilerde kullanmıştır. Bu iki edebiyatın ayrılığı her şeyden önce, dili kullanmada ortaya çıkmıştır. Atasözlerimiz bile divanlarda Farsça ve Arapça kelimelerle değiştirilerek ifade edilmiştir. Divan edebiyatı ile halk edebiyatı yakınlıklarından son dönemde bahsedilmektedir. Cemal Kurnaz'ın Divan ve Halk Şiirinin Müsterekleri Üzerine (1993, İstanbul) adlı kitabı buna bir örnektir.

Türkçe'nin yazı dili olarak kullanılması ve aydınlarımızın tesiri altında kaldıkları yabancı dillerden uzaklaşılması ihtiyacı çok eskiden beri dile getirilmiştir. Hatta Karaman beyi, Mehmet Bey, Türkçe'yi devlet dili hâline getirmiştir. Bugün ise bunu kutlamaya devam ediyoruz. Türkî-i Basit hareketi de bu ihtiyacın bir ifadesidir. Bu hareketin önemine ise devrinden çok sonra Türkçülük akımı başladıktan sonra Fuad Köprülü tarafından dikkat çekilmiştir. (2)

Ancak duyulan bu ihtiyaca rağmen yabancı kültürler, Türkçe üzerindeki hakimiyetlerini devam ettirmişlerdir.

Tanzimat döneminde, dilde sadeleşme hareketi, Şinasî'den başlayarak, farklı kavramların temsil ettiği bakış açısından da olsa işlenir. Şinasî, bunu Türkçülük adına değil halk adına yapar, fakat Türkçülüğe hizmet eder. Bir yandan da, atasözleri kitabı olan Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye'yi yayımlaması, Batı'dan aldığı tiyatro tekniğiyle halk seyirlik oyunlarını uzlaştıran Şair Evlenmesi'ni yazması diğer Tanzimat yazarlarını da halk edebiyatına yönlendirir. (3)

Ahmet Midhat ve Abdülhak Hâmid'in eserlerinde atasözlerini kullanmaları bu etkiye bağlanabilir.

Hece vezninin de, gerek Akif Paşa'nın torunu için yazdığı mersiyede, gerekse Namık Kemal'in tavsiyesiyle Abdülhak

Hâmid'in kaleme aldığı Nesteren'de kullanıldığı görülür. Ancak bu deneme başarısız olur. Hâmid, sahnede konuşma dilini ömrü boyunca arar. Namık Kemâl'in de hece vezniyle yazdığı şiirler vardır.

Modern bir meddah olarak vasıflandırılan Ahmet Midhat Efendi, modern hikâye ve roman anlayışıyla, halk hikâyeciliğinden gelen unsurları başarıyla birleştirebilmiştir. (4)

Bu arada gazete lisânının giderek halkın anlayabileceği bir sadeleşme yoluna girdiği görülür. Ömer Seyfeddin'in bir makalesinde yer alan "ki biz Türk'üz, bize Türkçe gerektir" mısraı kendi kaynaklarımıza yönelmemiz gerektiğini belirtmesi açısından önemlidir. (5)

Ahmet Rasim'in ve diğer ara nesil mensuplarının dil karşısındaki tutumları ve uygulamaları da bu kapsamda ele alınabilir. Onlar da sade Türkçe üzerinde dururlar. Ama onların gayesi de Türkçülük değil, halkın anlayabileceği bir dildir.

Bütün bunlar bir yönüyle Türkçe'nin Osmanlı'da halkın dili olarak kullanıldığıının delilidir. Hatta Arap harflerini bilmeyen Hıristiyan Osmanlılar da Türkçe'yi kullanırlar.

Servet-i Fünûncular ise edebiyatımıza Avrupaî bir mahiyet kazandırmak istedikleri için eski edebiyata ve halk edebiyatına uzak durmuşlardır.

Daha sonra artan milliyetçilik hareketlerinin siyasî alana aksetmesi ve Batı'da Türk tarih ve folkloru üzerine araştırmalar yapılması devrin aydınlarının ilgisini bu alana çeker. Özellikle Macar folklorcu Ignacz Kunos'un İstanbul'a gelmesi, Anadolu'da derlemeler yapması aydınlarımızın halk edebiyatına bakış tarzını iyice değiştirir.

Gazete ve dergilerde, özellikle Ebuzziya Tevfik, Veled Çelebi, Necib Asım imzalı folklor ve halk edebiyatı yazıları çıkar. Özellikle Mehmet Emin (Yurdakul)'un Türkçe Şiirler'i geniş ilgi uyandırır. Rıza Tevfik'in koşma, nefes ve devriyeleri de Millî Edebiyat akımının temsilcileri için yol açıcı olmuştur. (6)

İzmir'de de buna benzer hareket Türkçü Necib'in etrafında gelişir. Bu faaliyetler, aynı tarihlerde İzmir'de bulunan Ömer Seyfeddin'e ışık tutar. İlk hikâye, şiir ve mensûr şiirleri Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti yolunda olan Ömer Seyfeddin, daha sonra sade Türkçe ile yazılmış hikâyeler kaleme alır. Onun, Türkçe'yi, sanat dili, edebiyat dili hâline getirmesi, uzun yıllardan beri hayâli kurulmuş olan teori ile uygulamanın birleşmesidir. Ömer Seyfeddin, bu davranışı ile kendisinden sonra gelen, Türkçe'nin edebiyat dili olarak gelişmesine yardım eden yazarlara önderlik etmiştir.

Yakup Kadri'nin, Ömer Seyfeddin'in, o dönemde yaptıklarının önemini anlayamamış olduklarını itiraf etmesi onun değerinin daha sonra kavrandığını gösterir. (7)

Ömer Seyfeddin'in dil anlayışına geçmeden önce onun yaşadığı devre bir bakmak gerekir.

Osmanlı imparatorluğu'nun gerileme döneminde başlayıp, çöküş döneminde iyice hızlanan Batılılaşma hareketleri sosyal ve ekonomik planda halka mâl olmadığı, sathî uygulamalarda kaldığı için ne kalkınmayı sağlamış, ne de dağılmayı önleyebilmişti. Etnik unsurları bir arada tutmak için izlenen

Osmanlılık politikasına rağmen, ondokuzuncu yüzyıl, Osmanlı imparatorluğu'ndaki çeşitli milletlerin, emperyalist ülkelerin de yardımıyla kendi millî devletlerini kurdukları isyanlar ve savaşlarla sona ermişti.

Yirminci yüzyılın başında ise Osmanlı sivil kamuoyundaki ve ordudaki milliyetçi kıpırdanmalar Osmanlılık düşüncesinin ve Ümmet anlayışının etkisini azalttı. Balkanlar'daki milliyetçiliğe tepki olarak özellikle orduda Türkçülük akımı kendini gösterdi. Zira Türk subayları cephede millî devletlerini kurmak idealini taşıyan insanlarla savaşıyorlardı.

II. Meşrutiyet'in siyasî hareketliliği içinde, Türkçülük, bir siyasî akım olarak ortaya çıktı. Genç Kalemler'in yayımlanması, Türk Derneği'nin, Türk Yurdu Cemiyeti'nin, nihayet Türk Ocağı'nın kurulması ile Türkçülüğün kültürel yanı beslenmeye başladı.

Ömer Seyfeddin de makaleleri ile Türkçülüğün edebiyattaki programını oluşturmaya çalıştı. Bunu umde olarak şöyle özetledi: "Millî lisân, millî vezin, millî edebiyat." (8)

Birinci Balkan Savaşı'nda bizzat cephede savaşan Ömer Seyfeddin vatan topraklarının bir bir elden çıktığını görmüştü. Bunun sebebini ise millî idrâkin hâlâ uyanmamış olması ile açıklayan Ömer Seyfeddin, Türk milliyetçiliğinin uyanmasıyla bunun önlenebileceğine inanır. Türkçülüğün kuvvet kazanabilmesi ise millî dile dayanan millî edebiyatın oluşmasına bağlıdır.

Ona göre "milliyet muhabbetinden vatan muhabbeti, vatan muhabbetinden de lisân muhabbeti" doğar(9). Manevî vatan olan lisânın istiklâli, millî vatanın istiklâlinden daha önemlidir. "Çünkü vatanını kaybeden bir millet eğer lisânına ve edebiyatına hâkim kalırsa mahvolmaz, yaşar ve yine bir gün gelir siyasî istiklâlini kazanır." (10)

Ömer Seyfeddin'in dile bu derecede önem vermesinin sebebi, bir milleti var eden güçlerin en başında, dili görmesidir. (11) Milliyetçiliği ile dile bakışı arasındaki bağlantıyı kurarken dile zaman zaman sosyolojik bir mahiyet vermesine de dikkat etmek gerekir. Zira ona göre bir milletin varlığı dil, edebiyat, âdetler ve an'anelerle belli olur.

Bu noktada batılılaşmaya dikkati çeker. Batılılaşmanın en büyük zararı, millî kıymetlerin, örfün, âdetlerin, dilin inkâr edilmesi hatta Batı'dan çeşitli "mefkûreler" alınmasıdır. Buna şiddetle karşı çıkan Ömer Seyfeddin "milliyetler lisân ve millî hars ile ayrılır" (12) diyerek Batı'dan sadece "maddî medeniyet" in alınması gerektiğini savunur.

Ömer Seyfeddin ısrarla şunu söyler: "Milletlerin mefkûrelerine tarihlerinden ve mâzilerinden ziyade millî edebiyatları bir şekil verir." (13) Bu bir milletin hem istiklâlini muhafazası, hem de Batılılaşması için gereklidir. Türkçülük gölge-fikir gibi yaşayan millî kıymetleri sosyal vicdanda uyandırılmasına, kuvvet-fikir haline getirilmesine çalışmaktadır. (14)

Bu arada şunu da belirtmeden geçmez: "Türklük cereyanını, millî hareketi fertlere atfetmek gayet büyük bir hatadır. Osmanlı Türklerinin vicdanında milliyet kıymeti zaten yaşıyordu." Türkçüler bunu daha şüurlü bir hâle getirerek etkilerini arttırmaya, çalışırlar. (15)

Osmanlı devletinin bir imparatorluk olmasından kaynaklanan imparatorluk dili Osmanlıca için iskolastik lisân, Enderunca, Enderun argosu, eski lisân diyen Ömer Seyfeddin'e göre "eski lisânın anası milliyetsizlik"tir. (16) Divan şâirleri, nâsirleri milliyetini idrâk edemediği için ne "Türk sanatkârının vatani olan Türkçe"yi kullanmış ne de Türkçe'nin en işlenmiş örneği İstanbul Türkçesi'ni eserlerine geçirebilmiştir. Hatta kâmus-ı Osmanîlerde bile "bir kelime Türkçe bulunmaz." (17) "Osmanlıca denilen düzme edebiyat dilinde Türkçe'ye zerre kadar ehemmiyet verilmez. Türkçe Osmanlıca'nın içinde adetâ kıymetsiz bir safradır." (18)

Bir başka yazısında yine bu konuya değinir ve şunları belirtir: "iskolastik lisânda ise şâir bir kelimenin Türkçesini söylemeyi iktidarsızlık addeder. Her şeyin Arapça yahut Acemcesini yazmaya çalışır.(...) Fakat tabiî lisân çok kuvvetli olduğu için divan şâirlerinin tehâlüküne rağmen yine iskolastik lisâna hulûl etmiştir." (19)

Kitaplarda, divanlarda, sözlüklerde Arapça ve Farsça'nın üstünlüğüne rağmen sokakta tabiî lisân konuşulur, millî edebiyat sözlü kültürde olanca kuvvetiyle yaşar. Ona göre Türkçe "yalnız avâm ve kadınlara, yalnız tekellüm lisânına" (20) bırakılmıştır. işte millî edebiyatın dil malzemesi buradadır.

Edebiyat anlayışı bakımından "Edebiyat hayatın ma'kesidir. Nasıl yaşıyorsak öyle şeyler okumak isteriz." (21) sözünden gerçekçi edebiyata taraftar olduğu anlaşılan Ömer Seyfeddin millî edebiyatın meydana getirilmesinde millî dilin işlenmesi gerektiğini farketmiştir.

Genç Kalemler'de imza yerine bir soru işareti koyarak yayınlanan ve bir dergi hareketi havası verilmek istenen "Yeni Lisân" makalesi ile dil üzerine tekliflerini sıralamıştır. Daha sonra yazdığı makalelerinde hem bunları tekrarlamış, hem yeni eklemelerde bulunmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

"1. Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılan bütün terkipler terkolunacak. (...) Fevkalâde, hıfzu's-sihha, darb-ı mesel, sevk-ı tabiî gibi klîşe olmuş şeyler müstesnâ...

2. Türkçe cem edatından başka katiyyen ecnebi cem edatları kullanılmayacak. ihtimalât, mekâtib, memurîn, hastegân yazacak yerde, ihtimaller, mektepler, memurlar, hastalar yazacaksınız. Tabiî kâinat, inşaât, ahlâk, müslüman gibi klîşe haline gelmişler müstesnâ...

3. Diğer Arabî ve Farisî edatları da atacaksınız! Eyâ, ecil, ez, men, an, ender, bâ, berây, bî, nâ, ter, ci, cent, zihî, âlâ, fi, kâin, gâh, kâr, gîn, âsâ, veş, ver, nâk, yâr... gibi edatlar terkolunacak; ancak tekellüme girmiş, tamamiyle Türkçeleşmiş olan ama, şayet, şey, keşki, lâkin, nâşi, hemen, hem, henüz, bari, yani... gibileri kullanılacak."

4. Farisî kelimeleri, Arapça mastarları, Türkçemizdeki mânâlarına göre isim veyahut sıfat telakki edeceğiz.

5. Farisî ve Arabî nisbet mânâsını ve edatını hâiz olan kelimelere umumiyetle sıfat diyeceğiz.

6. Lisânımızda yalnız Türkçe kaideleri hükmedecek, (...) yalnız Türkçe'nin mekanizmasını bozan Arabî ve Farisî kaideleri bilmeyeceğiz.

7. Yeni lisânla ilmî, fennî, edebî yazılar yazacağız, hikâyeler telif, şiirler tanzim edeceğiz (...)

8. Arabî ve Farisî kelimelerin imlâları şiddetle, dinî taassubla muhafaza olunacak. Türkçelere gelince mühim iltibasları men etmek için, şimdilik makul ve mutedil bir tarzda hurûf-ı imlâ kullanılacak... imlâ meselesini zaman halledecektir.

9. Çalışmalıyız. En muğlak mevzülardan yeni lisânla tercümeler yapmalı, yazılar yazmalı, manzumeler vücuda getirmeliyiz." (22)

10. "Menekşe, karga, kalabalık gibi Türkçeleşmiş Arabî ve Farisî kelimeleri söylendiği gibi yazmak ve onları tamamen benimsemek." (23)

11. "İstanbul şivesini nazımda ve nesirde bedaete mikyas add(etmek) ve yine bu şiveyi bütün Turan'a edebî, mümtaz ve umumî bir edebiyat lisânı olmak üzere kabul ettirmek." (24)

12. "İlmî, fennî ve edebî istilahlara şimdilik dokunamayız. (...) Biz onları bir kelime gibi kabul edeceğiz." (25)

13. "Arapça, Acemce terkîp kaideleri gibi aruz vezini terk ile şiirleri (...) millî aruzumuz olan hece vezniyle yazmak (...)" (26)

14. "Millî Türk sarfının hâkimiyeti ve tamamiyeti altında, hangi lisândan olursa olsun aldığımız yabancı kelimeleri, selîkamıza, tecvidimize, zevkimize uydurarak kullanmak." (27)

15. Ömer Seyfeddin, Türkçe, lûgat ve kafiye lûgatı olmadığını; Türkçe'nin grameri üzerine bir kitap yazılmadığını belirtir fakat bunları bir teklif haline getirmez. (28)

16. "Millî ve tabiî lisânlar değil, hatta milliyet cereyanları bile sevk ve idare edilmeden ilerleyemez." (29)

Bu düşünceler hem kendisi hem de arkadaşları tarafından uygulanır ve kısa sürede Millî Edebiyat akımı edebiyat dünyasında kendini hissettirir. Tabiî bu arada, Bilgi Derneği gibi kurumların aşırılıkları Ömer Seyfeddin'e mal edilir ve dile Uyгурca, Çağatayca, Tatarca kelimeler sokmakla, dildeki bütün Arapça, Acemce kelimeleri çıkarıp atmakla, dil zevkini bozmakla suçlanırlar.

Ömer Seyfeddin de bunlara makalelerinde cevap verir. Bu itirazların tasfiyecilerle yeni lisâncıların karıştırılmasından kaynaklandığını belirtir. Tasfiyecilerin Türkçe'yi yalnız kök itibarıyla Türkçe kelimelerden oluşmuş zannettiklerini; Türkçeleşmiş kelimelerin yerine aslı Türkçe olan tarihî kelimeleri koyduklarını yazar. (30)

Yeni lisâncıların ise kısaca sosyal hayatın içinde yaşayan canlı dili istediklerini ileri sürer. Bu arada dil konusunda düşüncelerini de ilmî bir plana oturtur ve şu düşünceleri dile getirir:

1. Üç, dört dilden bir dil oluşamaz. Her dil, bir dildir.

2. Diller arasında kelime alışverişi olabilir. Fakat kelime ve cümle yapısı, gramer kuralları geçemez. Geçmemelidir.

3. Bir dile giren yabancı kelime o dilin fonetiğine ve kurallarına uyar; bazan mânâsı bile değişir.

4. Tabiî lisân, halkın konuştuğu lisândır.

5. Maddî isimlerin arasında değil, sadece manevî soyut isimler arasında nüans vardır. Böylelikle Servet-i Fünûn

şairlerinin aynı anlamda birçok kelime kullanmalarının yanlışlığını ispat etmeyi çalışır. (31)

"Bir lisân cezirlerinden değil, tasarruflarından mürekkeptir" diyerek (32) tasfiyecilere karşı tavrını ortaya koyar. Türk Derneği çevresinde toplanan tasfiyeciler ise yeni lisâncıların itirazlarının da etkisiyle eski kuvvetlerini yitirirler.

Millî Edebiyat hareketinin güç kazanması ile dilde oluşan gelişmeyi de şöyle değerlendirir: "Dikkat edelim. Lisânımız sadeleşmiyor; gittikçe Türkçeleşiyor. Halbuki konuşulan istanbul Türkçesi sâde değil, bilâkis en zengin, en ince, en işlenmiş, en geniş ve müstaid bir lisândır." (33)

Turan birliğini sağlamak için de istanbul Türkçesini bütün Türk âlim ve ediplerinin öğrenmesini, kullanmasını teklif eder. Diğer Türk kavimlerinin dillerinin farklılığını ise bazan şive, bazan lehçe ayrımı olarak değerlendirir. Millî dillerine sahip çıktıkları için Azerî ediplerini de takdir eder. Osmanlıca yazılan şiirleri anlayabilmek için Türkçe'ye çevirmek gerektiğinden bunları Türkçe yazılmış olarak görmez.

Halbuki "Edebiyat ve ilim nâmına Türkçe bir satır" yazılmadığı Divan edebiyatı döneminde "Anadolu Türkleri saz şairleriyle, millî destanlarıyla, yanık türkülerıyla yine kendi dillerini kaybetmemeğe çalıştılar." (34)

Dili ve dil zevkini görmek halk edebiyatı eserlerini okumak gerektiğini belirten Ömer Seyfeddin millî uyanışın halka dönmeye yol açacağına inanır: "Halk dili, halk ruhu, halk felsefesi, halk aleti edebiyatın unsurları olacak." (35)

Ömer Seyfeddin, Albalat'nın L'Art D'ecrire adlı eserini tercüme eder. "Le Don D'ecrire" bölümünü "Dâd-ı Tahrir" başlığı altında neşreder. Bu bölümde halkın dili ve anlatımı övülür, Alphonse Daudet ve Goncourt kardeşlerin ondan nasıl yararlandıkları anlatılır. Ömer Seyfeddin'in halk diline ve ifadesine yönelmesinin esasları burada dile getirilir:

"Köylülerin lisân-ı vilâdîlerini isti'mâl ederek hikâyelerini anlattıkları vakit gösterdikleri suhûlet-i ifade asla nazar-ı dikkatinizi celbetmedi mi? Avam, yaşadıkları şeyleri size söylemek için defâini kelimâta, garâib-i tabirâta, ehlini duçar-ı hayret eden bir icâd-ı hayâle mâliktirler. Rastgele kalbî bir kadın birine, muazzez bir şahsın vefatını yazsa öyle şayân-ı hayret bir surette nakl-ı hikâyeye edecektir ki Chateaubriand olsun Shakespeare olsun hiçbir muharrir ona tevaffuk edemeyecektir. Alphonse Daudet, Goncourt muhitlerinin her tarafında bu gayr-ı kabil-i taklid sadâ-yı hakikati aramışlardır. Goncourt işittiği muhaverâtı tıpkı tıpkısına kopye ederdi..." (36)

"Genç Kızlarımız için Altı Derste Tabiî Yazmak Sanatı" adlı makalede de tabiî dilin en güzel örneklerinin halk hikâyelerinde, halk nesrinde olduğu belirtilir: "Sonra Aşık Garip, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre, Aşık Kerem, Şahmerân ve ilh. gibi millî hikâyeleri okumamak büyük bir noksandır. Türkçe'nin hakikî bünyesini biz ancak bu kitaplarda görebiliriz. Konuştuğumuz tabiî lisânda hiç atıflar, falanlar yoktur. "Vav" yoktur.

Arap, Acem zevkiyle bu fazla lugatlar bize musallat olmuş!

Şimdi yalnız Anadolu köylülerinin okuduğu bu eski hikâyeye kitaplarında hakikî Türk nesrinin şeklini buluruz. Vâkıa bunların kelimeleri, tabirleri eskimiştir. Mevzuları, asrî bir tasviri haiz olmadıkları için ibtidaî görürüz. Fakat cümleleri o kadar tabiî, o kadar kısadır ki... biz bugün o hikâyeleri yazanlar kadar sade yazamayız. İşte Şahmeran masalından gelişigüzel bir sayfa açıyorum. Aynen naklettiğim şu satırlara bakınız; mânâya değil, cümlelerin inşasına dikkat ediniz: (...)

Evet tabiî nesrimizin izleri bu ibtidaî masallardadır. Kim yazmak istiyorsa mutlaka bunları okumalı. Bir vakitler, konuşulan tabiî lisânın da nasıl yazıldığını görmeli." (37)

Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde soru-cevap tekniğiyle geliştirilen diyalogların bolluğu, konuşma dilini edebiyata mal etme çabalarını gösterir.

Şuğurlu ve planlı bir millî edebiyat hareketinin içinde yer alan Ömer Seyfeddin yaratılacak yeni eserler için modellerin yine Batı'da olduğunu belirtir. Zira edebiyat teknikleri, türleri Batı'da gelişmiştir. Fakat bu türler için örnek Batı şaheserleri olurken, kaynak kendi öz kültürümüzdür. Bu anlayış, Ziya Gökalp'in hars-tehziib diye ayırdığı halk kültürü malzemesini işlemenin örneğidir. Ömer Seyfeddin'in hâlâ okunmasındaki ve etkisini sürdürmesindeki güç bunu başarmış olmasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE HALK DİLİ UNSURLARI

Önceki bölümde Ömer Seyfeddin'in dil anlayışı üzerinde de duruldu. Bundan sonraki bölümlerde ise halk diline, millî kaynağa yönelmesinin sonucunda Ömer Seyfeddin'in eserlerinde yer alan unsurlar tesbit edilerek sıralanmıştır. Bunlar şu şekilde verilmiştir: 1. Deyim. 2. Atasözü. 3. Argo. 4. Okşamalık. 5. Tekerleme. 6. Örtmece. 7. Dua. 8. Beddua.

1. DEYİM

Yeni türetilen bir kelime olan deyim yerini eskiden tâbir, ibâre, ifade, beyan, tibyan, edâ, lâfız, düstur, tefsir, temsil, nişâne kelimeleri kullanılırdı. (38) Bu farklı kelimeler ve kullanılış yerleri deyim tarifini güçleştirir.

Kısa ve özlü anlatım araçları olan deyimler o dili konuşan cemiyetin törelerini, geleneğini, göreneğini, geçmişini, hayat deneylerini, yaşam biçimini ve çeşitli fikirlerini de aksettirir. (39) Bir yönüyle de deyim kullananın anlatım gücünü, kültürünü, zekâsını gösterir. Ayrıca Türkçe, anlatımda tabiatın yararlanan olayları, durumları, duyguları somutlaştırarak dile getiren bir yapı arzettiği için deyimler etkileyici bir anlatım özelliği gösterirler. (40)

Ama deyim tanımını yaparken, diğer söz gruplarıyla arasındaki sınırı belirlemek açısından tereddütler belirir. Meselâ Feridun Fazıl Tülbentçi, Türk Atasözleri ve Deyimleri adlı kitabının önsözünde "eslâfa uyararak herhangi bir tasnif yapmak cesaretini kendimizde göremedik" diye bu zorluğu itiraf eder. (41) Kezâ, Millî Kütüphâne Başkanlığı'nca yayınlanan Türk Atasözleri ve Deyimleri'nde de deyim ve atasözleri arasında ayırım yapılmamıştır.

Doğan Aksan deyim tanımlarken "belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür" (42) der. Ömer Asım Aksoy ise deyim "bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce" (43) şeklinde tanımlar. Yusuf Ziya Bahadınlı'nın deyim tanımlaması ise şöyledir: "iki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelen, çoğunlukla kendi öz anlamının dışında yeni bir anlam veren ve yazıyı ya da konuşmayı daha da güzelleştiren söz bölümüne deyim denir." (44) Vecihe Hatiboğlu da deyim tanımını yaparken en az kelimedenden oluştuğunu belirtir ve "anlatım gücünü artırmak için az çok mantık dışına kayan, bazı kelimeleri deyişmediği halde bazıları değişip çekimlere giren kalıplardır" der. (45)

Yapılan tanımlardan anlaşıldığına göre deyim en az iki kelimedenden oluşması gerektiği ağırlık kazanır. Ömer Asım Aksoy

da Türkçe Sözlük'te ekli tek kelimeleri önceleri deyim sayarken 1965'te yayımladığı Atasözü ve Deyimler adlı kitabıyla deyimlerin en az iki kelimeyle kurulması gerektiğini kabul eder ve eski düşüncesini düzeltir.

Bu açıklamaların ışığında deymi şöyle tanımlayabiliriz. Genellikle gerçek anlamı dışında kullanılan, anlatım gücünü arttıran, bir kavramı, bir durumu belirten, cümle içinde çekimlere girebilen kalıplaşmış söz gruplarıdır.

Deyimler, cümle içinde çekimli kullanılması ve bu konularda çalışanların diğer kelime gruplarıyla aralarındaki sınırları kesin bir şekilde çizmemeleri yüzünden atasözleriyle, terimlerle, mecazî kelimelerle, argoyle, bileşik kelimelerle, ikilemelerle, tekerlemelerle, dualar ve beddualarla karıştırılmıştır.

DEYİM - ATASÖZÜ

Atasözleri bir hüküm, bir kural belirttikleri için bir cümle şeklindedirler. Atasözleri şekil yönünden genelde geniş zamanlı veya emir kipli bir cümle ile kurulurlar. Fiil bakımından daha çok 3. şahıs eklerini alırlar veya 2. şahıs emir kipindedirler. Deyimler ise cümle içinde yer alırlar ve çekime girerler. Çok defa her şahsa bağlanabilirler. Deyimler anlam yönünden hikmet veya öğüt dile getiriyorsa 3. şahısla kullanılır. Atasözlerinin bir kısmı gerçek, bir kısmı mecaz anlamlıdır. Deyimlerde de mutlaka bir mecaz anlam vardır. (46)

Hazır bir düşünceye, hazır bir anlatım kalıbına ihtiyaç duyulduğunda atasözlerinin cümle yapısı bozulur ve deyim gibi kullanılır. Deyimler de bir hüküm cümlesinde atasözü gibi kullanıldığında karışıklık çıkar. (47)

DEYİM - TERİM

Terim, bilim, sanat, meslek dalında kullanılan, o alana has veya anlamı daraltılmış kelimedir. Deyim ise genel dilin unsurlarındandır. Yapı bakımından bileşik kelime özelliği gösteren terimler tek kelime de olabilirler. Fakat tek kelimelik deyim olmaz. Ayrıca cümle halinde deyim olmasına rağmen terim yoktur. (48)

DEYİM - BİLEŞİK KELİME

Bileşik kelimeler araya çekim eki girmeyecek şekilde birleşmişlerdir. Tam bir kalıplaşmağa uğradıkları için kelime gibidirler ve bitişik yazılırlar. Deyimi oluşturan kelimeler ise aralarına çekim eki alabilirler. Ama bu ölçüler deyimle bileşik kelimeyi ayırmaya yetmez. Ömer Asım Aksoy tek çıkar yolun bu konularda uğraşanların kelime grupları üzerinde görüş birliğine varmaları gerektiğini belirtir ki bu da zamana bağlıdır. (50)

DEYİM - MECAZ

Kelimenin gerçek anlamının dışında bir başka anlamda kullanılması o kelimenin mecaz anlamını verir. Deyimler de her zaman mecazlı bir anlatıma sahiptir. Fakat mecaz anlam kullananın eğitimine, zekâsına ve kültürüne bağlıdır; bir yönüyle şahsîdir. Fakat deyim kalıp sözdür; toplum tarafından yaratılmıştır, geneldir.

DEYİM - ARGO

Argo, dil içinde ayrı bir dildir. O yüzden bütün diller kendi argolarından kelime veya kelime grupları alışverişi yaparlar. Türkçe'de külhanbeylerinin, başkalarının anlamaması için aralarında kararlaştırdıkları anlama kullandıkları kelime ve kelime grupları argonun ana kaynaklarından. (51) Argo ile deyim arasındaki sınır tam belirlenmeden moruk, dalga geçmek, maytaba almak gibi kelime grupları bazı sözlüklerde deyim kabul edilmektedir. Ama argoda genel dilde bulunanlardan ayrı yabancı kelimelerin bulunması, kaba, yerine göre hakaret mahiyetinde olmaları deyimlerle arasındaki önemli farktır.

DEYİM - BENZETME

Bazı kavramlar kalıplaşmış benzetmelerle anlatılır. Fakat en az üç kelimeyle yapılması ve benzetmenin tamamen mecazlaşması benzetmeyi deyim saymak gerektiğini düşündürür. Meselâ arı gibi çalışkan, altın gibi sarı, benzetme; kıtlıktan çıkmış gibi, nalıncı keseri gibi, deyimdir. (52)

DEYİM - İKİLEME, İKİZLEME

Fokur fokur, tıklar tıklar, ağır ağır gibi ses ve kelime tekrarı ile kurulan ikizlemeler deyim sayılmazlar. İkilemeler ayrı ayrı yazılan kelimelerden anlamları birbirine yakın veya karşıt olanlar; kelimeleri birbirini andıranlar veya kelimelerden biri anlamsız olanlar şekle kurulmuşsa bunlar deyim sayılırlar. Çoluk çocuk, aşağı yukarı, ufak tefek deyimdir. (53)

DEYİM - DUA, BEDDUA

Dua ve bedduaların konusu sadece iyi ve kötü dilektir. Deyimlerin konularının sınırlı olmaması dua ve bedduaları deyimlere yaklaştırır. Fakat mecazlı olmayan etkili bir anlatım özelliği taşımayan dua ve beddualar deyim sayılmazlar. (54)

DEYİM - KÜFÜR VE MÜSTEHCEN SÖZLER

Küfür ve müstehcen sözler de zaman zaman deyim ve atasözü niteliğinde kullanılmaktadır. Fakat ahlak titizliği ile edebî eserlerde ya hiç kullanılmamakta ya da seyrek kullanılmaktadır. Şimdiye kadar da bu sözleri toplayan veya inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sadece argo sözlüklerde bu unsurlara yer verilir. (55)

DEYİM - DEYİŞ

Söz, söyleyiş, anlatma biçimi anlamındaki deyiş bazan deyim yerine kullanılır. Fakat ikisinin de mahiyeti farklıdır.

DEYİMLERİN SINIFLANDIRILMASI

Deyimleri anlam ve gramer özelliklerine göre sınıflandırma çabaları vardır. Ömer Asım Aksoy'un sınıflandırma denemesi şöyledir:

1. Kavramları mecaz yoluyla anlatım güzelliği içinde belirten kalıplaşmış söz grupları veya cümlelerden oluşan deyimler.

2. Kafiyeyle, iki unsurlu deyimler.
3. Hikâye ya da konuşma biçiminde olan deyimler.
4. Bir hikâyeye veya bir olaya dayanan deyimler.
5. Adetleri, inanışları, gelenekleri bildiren deyimler.
6. Anlatım güzelliği düşünülmemekle bir kavramı belirtmek için kurulan, kalıplaşmış söz topluluğu şeklindeki deyimler.
7. Belli dilbilgisi kurallarıyla değil, özel biçimlerle kurulan deyimler.
8. Bir ya da birkaç kelimesi söylenmemiş, eksiltili söz grubu biçiminde olanlar.
9. İkileme türündeki deyimler.
10. Bir kelimenin özel bir yardımcı fiille kurulmasından oluşan deyimler. (56)

Bu sınıflandırma hem çok ayrıntılı hem de kendisinin verdiği örneklerden anlaşıldığı üzere birbirine karıştırılabilecek bir yapıdadır. Kaldı ki deyim kuruluş şekli ve tarihçesi ne olursa olsun birden fazla kelime ile oluşan ve belirli bir anlama tekabül eden kelime kümesidir.

Sabahat Emir'in sınıflandırma çabası ise diğer kelime gruplarıyla karıştığı için son derece yanlıştır. Dualar, beddualar, tekerlemeler deyim gibi alınmıştır. Bu gruplandırma şu şekildedir:

1. Alay ve eğlenme maksadıyla yapılan deyimler.
2. Hikâyeye deyimleri.
3. Sadayı takliden meydana gelen deyimler.
4. Deskriptif (tasvir) deyimleri.
5. Mübâlâga deyimleri.
6. iltifat, dalkavukluk, yaltaklanma ve sevgi deyimleri.
7. Dua deyimleri.
8. Beddualar
9. ihtar mahiyetinde deyimler.
10. Küfür ve hakaret deyimleri. (57)

Şükrü Elçin de deyimleri 1) umumî olanlar (sözlü kullanıştakiler ve yazıya geçenler); 2) bölge karakteri gösterenler; 3) Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar; 4) eskiden kullanılıp bugün unutulmuş olmak üzere dört ana grupta toplar. (58)

Aydın Oy'un sınıflandırma denemesi ise deyimlerin gramatikal yapıları göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

1. Deyimlerin bir kısmı isim takımı şeklinde olurlar.
2. Sıfat takımı şeklinde olanlar.
3. isim soyundan kelimelerin yanyana gelmesiyle kelime grubu şeklinde olanlar.
4. Zincirleme isim veya sıfat takımı olanlar.
5. Sıfat tamlamalarındaki unsurlar ters çevrilerek birinci unsurun sonuna (-i) eki getirilerek yapılan deyimler.
6. isim soyundan kelimelerin bir fiille birleşmelerinden meydana gelen bileşik fiillerin mastar şeklinde olanlar. (59)

Bu araştırmada ise hikâyelerden çıkan deyimler dikkate alınarak, ait oldukları tabakalara göre şu şekilde bir sınıflandırma yapmayı uygun gördük:

1. İnsan. İnsan uzuvları ve davranışlarıyla ilgili deyimler.
2. Eşya. İnsan yapısı nesnelere ilgili deyimler.

3. Tabiat. Hayvan, bitki ve kozmik âlemle bağlantılı olan deyimler.

4. Maneviyât. Örf, âdet, gelenek, inanış, din, büyü, mitik unsurlar.

5. Ses taklidi ve ses benzerliği.

Bunlar alfabetik olarak sıralanmıştır. Aralarında bazı örtüşmeler bulunmaktadır.

ÖMER SEYFEDDİN'İN HİKAYELERİNDEKİ DEYİMLERİN SINIFLANDIRILMASI

1. İNSAN: abdesti sakatlanmak, aç gözlü, açık gözlülük, açtı ağızını kapadı gözünü, ağız aramak, ağız açtırmamak, ağızından çıkan sözü kulağı işitmek, ağız açık kalmak, ağız burnu yerinde olmak, ağızına bakmak, ağızına geleni söylemek, ağızına koymamak, ağızına lokma girmemek, ağızını aç(ama)mak (aramak) (bozmak), ağızının tadı yerinde olmak, Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak, akıl vermek, akli almamak, akli başına gelmek, akli başında olmak, akli er(me)mek, akli yatmak, aklini kaçırmak, alı al moru mor kesilmek, alık alık ağızını açmak, altından Çapanoğlu çıkmak, aman demek(dilemek) (istemek) (vermek), anasını ağlatmak, aradan kara kedi geçmek, arap saçına dönmek, arkasına takmak, arpa ekerken darı biçmek, aşağı tükürse sakalı yukarı tükürse bıyığı, ayağa kalkmak, ayağına gelmek, ayağının dibine gelmek, ayak bas(ma)mak, ayak diremek (uydurmak), ayakları kesilmek, ayaklarının altına almak, baş belâsı, baş eğmek, baş göstermek, baş kırmak, başa kakmak, başı sıkıya gelmek, başını sallamak, başının çaresine bakmak, (baştan aşağı) kulak kesilmek, baştan can vermek, baştan çıkarmak, beğenmeyen kızını vermesin, belâya düşmek, bembeyaz kesilmek, beti benzi (solmak) kül kesilmek, beyni sulanmak, bıyık altından (gülme), bıyıkları yeni terlemek, bir gövdede iki baş olmak, bir katre ağızına almamak, bir lâkirdi olsun etmemek, bir sıçan deliği bulamamak, boğaz boğaza getirmek, boğaz tokluğuna, boğazına bir şey tıkanmak, boynu kıldan ince, boynunu bükmek, boynuz dikmek, boynuzları takmak, boyun eğmek, boyunduruk altında, bozuntu vermek, burnu kanamamak, buz gibi donmak, buz kesilmek, caka satmak, can acısı, can ciğer, can çekişmek, can dayanmamak, can havliyle, can sıkıntısı (sıkmak), can vermek, can yoldaşı, cana tak demek, canı iste(me)mek (sıkılmak), canı yanmak, canına kıymak, canına okumak, canını bağışlamak, canını yakmak, ciğerine işlemek, çam yarması, Çapanoğlu'na çıkmak, çekirdekten yetişme, çok bilmiş, dalavere çevirmek, dalga geçmek, dalgasında yaşamak, dalgaya düşmek, damarını bulmak, dar çıkmak, darısı başına, deli etmek, dem çekmek (vurmak), ders vermek, dik dik bakmak, dikkat kesilmek, dili döndüğü kadar anlatmak, dili tutulmak, dili varmamak, diline pelesenk (virt) etmek, dilini düzeltmek, dillere destan (olmak), dirsek çürütmek, diş gıcırtiları, dişlerini gıcırdatmak, dişinden tırnağından arttırmak, dişini (dişlerini) sıkmak, dize gelmek (getirmek), dizini dövme, dizinin dibinden ayırmamak, dizleri kesilmek (titremek), dizlerine kapanmak (vurmak), dizlerini dövme, donup kalmak, dört gözle beklemek, dudağını bükme, dudakları titremek, dudaklarından çıkanı kulakları işitmek, dudaklarını bükme, dudaklarının ucuna gelmek, dünya kafasına yıkılmak, düşüp kalkmak, edebiyat

yapmak, ekşi surat, el atmak, el ayak çekilmek (kesilmek), el (etek) öpmek, elden çıkarmak, eli ayaklı, eli boş dönmek, eli dili varmamak, elimi kaldırırsam ellisi gelir, elinden bir tutan olmak, elinden kan çıkmak, eline almak, elini sürmemek, ense yapmak, evdeki pazar çarşuya uymamak, eyvallah etmek, ezilip büzülmek, falso etmek (vermek), farkına varmak, fırsat düşkünü, fink atmak, gönlünden kopan, gönlünü (bütün bütün) almak, göz açtırmamak, göz altında bulundurmak, göz gezdirmek, göz kaçırmak, göz kamaştırmak, gözden kaçmamak, gözleri açık kalmak, gözleri açılmak, gözleri kararmak, gözleri parlamak, gözlerine inanmamak, gözlerini açmak, gözlerini dikmek, gözlerini faltaşı gibi açmak, gözlerini kırpmamak, gözü açık gitmek, gözü dönmek, gözü doymak, gözü gibi bakmak, gözü gibi sevmek, gözü ısırarak, gözünde tütme, gözüne almak, gözüne uyku girmemek, gözünün önüne gelmek, gözünün önünden ayırmamak, halt etmek, Hanya'dan Konya'dan haberi olmamak, Hanya'yı Konya'yı anlamak, hayâli kırılmak, hayatı bağışlanmak, hazırdan yemek içmek, hızını alamamak, hinoğlu hin, hoşuna gitmek, içi dışı, içi istememek, için için sevinmek, içine kurt girmek, içini çekmek, iki câmi arasında kalmış beynamaz, (inat) damarı tutmak, ismi var cismi yok, istifini bozmamak, iş başa düşmek, işi açmak, işi azıtmak, işi bitmek, işi pişirmek, işin ucunu tutmamak, işine gelmemek, işler tıklarında, işlerin rengi değişmek, iştahı kesilmek, işten bile değil, iyi gözle bak(ma)mak, kabına sığmamak, kafa patlatmak, kafa tutmak, kafayı çekmek, kalbinde aslan yatmak, kalın kafa, kan başına (beynine) sıçramak (çıkarmak), kan dökmek, kan ter içinde kalmak, kanı kaynamak, kanını (iliğini, kemiğini) içmek (emmek), kâr etmemek, karnı (açlıktan) zil çalmak, kaşları çatılmak, kaşlarını çatmak, keyif çatmak (yetiştirmek), kırkından sonra saz çalmak, kırmadığı koz çevirmediği dolap kalmamak, kimsenin eli dokunmamak, köpeksiz köyde sopasız gezmek, korkudan taş olmak, kötü olmak, koynuna girmek, kula kul olmak, kulak dolgunluğu, kulak kabartmak (kesilmek) (vermek), kulak misafiri olmak, kulaklarını açmak, kulaktan duymak, kulp bul(ama)mak (takmak), kuru gürültüye pabuç bırakmak, kündeye gelmek, küplere binmek, lügat paralamak, lâf anlamak, lâf atmak, lâf çıkarmak, lâf olsun diye, lâf söylemek, lâf söyletmemek, lâfa dalmak, lâfa kapılmak, lâfa karışmak, lâfa tutmak, lâfı bitmemek, lâfı uzat(ma)mak, lâfını ağızına aldirmamak, lâfını ağızına tıkamak, lâfını dinlemek, lâfını ettirmemek, lâfını kesmek, leb desen leblebi olduğunu anlamak, lokmaları boğazında kalmak, meydana vurmak, mide bulandırmak, midesi almak, nazarları parlamak, nazarlarını dikmek, nefesi kesilmek, nefret beslemek, Nuh der peygamber demez, ödü kopmak, ödünü koparmak, ölüm döşeği(inde yatmak), omuz silmek, ömür sürmek, ordubozanlık yapmak, paçaları sıvamak, pes demek, peşkes çekmek, pireyi deve yapmak, pişkinliğe vurmak, pot kırmak, pundunu bulamamak, pusulara yatmak, pusulayı şasırmak, pusuya düşmek (yuvarlanmak), renk vermemek, sabahı dar etmek, saç sakal ağartmak, saçları ağartmak, sapsarı kesilmek, sarpa sarmak, sevinçten deli etmek, silip süpürmek, sizlere ömür, son nefes(ler)ini vermek, son sözünü söylemek, söylemedik lâf bırakmamak, söz vermek, sözünü tutmak, sözünü kesmek, surat

asmak, suratı buruşmak, suratını (acı acı) ekşitmek, şanslı yaman (olmak), şüpheye düşmek, tâ gözlerinin (gözünün) içine bakmak, tâ üzerine basmak, tam yerine çatmak, taş atmak, taş çıkartmak, taş kesilmek, tepeden tırnağa (süzme), tepesine kulplarından kopmuş kaynar su dolu bir kazan devrilmek, ter dökmek, tersi dönmek, tuzağa düşmek, tükürdüğünü yalamak, tükürükle boğmak, tüy dikmek, tüyleri ürpermek, uyku çekmek, uzun lâfın kıyası, ümidini kesmemek, üstü başı dökülmek, üzerine yürümek, ver aşağı tut yukarı, yaka silkme, yakasını bırakmamak, yakayı sıyırmak, yalınayak başıkabak, yan gelip yatmak, yanağından kan damlamak, yanmamak için hemen kazı çevirmek, yarasının üzerine yeni yara açılmak, yemekten içmekten kesilmek, yere sermek, yerlerin dibine geçmek, yüreği ağzına gelmek, yüreği cız (hop) etmek, yüreği hoplamak, yüreği (yerinden) oynamak, yüz bulmak, yüz çevirmek, yüz sürmek, yüz tutmak, yüzü gülmek, yüzü olmamak, yüzüne bakmamak, yüzüne vurmak, yüzünü buruşturmak, yüzünü ekşitmek, yüzünü kızartmak, yüzünün akıyla çıkmak, zıvanasından çıkarmamak, zeytinyağı gibi herşeyin üstüne çıkmak.

2. EŞYA: bayrak açmak, biçilmiş kaftan, boyunduruk altında, cebi para görlemek, çarşıya girmek, çek arabanı, çifti çubuğu olmak, çiftine çubuğuna yapışmak, corap sökücü gibi, çubuğunu tüttürmek, çubukları çekmek, damdan düşer gibi, ekmeğini taştan çıkarmak, ekmeğini yemek, eli bayraklı, elifi görse mertek sanmak, enayi dümbeleği, eski çamlar bardak olmak, etek öpmek, gemisini kurtaran (kurtarıp) kaptan (olmak), hangi çamlar bardak oldu, iğne atılsa yere düşmemek (düşmeyecek), ipe çekmek, ipte sallanmak, iyot gibi açıkta kalmak, kabına sığmamak, kapağı atmak, kapı dışarı etmek, kapıya damlamak, kavuk sallamak, kazan devirmek, kemerin ağzını açmak, kılıçtan geçirmek, kilit kürek altına almak, koltuğa girmek, kurşun yemek, külâh geçirmek (giydirmek), külâhına anlatmak, küplere binmek, ok yayından çıkmak, ölüm döşeği(nde yatmak), orta malı, pabucu dama atılmak, pabuc bırakır, para çekmek, para etmemek, para yapmak, pöstekiği kurtarmak, pulu olmamak, pusulayı şaşırarak, put gibi durmak, taşı tarağı toplamak, tefe koymak, zeytinyağı gibi herşeyin üstüne çıkmak.

3. TABİAT: Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak, aradan kara kedi geçmek, bağı bahçesi olmak, balık istifi (gibi), bin dereden su getirmek, bir sıçan deliği bulamamak, bir taşla iki kuş birden vurmak, buz gibi donmak, buz kesilmek, çam yarması, çayı görmeden paçayı sıvamak, cil yavrusu gibi dağılmak, dağa çıkmak, dağa kaldırmak, dağdan gelmek, dal budak salıvermek, dere tepe aşmak (düz gitmek), eşek cennetine gitmek (göndermek), fincancı katırlarını ürkütme, gel zaman git zaman, göklere çıkarmak (çıkma), Hanya'dan Konya'dan haberi olmamak, Hanya'yı Konya'yı anlamak, hava bozmak, hava bozuk, havadan sudan bahsetmek, havaya uçmak, kabak çiçeği, köpeksiz köyde sopasız gezmek, korkudan taş olmak, kurt yeniği, lök gibi dikilmek, pireyi deve yapmak, sabahı dar etmek, soyuldu soğana döndü, soyup soğana çevirmek, taş atmak, taş çıkartmak, taş kesilmek, tavşana kaç tazıya koş, turp gibi, yedi dereden su getirmek, yerinde yellere esmek, yerle bir etmek.

4. MANEVİYAT: abdesti sakatlanmak, adam etmek, adam olmak,

adı çıkmak, ağzını hayra açmak, ahrette iki eli yakasında olmak, Allah bilir, alnının teriyle kazanmak, aman demek, aman dilemek, aman istemek, aman vermek, and içmek, and vermek, ayağa düşmek, ayağa kalkmak, Aynaroz papazı gibi çileye girmek, beğenmeyen kızını vermesin, boşa gitmek, boynuz dikmek, boynuzları takmak, büyük söz, caka satmak, can yoldaşı, dalavere çevirmek, devlet kuşu, dini gibi bilmek, dünya evine girmemek, eşek cennetine gitmek (göndermek), etekleri kirlenmemek, evde kalmak, feleğin çemberinden geçmek, gurbete düşmek,, halka takmak, hesabı kesmek, iki câmi arasında kalmış beynamaz, imâna getirmek, in cin olmamak, iş çatallaşmak, işi kısaca kesmek, kısmetini beklemek, koltuğa girmek, kötü olmak, kula kul olmak, nikâh kıymak, ocağını bozmak (dağıtmak), piç etmek, ruhunu teslim etmek, selâmi sabahı kesmek, sır olmak (olup gitmek), sizlere ömür, vireyi bozmak, vur patlasın çal oynasın, yedi düvel, yedi kat el.

5. SES TAKLİDİ VE SES BENZERLİĞİ: cılık çıkmak, cümbür cemaat, çit bile çıkmamak, gık dedirtmemek, gırla gitmek, hır çıkarmak, in cin olmamak, kargacık burgacık, karman çorman (olmak), nesi var nesi yok, noktası noktasına, pes demek, yarım yamalak.

ÖMER SEYFEDDİN'İN DEYİMLERİ KULLANIŞINDAKİ ÖZELLİKLER

Ömer Seyfeddin konuşulan dile önem verdiği için başkaları tarafından itirazlara uğrar. Bu durumdan kendisi yakınıdır. Fakat tabii dili kendine örnek almaktan çekinmez. Çünkü milliyetçiliğinin temelinde hem halka yönelmek, hem de halkın kültüründen aldığı malzemeyi modern edebiyat anlayışları çerçevesinde kâğıda dökmek bulunur.

Hikâyelerinde başkalarının argo dediği kelimeleri kullanır. Fakat bunlar külhanbeyi deyimleridir. Özellikle de "türkiyyet" dediği deyimleri kullanması onun anlatım dilinin temel hususiyetlerindendir. Bu durumu hatıra defterinde şöyle açıklar: "Ben lisânımda, lisânın hususiyetini teşkil eden "türkiyyet"leri kullanırım. Bunu herkes argo sanıyor. Argo, külhanbey lisâni demek. Fransızca'da bir argo var, bir de "gallisizm" denilen şekiller var. Gallisizm, bir lisânın ornementleri hükmündedir." "(...) atasözlerimizle râbitaları olan okadar çok "türkiyyet"lerimiz var ki... Bunların mânâlarını yalnız biz biliyoruz. Bunlar külhanbeyi gibi küçük bir zümrenin değil bütün bir milletin tâbirleridir." (60)

Dilin süslere dediği deyimleri, üslûbuna mâl etmeyi başaran Ömer Seyfeddin hikâyelerinde hayli deyim kullanmıştır. Sınıflandırmada da görüldüğü gibi bunların büyük bir kısmı insanın vücudu ve ruhî durumuyla ilgilidir.

insanın psikolojisini tanımaya çalışan bir medeniyet buhranı döneminde, Ömer Seyfeddin'e, hikâyelerinde kahramanlarının ruh durumunu yansıtmak için deyimler epey yardımcı olmuştur. Üzüntüden can sıkıntısına, kızgınlıktan mutluluğa pek çok deyim ruhî durumu belirten deyimler kullanılmıştır. Can sıkıntısıyla ilgili deyimler daha fazla kullanılmıştır. Bu da yazarın ruh durumunu yansıtır.

Ömer Seyfeddin, deyimleri, yerinde ve anlamına uygun kullanmıştır. Deyimler listesinde gödüleceği gibi bunları daha

çok hikâye anlatıcısı kullanır. Hikâye kahramanlarından deyimleri sarfedenler ise anlatılan duruma uygun, bazan ağız özellikleri de yansıtılarak deyimleri kullanırlar. Meselâ ağızını hayra açmak deyimi, "Bir Hayır" adlı hikâyede, ölmek üzere olduğunu söyleyen kocasına kadının "Hedi sus, hedi sus! Ağızını hayra aç..." (107/6/72) demesi ile kullandırılır.

Ömer Seyfeddin, deyimleri, üslûbuna mâl etmek için deyimlerin kalıplaşmış yapılarını, kullandığı cümlelerde değiştirir. Bunu şu şekillerde yapar:

1. Deyimler, cümle içinde zaman ve şahıs ekleriyle çekime uğrarlar.

2. Deyimlerin hem olumlu hem olumsuz anlamıyla kullanılabilenlerini iki şekilde de kullanır. Meselâ ayak basmak, ayak basmamak; ağızını açmak, ağızını açmamak gibi.

3. Kelimeleri kalıplaşmış deyimlerin kelimelerini, o dönemin dil tartışmalarının da etkisiyle değiştirir. Nazarlarını dikmek'i, gözlerini dikmek şeklinde kullanır. Kezâ deyim olmayan leb-a-leb'i Türkçeleştirerek ağız ağızına diye kullanır.

4. Anlamı kuvvetlendirmek için deyim yeni unsurlar katar. Tâ gözünün içine bakmak, tâ üzerine basmak şakkadak suratına vurmak gibi.

5. Deyimin anlamını açıklarcasına deyim kalıbını değiştirir, yeni kelimeler ekler. Tepesine kulplarından kopmuş kaynar su dolu bir kazan devrilmek, yanmamak için kazı çevirmek gibi.

Ömer Seyfeddin, üslûbunda halk deyimlerini kullanmaya özen gösterir ve bunları Türkçe'ye has olmasından dolayı "türkiyet" diye adlandırır.

Dile hâkim, güçlü, üslûp sahibi sanatçılar deyim ve atasözlerindeki kelimelerin istifini değiştirerek hem yerli, genel kalırlar hem de orijinalliği yakalarlar.

ÖMER SEYFEDDİN'İN HİKAYELERİNDEKİ DEYİMLERİN LİSTESİ

Bütün hikâyeler okunarak metinlerde yer alan deyimler alfabetik olarak sıralanmıştır. Deyimlerin yer aldığı cümleler verildiği için sadece iyi anlaşılmayan ve az kullanılan deyimlerin anlamları verilmiştir. Parantez içinde, önce o deyim kimin kullandığı belirtilmiş, daha sonraki rakamlarla da hikâyenin kronolojik bibliyografyadaki numarası, o hikâyenin Bilgi Yayınevi külliyyatında yer aldığı kitap numarası ve en sona da deyim yer aldığı sayfa numarası verilmiştir. Alıntı cümleden sonraki rakamlar ise o deyim nerelerde tekrar edildiğini gösterir. Uzun cümleler deyim kullanıldığı yer dikkate alınarak kısaltılmıştır.

- abdesti sakatlanmak (anlt. 75/8/138) "(...) o kadar fena şeyler görmüştü. Abdesti sakatlanmış mıydı?"
- aç gözlü (anlt. 128/1/113) "(...) bazı ilim, malûmât aç gözlüleri o söylerken not tutmak isterledi."
- açık düşünmek (genç kız 17/9/32) "(...) yüksek sesle muhâkemeler yapalım.Yani açık düşünelim." bkz. düşünmek
- açık gözlülük (anlt. 128/1/114) "(...) bugünkü şöhretini bu "açık gözlülük"e borçlu idi."
- açtı ağzını kapadı gözünü (anlt. 38/2/14) "Tosun Bey coşuyordu. Açtı ağzını, kapadı gözünü..." (129/1/127)
- açtı ağzını yumdu gözünü (anlt. 92/4/87) "Cevap veremedim. Babam açtı ağzını yumdu gözünü..." (129/1/127)
- adam etmek (anlt. 77/7/93) "Beni adam etti."
- adam olmak (zâbit 84/10/85) "Vay kabak çiçeği vay! Dün geldi bugün adam oldu."
- adı çıkmak (genç erkek 22/9/58) "Sana azgın diyecekler. Adın çıkacak." (75/8/132)
- ağız açtırmamak (anlt. 118/8/152) "(...) liberallere, yani asrî terbiye taraftarlarına ağız açtırmazdık."
- ağız aramak (anlt. 49/2/104) "Öbür kazaskerler arkadaşlarının maşûbiyetlerine bakarak, ağız aramadıklarına için için seviniyorlar (...)"
- ağızdan çıkan sözü kulağı işitmek (anlt. 82/6/64) "Sertliğine, birdenbire alevlenmesine, bazan ağızdan çıkan sözü kulağı işitmesinine itiraz edenlere (...) derdi."
- ağızdan kapma (genç zâbit 84/10/83) "Siyasi malûmatları hep ağızdan kapma, kulak dolgunluğu şeylerdir."
- ağız açık kalmak (anlt.27/10/70) "(...) Serezli genç bey gibi benim de ağız birkaç santimetre açık kaldı." (54/4/97) (128/1/90)
- ağız burnu yerinde olmak (genç erkek 22/9/56) "Ağız burnu yerinde olmak onlar için en affolunmaz bir cinayettir."
- ağızına bakmak (anlt. 37/10/179) "Yeni mürşitlerin ağızına baktı."
- ağızına geleni söylemek (anlt. 38/2/15) "Tosun Bey, cesur adamlara mahsus o müteceviz pervâsızlıkla ağızına geleni söylüyordu."
- ağızına koymamak (molla 60/6/23-23) "Ben ömrüme bir katre ağızıma koymamışım, elhamdülillah..."
- ağızına lokma girmemek (yaşlı kadın 39/6/108) "Bir şey yok oğlum, iki gündür ağızıma lokma girmedi."
- ağızını açamamak (anlt. 118/8/157) "Ağızını açamıyordu. Fena sıkışmıştı."
- ağızını açmak (komik tip 28/1/169) "Durmuyup da ne yapayım diye ağızımı açtım." (46/11/21) (82/6/67) (127/1/79) (128/1/93) (128/1/113)

- ağzını aramak (genç kız 71/4/150) "Dün gece yalnız kaldığımız zaman ağzını aradım."
- ağzını bozmak (cahil köylü 67/7/126) "(...)kızcağıza öfkelenir, ağzını bozar (...)" (102/11/58)
- ağzını hayra açmak (yaşlı kadın 107/6/72) "Hedi sus, hedi sus! Ağzını hayra aç..."
- ağzının tadı yerinde olmak (anlt. 81/5/22) "Ağzının tadı yerindeydi. Vücudunda hiç yorgunluk yoktu."
- âh çekmek (anlt. 52/2/127) "(...) serhaddin hülyalarıyla âh çekiyordu" (76/7/79) (77/7/96) (104/6/76)
- Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak (anlt. 130/1/81) "Sermet, Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamağa hazırlandı."
- ahrette iki eli yakasında kalmak (Çingene 91/5/85) "Yaptırmasan ahrette iki elim yakanda kalsın!"
- akıl erdir(eme)mek (127/1/72) "Annesi Osmanlı asaletine akıl erdirecek zihniyette değildi." (128/1/91) (132/5/21)
- akıl vermek (genç erkek 64/7/27) "Sen bana akıl vermeseydin (...)"
- akla yelken etmek (külhanbeyi 56/10/114) "Ah, akla yelken ettim diye yassı kafasını salladı." (57/7/18)
- aklı almamak (anlt. 83/7/52) "Naciye'nin evden çıkıp izinsiz bir yere gitmeyi akli almıyordu."
- aklı başına gelmek (anlt. 54/4/94) "Vapur ilerledikçe aklım başıma geliyor gibi oluyordu." (65/11/27)
- aklı başında (olmak) (anlt. 90/10/55) "Hele Rusya'da katiyen akli başında bir adam olmadığına yeminler eder."
- aklı ermemek (komutan 41/2/31) "Senin aklın ermez." (89/5/188) (98/9/100)
- aklına gelmek (anlt. 137/10/165) "Düşmeyi nihayete kadar itip bombayı burada bırakmak aklına geldi." (72/3/96)
- aklını kaçırmak (126/7/41) "Bu vefasızlar kendi için aklını kaçırdı (...) gibi iftiralar uyduruyorlardı." (129/1/126)
- aklı yatmak (anlt. 74/6/55) "Gavur Ali'nin buna akli yattı."
- alı al moru mor kesilmek (anlt. 100/5/120) "Kız ne vakit onunla kalsa heemen alı al, moru mor kesilirdi."
- alık alık ağzını açmak (anlt. 128/1/116) "(...) o anlatırken alık alık ağzını açıyordu."
- Allah bilir (anlt. 27/10/67) "(...) basmakalıp bir sözü ağzından kaçırdım: Allah bilir!" (98/9/100) (101/6/39)
- alınının teriyle kazanmak (anlt. 55/2/141) "Alınının teriyle kazandı."
- altına almak (müşteri 125/5/181) "Altına aldım. Polisler imdada gelinceye kadar dövdüm!.."
- altından Çapanoğlu çıkmak (anlt. 113/1/38) "Ama altından Çapanoğlu çıkmak tehlikesi vardı."
- aman demek (anlt. 30/3/74) "Düşmanlar her Türk köyünü sarıyor, aman diyenleri bile affetmiyor."
- aman dilemek (istemek) (anlt. 30/3/68) "Şimdi tâk'ın altına gelmişler, aman diliyorlar..." (50/2/115)
- aman vermek (anlt. 32/10/19) "Muntazam Fransız askerlerine hiç aman verilmemesini, sivil ahaliye de mümkün olduğu kadar fenalık yapılmasını emrederdi." (42/2/50-52) (44/2/59) (50/2/114) (52/2/124)
- anasını ağlatmak (külhanbeyi 56/10/120) "Doğrusu ben olsam, o beyin anasını ağlatırdım."
- and içmek (anlt. 21/8/33,33,33,34,34) "Biz birbirimizin kanlarını içeriz. Buna "and içmek" derler."
- and vermek (anlt. 39/6/110) "Hep birden onun üzerine düstüler. And verdiler."

- aradan kara kedi geçmek (anlt. 120/9/169) "Aradan sanki soğuk rüzgârlar savuran bir kara kedi geçti."
- arapsaçına dönmek (anlt. 84/10/79) "Yarı saat içinde münakaşa karıştı, arapsaçına döndü."
- arpa ekerken darı biçmek (genç erkek 57/7/13) "Olur şey değil! Arpa ekerken darı biçeceğiz galiba."
- aşağı tükürse sakalı yukarı tükürse bıyığı (anlt. 118/8/157) "Aşağı tükürse sakalı, yukarı tükürse bıyığı idi. Öyle bir vaziyete sokmuştum ki..."
- ateş almak (genç erkek 81/5/30) "Hayâlin ateş aldı."
- ayağa düşmek (:Hükmü kalmamak; anlt. 68/2/157) "Köse Vezir de ölürse, sözün bir gün olup büsbütün ayağa düşmesi ihtimali vardı."
- ayağa kalkmak (:İsyân etmek; anlt. 127/1/55) "Eğer İngiltere'de meşrutiyet olmasaydı, iki yüz elli seneden beri avam denilen herifler ayağa kalkar, lordların canına okurlardı."
- ayağına gelmek (komik tip 113/1/45) "Ben gidene! O benim ayağıma gelsin..."
- ayağının dibine gelmek (anlt. 117/5/149) "Tâ ayağımın dibine gelmiş yüz bin liranın, ihmalciliğe yüzünden uçup gitmesi..."
- ayak basma(ma)k (anlt. 78/6/87) "Gülsüm, daha İstanbul'a ayak bastı basalı ilk defa evde yalnız kalacaktı." (81/5/33) (88/5/130)
- ayak diremek (anlt. 135/1/158) "(...) ayak direyip "çimenin otlamayıp içildiğini" iddiaya devanları, (...)"
- ayak uydurmak (anlt. 53/2/132) "Yarı baygın kızlar, şen delikanlıların kucaklarında, gaydaların ahengine ayak uyduruyorlar (...)"
- ayakları kesilmek (:Uğramamak; genç kız 71/4/163) "Misafirlerimin ayakları kesildi."
- ayaklarının altına almak (yaşlı kadın 25/9/18) "(...) ihtimal beni ayaklarının altına alacaksın, ezeceksin."
- Aynaroz papazı gibi çileye girmek (ihtiyar zâbit 72/3/87) "Gülüp oynamalı. Bu ne sanki, Aynaroz papazı gibi çileye girmek!"
- balık istifi (gibi) (anlt. 113/1/23) "Balık istifi gibi sokağa dolan halkın (...)" (138/9/89)
- baş belâsı (doktor 118/8/155) "Bu kurbağalar yarı baş ağrısı değil ki, bir nefeste dursunlar -diyordu-; bunlar baş belâsı!" (134/5/101)
- baş eğmek (anlt. 68/2/158-158) "Padişah, böyle haktan başka hiçbir kuvvete baş eğmeyen bir adama mühürünü nasıl kabul ettirecekti?"
- baş göstermek (anlt. 74/6/49) "Kuraklık, çekirge, salgın filân gibi felâketler baş gösterdi mi (...)"
- başına kakmak (anlt. 55/2/152) "Fakat bu herifin ikide birde bu yaptığını başına kakmasına tahammül..."
- başı sıkıya gelmek (komik tip 126/1/56) "Başımız sıkıya geldi mi hemen onlara koşacağız."
- başını sokmak (anlt. 83/7/49) "Annesiyle Üsküdar'da bir oda tutup başlarını sokunca yine hastalık peşlerini bırakmamıştı."
- baş kırmak (:Başını eğmek, kabullenmek; anlt. 135/1/157) "Çömezleri baş kırarak, üstatlarını tasdik ediyorlardı."
- baştan aşağı (anlt. 137/10/145-155) "Papaz parlak mavi gözleriyle Ali'yi baştan aşağı süzdü."
- baştan aşağı kulak kesilmek (anlt. 82/6/66) "Kadı'nın dünyada kimseye iyilik edebileceğine ihtimal veremeyen esrâf, baştan aşağı kulak kesildiler."
- (baştan) can vermek (:Güçlendirmek; anlt. 48/2/94) "Deli Hüsrev'in kalkması Kuru Kadı'ya baştan can verdi."
- baştan çıkarmak (anlt. 81/5/35) "Fakat niçin ilkbahar, bu tabiatın şeytanı, beni yirmi sene evvel baştan çıkarmadı."
- baş üstüne (anlt. 134/5/99) "-Lütfen beni uyandır. -Başüstüne! diye ayrıldım."

(137/10/157)

- bembeyaz kesilmek (:Çok şaşırmaq; anl. 129/1/134) "Efruz Bey şaşırmış, bembeyaz kesildi."
- bereket versin (:çok şükür, iyi ki...; anl. 134/5/105) "Bereket versin ki yarası ehemmiyetli değildi."
- beti benzi kül kesilmek (anl. 136/1/204) "On dakika sonra geldi beti benzi kül kesildi."
- beti benzi solmak (anl. 72/3/104) "İhtiyarın beti benzi soldu."
- beyni sulanmak (anl. 84/10/78) "Vatanımızın, milletimizin uğradığı felâket hepimizi eskisinden ziyade serseleştirmiş, sanki beyinlerimizi sulandırmıştı."
- bıyık altından (anl. 113/1/10) "Bazan bıyık altından cehennem leblebileri dediği bu bombalardan ya kızıp bir tanesini atarsa..."
- bıyık altından gülmek (anl. 136/1/205) "(...) inkılâbı nasıl hazırladıklarını anlatır, beni bıyık altından güldürürdü."
- bıyıkları yeni terlemek (:Çok genç olmak; anl. 27/10/67) "Bu ufak bir beydi. Daha bıyıkları yeni terliyordu."
- biçilmiş kaftan (genç erkek 30/3/57) "Esirlerimizin çoğu da Hıristiyan olduklarından hayatlarına biçilmiş kaftan gibi uyuyor, onları terakki ettiriyordu."
- bin dereden su getirmek (anl. 129/1/120) "Annesine bu fikrini açtı. Bin dereden su getirdi." (132/5/18)
- bir gövdede iki baş olmak (komik tip 129/1/140) "Ortaklaşa! diyordu. (...) Bir gövdede iki baş olur mu?"
- bir katre ağızına almamak (yaşlı öğretmen 118/8/154) "Ömrüme bir katre ağızına almamışım."
- bir lâkırdı olsun etmemek (anl. 68/2/160) "Ama yanına konan bu garip mücrimele bir lâkırdı olsun etmedi."
- bir sıçan deliği bulamamak (genç erkek 22/9/54) "Aralarına, malûm manâsıyla, bir sıçan deliği bulamayan Türkler de karışırlar."
- bir taşla iki kuş birden vurmamak (anl. 136/1/201) "İşte bir taşla iki kuş birden vuruyordu, hem câzibeli bir şey diyecektim, hem de gazetemeye bir hikâyeye yetiştirmiş olacaktım."
- boğaz boğaza getirmek (ideal tip 35/1/194) "İstersen onların faziletlerini öldürür, sükûnetlerini bozar, hepsini boğaz boğaza getirir (...)"
- boğaz tokluğuna (külhanbeyi 56/10/119) "Boğaz tokluğuna... ölmeyecek kadar geçiniyordum." (120/9/171)
- boğazına bir şey tıkanmak (genç kadın 71/4/157) "İşte hâlâ mahcubiyetinden kızarıyorum."
- boşa gitmek (anl. 72/3/93) "Bütün ümitlerim boşa gitti."
- boynu kıldan ince (vezir 68/2/156) "Boynum kıldan incedir padişahım."
- boynunu bükmek (65/11/27) "Makbule ezildi, büzüldü, boynunu büktü." (68/2/156) (74/6/47) (75/8/132) (100/5/125)
- boynuz dikmek (genç erkek 22/9/58) "Ah, ayol kadın bu yaştan sonra boynuz dikiyor... diye ondan öğrenirler."
- boynuzları takmak (yaşlı anne 127/1/74) "Burası bildiğin yer değil... Benim boynuzlarımı takmağa vaktim yok..."
- boyun eğmek (genç erkek 22/9/53) "(...) hiç değişmez kalması lâzım gelen emirlerine bile her yerde başka türlü boyun eğiliyor, (...)" (45/2/75) (53/2/132) (55/2/141)
- boyunduruk altında (olmak) (karşıt tip 27/10/68) "Hasılı bütün islâmîlik bugün inkişâf etmiş, ilerlemiş Hıristiyan milletlerin boyunduruğu altında ..."
- bozuntu vermek (anl. 60/6/19) "Ama, bozuntu vermedi." (138/9/93)
- burnu kanamamak (yaşlı Bulgar 90/10/60) "Kimsenin burnu kanamayacak dedi."
- buz gibi donmak (anl. 20/3/42) "Grazia birdenbire değişen yavrusunun bu âmirce hareketi karşısında buz gibi dondu." (71/4/156) (72/3/106) (77/7/95)

- buz kesilmek (anlt. 126/7/43) Dimağı da sanki vücudu gibi soğuktan donmuş, buz kesilmişti."
- büyük söz (yaşlı kadın 75/8/136) "Büyük sözüme tövbe dedi."
- can acısı (anlt. 71/4/136) "Ah o münasebetsiz feylesofun kimbilir nasıl bir can acısıyla "Allahın ta kendisi..." dediği zalim tesadüf!.."
- can cana (:birbirini seven iki kişi, bir arada yalnız olarak; genç çift 140/T.A.D./414-415-415) "-Can cana değil mi ruhun? -Can cana! ebediyen..."
- can ciğer (anlt. 29/1/179) "Bununla beraber Kozaidi ile can ciğer sevişirlerdi."
- can çekişmek (anlt. 5/4/79) "Vatan can çekişiyor, son nefeslerini veriyordu." (30/3/66) (97/6/122)
- can dayanmamak (anlt. 78/6/86) "(...) bekârlığa can dayanmıyordu."
- can havliyle (anlt. 74/6/52) "Can havliyle (...) diye bağırdı."
- can sıkıntısı (genç kız 17/9/24) "(...)nihayetsiz ve sebepsiz bir can sıkıntısı duyarsınız." (71/4/163-166) (89/5/185) (100/5/126) (110/9/8-82-83-87) (129/1/126)
- can sıkmak (anlt. 52/2/130) "Vezirlerin epeyce canını sıktı." (56/10/115) (70/7/34) (91/6/81) (136/1/202)
- can vermek (:ölmek; anlt. 67/7/126) "(...) bir ziyafete giderken kafasına bir kurşun yer, hemen oracıkta can verir." (68/2/155)
- can vermek (:Güçlendirmek ya da yaşar duruma getirmek; 134/5/106) "Zorla yedirmeğe, can vermeğe çalıştım."
- can yoldaşı (anlt. 75/8/131-131) "Ama yine bir canyoldaşı vardı." (78/6/87)
- cana tak demek (anlt. 42/2/53) "İçeride dudaklar kurumuş, cana susuzluk tak denmişti."
- canı istemek (genç kız 17/9/29) "Bıraktıkları zevcelerini yine canları isterse tekrar alabilirler?" (71/4/163) (121/9/115)
- canı sıkılmak (genç erkek 22/9/60) "(...) bu inkânsız hülya ile uğraştığını gördüğüm için canım sıkıldı." (26/3/112) (39/6/103-104) (43/6/93) (48/2/86) (51/5/175) (52/2/125) (59/10/101-101) (60/6/19-24) (74/6/59) (80/8/147) (83/7/61)
- canı yanmak (yaşlı erkek 80/8/144) "Ne yapayım beyim. Canım yandı. İsterseniz..."
- canına kıymak (komutan 41/2/37) "Biz teslim olanın canına kıymayız."
- canına okumak (bkz. ayağa kalkmak 127/1/55)
- canını bağışlamak (komutan 41/2/36) "(...) gibi kahramanlarınıza canlarını bağışladım." (42/2/53)
- canını yakmak (genç kız 67/7/128-129) "(...) benim kardeşlerimsiniz, canınızı yakmak istemem."
- cebi para görmek (genç erkek 98/9/100) "Ne vakit nişanlısıyla evlenirse cebi para görecektir!.."
- cevherler yumurtlamak (anlt. 84/10/80) "(...) sofrada biraz fazla kaçırdığı şarabın ateşiyle daha saatlerce cevherler yumurtlayacaktı."
- cılk çıkmak (anlt. 127/1/80) "Politika, asalet teşebbüsleri de cılk çıktıktan sonra (...)"
- ciğerine işlemek (külhanbeyi 56/10/120) "Bu hakaret ciğerine işlenmiş."
- cümbür cemaat (aslı cumhur cemaat'tır; anlt. 118/8/153) "Cuma günü cümbür cemaat Bektaşî tekkesine gittik."
- çam yarması (anlt. 59/10/107) "(...) gışenin dibinde hâlâ tirtir titreyen çam yarması kahramana döndü."
- Çapanoğluna çatmak (anlt. 102/11/62) "(...) bu sefer Çapanoğluna çattıklarını birdenbire anladılar."
- çarmıha germek (:Kötülemek, reddetmek; anlt. 128/1/116) "Bu cemiyet öyle berbat bir şeydi ki, dün peygamber diye göklere çıkardığını yarın indirir, çarmıha gererdi."

- çayı görmeden paçayı sıvamak (anlt. 77/7/92) "0 kadar müteheyyicim ki, çayı görmeden paçayı sıvıyorum."
- çek arabani (yaşlı erkek 46/11/16) "Haydi bakalım gevezelik yeter... Çek arabani..."
- çekirdekten yetişme (anlt. 113/1/10) "Çekirdekten yetişme ta0 bir B8b18li mahsül0 olan köse müneyyiz (...)"
- çıt bile çıkmamak (anlt. 118/8/156) "Koca havuzdan çıt bile çıkmıyordu."
- çifti çubuğu olmak (anlt. 74/6/49) "(...) sanki hainin bağı bahçesi, çifti çubuğu olacağını biliyormuş gibi (...)"
- çiftine çubuğuna yapışmak (anlt. 76/7/80) "Doğduğumuz yere döndük. Çiftimize çubuğumuza yapıştık."
- çil yavrusu gibi dağılmak (yaşlı Bulgar 90/10/63) "(...) az vakitte bütün Türklerin çil yavrusu gibi dağılacaklarını anlattım."
- çok bilmiş (genç erkek 22/9/57) "A kardeş, çok güzel ama, şeytan gibi çok bilmiş... derler."
- çorap sök0ğ0 gibi (anlt. 113/1/34) "Sonrasını pek iyi hatırlıyordu. Çorap sök0ğ0 gibi gitaştı."
- dağa çıkmak (genç erkek 19/3/146) "Onlarla konuşur, kendileriyle beraber dağa çıkmağa razı olduğumu söylerim."
- dağa kaldırmak (cahil köylü 67/7/128) "Ne kimseyi dağa kaldırırmış ne de fidye istermiş."
- dağdan gelmek (Acem 69/11/48) "Dağdan mı gelmişsündür hele!"
- dal budak salıvermek (genç kız 71/4/167) "İçiden plan, dışımdan yalan devaa ediyor, dal budak salıveriyordu."
- dalavere çevirmek (anlt. 56/10/111) "Artık hiçbir dalavere çevrilemiyordu." (61/8/124) (102/11/54)
- dalga geçmek (:Düşünmek, muhâkeme etmek anlamında; levanten 25/9/16) "Artık hep kararımı dalga geçiyor, İstanbul'a Türk muhitine geri dönmeyeceğim için tarif olunmaz bir sevinç duyuyordum." (30/3/66) (70/7/37) (72/3/86) (101/6/39) (136/1/200)
- dalga geçmek (:Düşünmek, muhâkeme etmek anlamında; levanten 25/9/16) "Artık hep kararımı dalga geçiyor, İstanbul'a Türk muhitine geri dönmeyeceğim için tarif olunmaz bir sevinç duyuyordum." (30/3/66) (70/7/37) (72/3/86) (101/6/39) (136/1/200)
- dalgasında yaşamak (anlt. 105/6/135) "Herkes kendi dalgasında yaşıyor (...)"
- dalgaya düşmek (anlt. 26/3/110) "Tekrar deminki garip mahzun dalgama düştüm"
- damarını bulmak (levanten 25/9/16) "En nazik damarımı bulmuşlardı."
- damdan düşer gibi (anlt. 24/9/43) "Mösyö Durant kızına damdan düşer gibi (...) dedi" (60/6/27) (138/9/94)
- dar çıkmak (:istemediği bir yerden kendini dışarı atıvermek; anlt. 72/3/107) "Dükândan dar çıktım."
- darısı başına (yaşlı kadın 109/11/68) "Darısı senin başına diyordu."
- deli etmek (anlt. 20/3/20) "İzmir'de o heykelin canlısını görerek onu deli ediyordu."
- dem vurmak (anlt. 127/1/56) "(...) sık, mükemmel, temiz bir hayat geçiriyor, yeni metreslerden, son aşklardan dem vuruyordu." (50/2/112)
- dere tepe aşmak (anlt. 39/6/100) "(...) gurbetçilerin arasına katıldı. Dere tepe aştı."
- dere tepe düz gitmek (anlt. 39/6/106) "Dere tepe düz gittiler."
- ders vermek (anlt. 15/9/126) "(...) bugünkü gençliğe güzel bir ders veriyorsunuz." (76/7/81)
- devlet kuşu (anlt. 108/7/104) "Meğer devlet kuşu yakınlara gelmiş de haberimiz yok."
- dik dik bakmak (anlt. 30/3/46) "Dik dik baktı." (74/6/54) (77/7/97) (88/5/131) (92/4/88) (109/11/74) (111/8/12) (113/1/10) (109/11/74) (111/8/12) (113/1/10) (117/5/145-151)

- (118/8/157)
dikkat kesilmek (anlt. 65/11/33) "Dâni Efendi tepeden tırnağa kadar dikkat kesildi."
dili döndüğü kadar anlatmak (anlt. 76/7/82) "(...) bizim kanatsız kuş gibi bir bedevi zihniyetiyle ailliyetsiz kalamayacağımızı dilim döndüğü kadar anlatmaya çalıştım."
dili tutulmak (anlt. 48/2/95) "Kuru Kadı'nın dili tutulmuştu." (64/6/27)
diline pelesenk etmek (anlt. 55/2/152) "Hacı Kasap, adeta bu sözleri aferin tarzında diline pelesenk etmişti."
diline virt etmek (:diline dolamak; 88/5/129) "Şartını adeta manzua, kafiyeli bir nakarat gibi diline virt etmişti."
dilini düzeltmek (genç zâbit 103/4/91) "Babası... Mirliva olduğu halde daha dilini düzeltmiş bir Kastamonulu idi..."
dilinin altında bakla olmak (anlt. 76/7/82) "Konuşurken dilinin altında bir bakla olduğunun farkına vardım."
dillere destan (olmak) (anlt. 38/2/12) "Tek başına yaptığı seylere dillere destandı." (73/2/165) (38/2/24)
dini gibi bilmek (anlt. 46/11/17) "Ufacık bir düşüncenin en büyük bir dikkati iflâs ettirdiğini dini gibi bilirdi."
dirsek çürütmek (komik tip 128/1/97) "Ey dârülfünûn sıralarında dirseklerini çürüten, geceleri dağ gibi büyük kitaplar üzerinde gözlerinin nurlarını solduran gençler!"
diş gıcırtiları (subay anlt. 18/3/128) "Hepsi birbiriyle konuşuyor, Sultan Hâmid'in ismi diş gıcırtiları arasında geçiyordu."
dişinden tırnağından arttırmak (anlt. 57/7/10) "Bu paraları nasıl dişinden tırnağından arttırdığını hatırlamıyor musun?" (58/4/114)
diş(ler)ini sıkamak (anlt. 55/2/151) "Bir gün, iki, üç gün dişini sıkı." (56/10/119) (74/6/49) (100/5/121)
dişlerini gıcırdatmak (anlt. 128/1/115) "Bunlar kim oluyor diye dişlerini gıcırdatırdı."
divan durmak (:büyük bir kimse katında ellerini göğsü üzerinde kavuşturup ayakta durmak; 139/T.A.D./411) "İhtiyar sipahi yürüdü, paşanın karşısında divan durdu."
dize gelmek (anlt. 41/2/37) "(...) asilzâdeler, zırhlı şövalyeler, Arslan Bey'in önünde dize gelmişlerdi."
dize getirmek (anlt. 44/2/59) "(...) birçok arkadaşları bahtiyar beylerbeyleri, en asil düşmanları önlerinde dize getirirken (...) "
dizini dövmek (anlt. 30/3/57) "Mustafacığının da gideceği için dizini dövüyordu."
dizinin dibinden ayırmamak (anlat. 100/5/120) "Her gün beş vakitte abdest aldırıp dizinin dibinden ayırmadığı (...) bu kıza, kocası iyi bir gözle bakmıyordu."
dizleri kesilmek (anlt. 20/3/10) "Düşüncelerini daha ziyade ilerletemiyor, beyni uyusuyor, dizleri kesiliyor, (...)" (77/7/96)
dizleri titremek (anlt. 113/1/21) "(...) vak'anın dehşetinden herkesin dizleri titriyordu." (66/15/236) (75/8/136)
dizlerine kapanmak (anlt. 112/5/115) "Yirmi senedir insan diye sevdiği, evdeki şişman, arsız, hayasız hizmetçi kızın dizlerine kapanması, pis eteklerinden öpüyor mu?"
donup kalmak (anlt. 41/2/39) "Asilzâdeler (...) anî bir ölüm darbesiyle vurulmuş gibi donup kaldılar." (49/2/109) (57/7/18)
dört gözle beklemek (Papaz 137/10/156) "Daha bizi kurtarmaya gelececek misiniz? Dört gözle sizi bekliyoruz."
dudaklarından çıkan kulakları işitmek (genç kız 71/4/165) "Haberin olmadan dudaklarından çıkan kulakları işitirken Refi'den ziyade ben şaşıyordum."
dudaklarını bükmek (anlt. 90/10/57) "Acaib! diye dudaklarımı büktüm."
dudaklarının ucuna gelmek (anlt. 109/11/75) "(...) cevabı tâ dudaklarının ucuna gelmişken sustum."
dünya evine girmemek (Arap kadın 124/5/166) "Ben dünya evine girmedim,

- kızım."
- dünya kafasına yıkılmak (anlt. 138/9/92) "Gözlerim karardı. Sanki dünya kafama yıkıldı."
- düşüp kalkmak (genç zâbit 103/4/92) "(...) hep Çerkezlerle düşüp kalkmağa başladı."
- edebiyat yapmak (genç kız 17/9/30) "Bakınız işte edebiyat yapıyorsunuz." (32/10/45)
- ekmeğini taştan çıkarmak (anlt. 55/2/141) "Minnettâr kalmadı. Ekmeğini taştan çıkardı."
- ekmeğini yemek (yaşlı erkek 115/5/54) "Benim ekmeğimi yiyen azar."
- ekşi surat (anlt. 34/8/47) "(...) siyah setre pantolonlu, kırmızı fesli, ekşi suratlı bir adam..."
- el atmak (anlt. 113/1/37) "Yazıhânenin üstünde romanlarda rast geldiği bazı kelimelere bakmak için daima bir lûgat-ı Osmaniye dururdu. Ona el attı."
- el ayak çekilmek (anlt. 100/5/122) "(...) yalnız geceleri el ayak çekildikten sonra bahçeye salıverebiliyorlardı."
- el ayak kesilmek (cahil kadın 39/6/111) "El ayak kesildikten sonra seni götürür, gizlice bu odaya sokarım."
- el etek öpmek (genç erkek 45/2/75-75) "Çünkü ben boyun eğmem, el etek öpmem dedi."
- eli bayraklı (:Şirret, edebsiz, kavgacı; anlt. 108/7/102) "Bu işin batakcı defteri, eli bayraklı kadınları da yok."
- eli boş dönmek (cahil erkek 39/6/108) "(...) yine eşkiyalara kaptırarak, elim boş dönecektim... dedi."
- eli dili elvermemek (yaşlı erkek 38/2/24) "Ben seni kesemem. Elim dilim buna elvermez."
- elimi kaldırırsam ellisi gelir (Çerkez kadın 23/9/111) "Ben elimi kaldırırsam ellisi değil, elli bin milyonu gelir."
- elinden bir tutan olmak (anlt. 77/7/93) "Ah şu muharebenin başında niçin elimden bir tutan olmadı."
- elinden kan çıkmak (anlt. 123/6/118) "İşte kırk kanını Allah'a affettirmeğe çalışırken kazara elinden yeni bir kan daha çıkmıştı."
- eline almak (anlt. 19/3/135) "(...) adamları onu aldatıyorlardı. İşleri eline aldı." (127/1/69)
- elini sürmemek (anlt. 126/7/40) "Bedava verse, kişese bu paçavra süprütüsüne elini vermeyecekti."
- ense yapmak (:iş yapmamak, keyif çatmak; zâbit 72/3/87) "Akşamları birer tek atmalı... Ense yapmalı..."
- eski çamlar bardak olmak (:Eski durumlar tamamiyle değişti; cahil erkek 47/6/31) "Nerede!... Eski çamlar bardak oldu." (56/10/112) (69/11/46)
- eşek cennetine gitmek (göndermek) (zâbit 84/10/93) "Bu sefer tehlikeyi atlatınca, boku bokuna eşek cennetine gitmediğime seviniyordum." (69/11/46)
- etek öpmek (mahalleli kadın; 108/7/102) "Tavsiyeler, himmetler, biraz da etek öpmelerle, paşam da muradına nâil oldu."
- evde kalmak (genç erkek 22/9/58) "Adın çıkacak.Evde kalacaksın."
- evdeki pazar çarşıya uymamak (anlt. 57/7/8) "Fakat daha kapıdan çıkmadan evdeki pazar çarşıya uymuyordu."
- eyvallah etmek (genç erkek 55/2/141-152) "Ben kişese eyvallah etmeyeceğim."
- ezilip büzülmek (anlt. 100/5/125) "Kız daha ezildi, büzüldü. Boyununu büktü."
- faka bas(tır)mak (anlt. 42/2/41) "Barhan Bey, (...) hiç faka basmayan, akıllı cesurlardandı." (128/1/117)
- farkına varmak (anlt.13/9/177) "Kırmızı ve yuvarlak gözlerin peykenin yakınındaki kapıya baktıklarının farkına vardıo."

- feleğin çemberinden geçmek (anlt. 38/2/23) "Bu Bey, onun cesaret ve kahramanlığına neftun, ihtiyar, feleğin çemberinden geçmişeski bir askerdir."
- fırsat düşkününü (yaşlı erkek 108/7/105) "Paşa içinden "Ah fırsat düşkünleri, ah!" diyordu."
- fincancı katırlarını ürkütme (anlt. 108/7/102) "Meğer fincancı katırlarını ürkütmeyenlerin bu kadarcık olsun mükâfaatı varmış."
- fink atmak (:Keyfince dolaşıp eğlenmek, oynayıp zıplamak; 108/7/102) "Bu kaparozlar, sokak sokak fink atan kokona kızlarının tango çarşaflarına, havaleli iskarpinlerine gidiyordu."
- foyası meydana çıkmak (:Belli olmayan kötü niteliğin zamanla anlaşılması; anlt. 113/1/51) "Foyası meydana çıktıktan sonra Efruz Bey de üç büyük gününü mühsis bir bahar rüyası gibi kolaylıkla unuttu."
- gafletten uyanmak (genç kız 17/9/37) "Yirmi asır evvelki gafletlerden uyanılıyor."
- gel zaman git zaman (anlt. 102/11/53) "Gel zaman git zaman, ama çok değil, az bir müddet içinde Cabi Efendi parasızlığa, açlığa, çıplaklığa alıştı." (104/6/76) (105/6/138) 136/1/203)
- gemisini kurtaran kaptan (genç erkek 84/10/95) "O "gemisini kurtaran kaptandır" diye yaptığı alçaklıkla, hiyanetle namussuzlukla iftihar ediyor (...)"
- gemisini kurtarıp kaptan olmak (komik tip 29/1/188) "İrfan: Gemisini kurtarıp kaptan olmaktadır."
- gık dedirtmek (:Ses çıkarmasına, davranmasına fırsat vermemek anlt. 115/5/53) "(...) anneme gık dedirtmezdi (...)"
- gık diyememek (anlt. 111/8/12) "Dişlerimi kırılacak gibi sıkıyorum, gık diyemiyor."
- gırla gitmek (:Uzun sürmek; anlt. 80/8/145) "Her gece çalgı çağanak, yemek, içmek, keyif, sefâ gırla giderdi."
- göğsü kabarmak (:Övünç duymak; anlt. 137/10/167) "Gülüyordu. Göğsü kabarıyordu."
- göklere çıkarmak (anlt. 128/1/116) "Bu cemiyet öyle berbat bir şeydi ki, dün peygamber diye göklere çıkardığını yarın indirir, çarına gererdi."
- göklere çıkmak (genç erkek 22/9/58) "Rezalet, dedikodu birden göklere çıkar, (...)"
- gönlünden kopan (cahil köylü 67/7/128) "(...) herkesin gönlünden kopanla geçinmiş."
- gönlünü (bütün bütün) almak (anlt. 5/4/77) "Gönlünü bütün bütün almak ve kendini taahhütle affettirmek için feylesofun koluna girdi."
- görücü gezmek (:Evlenecek erkek için kız görmeye gitmek; genç erkek 138/9/92) "Ben evleneceğim zaman, görücü gezmeğe çıkacak anneme gönlümün sevdiği tipi tarif etmedim."
- göz açtırmamak (anlt. 115/5/51-53) "(...) küçük yavru horozlara hiç göz açtırmaz, hatta zavallıları öttürmez (...)"
- göz altında bulundurmak (komitacı 32/10/21) "Konsoloshanelerin (...) nöbetçileri (...) daima bunlar göz altında bulundurulacaktı."
- göze çarpmak (anlt. 74/6/49) "(...) belindeki Karadağ tabancası göze çarpardı."
- göz gezdirmek (anlt. 48/2/89) Sonra etrafındakilere döndü. Söyle bir göz gezdirdi." (91/6/85) (100/5/124) (135/1/153)
- göz kaçırmak (bir şeye) (anlt. 68/2/160) "(...) odaya yemek içmek getiren hademelere bile gözünü kaçırıyordu."
- göz kamaştırmak (anlt. 80/8/141) "(...) beyaz, şık bir bina mermerdenmiş gibi göz kamaştıracak derecede parlıyordu."
- gözden kaçmamak (anlt. 97/6/122) "Onun bu ümitsiz hâli bütün kâinatı yaratan Allah'ın gözünden kaçmadı."
- gözleri açık kalmak (anlt. 19/3/135) "Gözlerinin açık kaldığını ve papaz eliyle kapamağa çalıştığı halde muvaffak olamadığını komşular söylüyorlardı."

- gözleri açılmak (anlt. 120/9/173) "0 söyledikçe gözlerim açılıyor, kristal, arjante kapların içinde şimdiye kadar neler yediğimizi öğreniyordum."
- gözleri kararmak (bkz. dünya kafasına yıkılmak; 138/9/92)
- gözlerine inanmamak (genç erkek 63/9/162) "Adeta insan gözlerine inanmayacak."
- gözlerini açmak (anlt. 129/1/145) "(...) nizamın intizamın bir anda yıkıldığını gören Müdür birdenbire ürktü. Gözlerini açtı."
- gözlerini dikmek (anlt. 72/3/95) "Mavi ateş gözlerini bana dikerek (...)" (74/6/52) (134/5/103)
- gözlerini faltaşı gibi açmak (anlt. 43/6/98) "Derviş Hasan, gözlerini faltaşı gibi açtı." (61/6/128)
- gözlerini kırpmamak (anlt. 38/2/20) "(...) en nâmedâr kahramanların çekindikleri yere gözlerini kırpmadan atılıyordu."
- gözleri parlamak (anlt. 127/1/64-66) "Prens eternal'in badea gözleri hazdan parlıyor (...)" (128/1/94) (137/10/151-155)
- gözü açık gitmek (yaşlı erkek 133/5/155) "Bundan eminim. Gözüm açık gitmiyor."
- gözü doymak (kabadayı 132/5/14) "Bakayın da hiç olmazsa gözüm doysun!"
- gözü dönmek (:Çok öfkelenip saldıracak durumda olmak; anlt. 101/6/41) "Bu üç çiftçi bozulan tarlanın sahipleriydi. Hepsinin gözleri dönmüştü."
- gözü gibi bakmak (Çoban 104/6/78) "İşte bu bir koyuna da gözüm gibi bakıyordum."
- gözü gibi sevmek (genç erkek 82/6/64) "(...) itiraz edenlere "halk beni gözü gibi sever" derdi."
- gözü ısırarak (anlt. 56/10/117) "Dikkatle baktı. Hayır bir türlü gözünü ısırılmıyordu." (129/1/123)
- gözünde tutmek (anlt. 120/9/168) "Bekârlık şlemleri gözümde tutuyor."
- gözüne almak (Doğrusu göze almak şeklindedir; anlt. 68/2/157) "Fakat işte, bu küçük adam ölümü gözüne almıştı."
- gözüne uyku girmemek (anlt. 90/10/64) "Fakat gözüme uyku girmedi." (93/5/162)
- gözünü ayırmamak (:Bir şeye sürekli bakmak; anlt. 139/T.A.D./410) "Fakat vezir gözünü bir türlü vuruşan saflardan ayıramıyordu."
- gözünün önünden ayırmamak (anlt. 100/5/120) "Fakat Makbule'yi de bir daha limon haline geçemesi için gözünün önünden ayırmaz oldu."
- gözünün önüne gelmek (anlt. 9/9/185) "(...) tatlı rüyalar birden gözümün önüne gelir." (10/5/176) (110/9/180)
- gurbete düşmek (yaşlı erkek 60/6/24) "Allah kimseyi gurbete düşürmesin."
- haç çıkarmak (anlt. 137/10/161) "Ali derin bir haç çıkardı: "Ben Rum'um" dedi."
- hafif tertip (:Aşırıya gitmeden; genç erkek 136/1/201) "Nâzırın odasının önüne gelince bu hüsn-i zannıma hayatın hakikati hafif tertip tos vurdu."
- halka takmak (:Nişanlanmak; yaşlı kadın 121/9/119) "Fakat bir halka olsun takanıyorsun."
- hangi çamlar bardak oldu (komik tip 113/1/47) "On dört yaşından beri oğlunu hizmetçilerden kıskanırdı. "Hangi çamlar bardak oldu" dedi." bkz. eski çamlar bardak oldu
- Hanya'dan Konya'dan haberi olmamak (anlt. 80/8/143) "Senede belki yüz ev sattığı halde kendi perili köşkünü hariçten gelip Hanya'dan Konya'dan haberi olmayan enayi bir müşteriye sokuyor."
- Hanya'yı Konya'yı anlamak (genç erkek 64/6/30) "Yalnız azminin uyanması için Hanya'yı Konya'yı icabediyordu."
- hava bozmak (komutan 41/2/32-32) "Hava bozmayacak mı?"
- hava bozuk (komutan 72/3/104) "Hava bozuk ama."
- hava kapanmak (komutan 41/2/32) "Hava kapanıyor gibi, değil mi?"
- havadan sudan bahsetmek (anlt. 94/6/129) "Bir iki dakika kadar şundan bundan, havadan sudan bahsettiler."

- havaya uçmak (Rum tercüman 137/10/164) "(...) ne karargâh kalır, ne paşa... Hepsi havaya uçar."
- hayâlî kırılmak (genç zâbit 84/10/83) "İlk hafta ne kadar mesleğine ait hayâlî varsa, hepsi birer birer kırıldı."
- hayatı bağışlanmak (komutan 41/2/38) "Korkmayın. Hayatınız bağışlanmıştır."
- hazırdan yemek içmek (anlt. 100/5/118) "Hep hazırdan yiyor, içiyor, her gün Fâta Hanım'ın bin türlü bahanelerle parasını çekiyor (...)"
- hesabı kesmek (anlt. 72/3/102) "Meyhaneciyle hesabı kestim."
- hır çıkarmak (anlt. 69/11/44) "Câbi Efendi, delilik mevzuu üzerine hır çıkaracak bir vaziyette değildi."
- hızını alamamak (35/1/196) "Yaşasın hürriyet diye bağırdın. Hızını alamadın."
- hinoğlu hin (yaşlı kadın 88/5/129) "Ben onları bilirim, ne hin oğlu hin olurlar..."
- hoşuna gitmek (anlt. 19/3/135) "(...) parlak ve yeşil köyü pek hoşuna gitmişti."
- içi dışı (anlt. 134/5/103) "Evvelâ isminizi, yaşınızı, evli misiniz, bekâr mısınız gibi içinizi dışınızı soran bir arkadaş (...)"
- içi istememek (:Sakıncalı gördüğünden ya da beğenmediğinden bir işi yapmak istememek; genç kız 121/9/120) "-içim istemiyor. Daha mehtap çıkardı, orada karanlıkta nasıl duracağız."
- içini çekmek (anlt. 75/8/132) "Ceneviz hazineleri yanında halt etsin! diye içini çekti." (92/4/87) (112/5/112) (113/1/20) (128/1/111-116) (140/T.A.D./415)
- için için sevinmek (bkz. ağız aramak 49/2/104)
- içine kurt girmek (anlt. 39/6/110) "Acaba bu gece hangi akrabasının yanında yatacağı. İçine bir kurt girdi."
- içini çekmek (anlt. 75/8/132) "Ceneviz hazineleri yanında halt etsin diye içini çekti." (92/4/87) (110/9/180) (112/5/112) (113/1/20) (128/1/111-116)
- iğne atılsa yere düşmeyecek (anlt. 20/3/25) "İğne atılsa yere düşmeyecek olan bu koca müteharrik ve umumî meskenin içinde kendisiyle beraber üç fesli vardı."
- iğne atılsa yere düşmemek (132/5/15)
- iki câmi arasında kalmış beynamaz (anlt. 113/1/10) "Kalem kalktı, bu, zavallı iki câmi arasında kalmış beynamazlar, ne yapacaklarını şaşırıyorlar."
- iki lâfı bir araya getirememek (anlt. 102/11/55) "Harpten evvel iki lâfı bir araya getiremeyen bu aptalın (...)"
- imâna getirmek (imam 74/6/50) "Ben onu imâna getireceğim dedi."
- imdat gelmek (anlt. 41/2/31) "İhtiyar sipahiler biz burasını imdat gelmeden alamaz mıyız (...) diye çadırlarında dedikodu yapıyorlardı."
- (inat) damarı tutmak (anlt. 123/6/117) "Deli Murat'ın inat damarı tuttu."
- in cin olmamak (anlt. 129/1/149) "Sabahleyin arka tarafta, in cin olmayan bir yerde boş bir sandal bulmuş, hemen içine atlamıştı."
- ipe çekmek (anlt. 77/7/97) "Onları ancak, yaşarsa millet öldürecek. Hepsini ipe çekecek."
- ipte sallanmak (:idam edilmek, genç erkek 17/9/27) "Ve sonuncusunun ipte nasıl sallandığını gözüyle görmüş."
- ismi var cismi yok (anlt. 20/3/10) "Asıllarını, menşe'lerini, ikinci sebeplerini bilmediği bir sürü "fazilet" (...) bu ismi var cismi yok Allahların karşısında o daima ruhuyla secde ederdi."
- istifini bozmamak (anlt. 113/1/27) "(...) ateş buralara gelinceye kadar ben yeneği verir, buluşukları yıkarım düşüncesiyle hiç istifini bozuyordu."
- iş başa düşmek (anlt. 108/7/101) "İş başa düşünce ne yapılmaz."
- iş çatalaşmak (anlt. 92/4/87) "Artık iş çatalaşmıştı."
- işi açmak (:Konuyu anlatmaya başlamak; anlt. 121/9/122) "(...) heyecanlı tavırlarıyla yavaş yavaş işi açıyordu."
- işi alaya vurmak (anlt. 136/1/203) "(...) biz de nâçâr işi alaya vurmuştuk."

- işi azıtmak (anlt. 72/3/94) "Evet, taracadaki kızla işi azıttık!" (127/1/74)
- işi bitmek (düşman komutanı 41/2/29) "Ama görüyorum ki benim işim bitti."
- işi pişirmek (anlt. 99/5/84) "(...) Tıbbiye talebesinden olan kuzeni Namık'la işi pişirmişti."
- işin ucunu tutmamak (anlt. 100/5/118) "(...) daha hiçbir işin ucunu tutmamıştı."
- işine gelmemek (genç erkek 110/9/83) "Fakat bu benim işime gelmez."
- işler tıkrırında (anlt. 105/6/135) "Fağfur düşündü. işler tıkrırındaydı."
- işlerin rengi değişmek (zâbit 84/10/92) "Baktım işlerin rengi değişmeğe başladı."
- istahı kesilmek (anlt. 18/3/123) "İstahımız birdenbire kesildi, zâbitin cevabı pek kötüydü."
- işten bile değil (öğretmen 23/9/111) "Yoksa Fizan'a gitmek işten bile değildi."
- iyi gözle bak(ma)mak (anlt. 130/1/84) "Bize gülümseyerek, iyi bir gözle baktı." (100/5/120)
- iyot gibi açıkta kalmak (komik tip 128/1/89) "(...) beni reis yapacaklar. Sen iyot gibi açıkta kalacaksın."
- kabak çiçeği (zâbit 84/10/85) "Vay kabak çiçeği vay! Dün geldi bugün adam oldu."
- kabına sığmamak (anlt. 99/5/85) "Sefir karısı olmak (...) hulyasıyla şimdiden kabına sığmayan Bedia fıkrıdayıp duruyordu."
- kafa patlatmak (anlt. 77/7/93) "Günde yarım liraya kapalı bir derşhânedede beş saat kafa patlatmak."
- kafa tutmak (genç erkek 17/9/27) "Sert davranırsa kafa tutsa olmaz."
- kafayı çekmek (anlt. 61/8/125-127) "Bazan kafayı iyice çekerek eve de uğrar (...)" (84/10/85-92)
- kalbinde aslan yatmak (anlt. 30/3/57) "Fakat kendi kalbinde bir aslan yatıyordu."
- kalın kafalı (komik tip 127/1/71) "Kalın kafalı Çerkez! Lâf anlamazsın ki..."
- kan başına sıçramak (genç erkek 71/4/157) "Dün gece kan fena halde başıma sıçradı." (82/6/66)
- kan beynine çıkmak (anlt. 71/4/136) "Birbirlerini görünce ikisinin tekrar kan beyinlerine çıktı." (78/6/89)
- kan dökmek (anlt. 20/3/31-32) "(...) hâsılı Şark Meselesi'ni mesut bir siyasetle kan dökülmeden bitirecekti." (26/3/117) (30/3/51) (41/2/31) (113/1/18)
- kanı kaynamak (anlt. 137/10/154) "Dinledikçe damarlarındaki kanı kaynıyor bir an evvel paşanın oturduğu yere erişmek hırsıyla adeta koşuyordu." 1 kanı kaynamak (anlt. 137/10/154)
- kan ter içinde (olmak) (anlt. 74/6/52) "Gavur Ali kan ter içindeki imama yaklaşıncaya (...)"
- kanını emmek (anlt. 25/9/8) "Avrupalılar (...) azgın bir hırsıyla din kardeşlerimizin kanlarını emip dururlar." (37/10/181)
- kanını içmek (anlt. 68/2/158) "(...) iftiralar uydurarak, birbirlerinin kanlarını içiyorlardı."
- kanını, iliğini, kemiğini emmek (anlt. 77/7/97) "(...) yedi başlı bir ejderha gibi melekete sarılıs! Kanımızı, iliğimizi, kemiğimizi emiyor."
- kapağı atmak (anlt. 38/2/20) "Bir kere Anadolu'ya kapağı atınca, ele geçmek imkânsızdı." (90/10/61) (136/1/201)
- kapı dışarı etmek (anlt. 86/5/10) "Bu dokuz senelik sâdik hizmetçilerini hemen kapı dışarı etti."
- kapı yapmak (:Zemin hazırlamak, daha sonra istenecek bir şey için önceden hazırlayıcı sözler söylemek; anlt. 60/6/21) "Rumeli'de bıraktığı çiftlikleri de anlattıktan sonra yaptığı kapıyı kâfi gördü. işlere geçti."
- kapıya damlamak (zâbit 84/10/93) "(...) ertesi gün kanun bizim kapıya damladı."
- kargacık burgacık (anlt. 117/5/146) "Yazı kargacık burgacık nev'idendi."
- karman çorman (anlt. 113/1/42) "Lakin bu mahşer dünkü mahşer gibi karman çorman değildi."

- karmın çorman olmak (anlt. 102/11/56) "(...) birbirine karışmış ve her şey karmın çorman olmuştu."
- karnı açlıktan zil çalmak (anlt. 130/1/83) "Karnın açlıktan zil çalıyordu."
- karnı zil çalmak (anlt. 43/6/92) "Fakat karnı zil çalıyordu." (56/10/113)
- kaşlarını çatmak (anlt. 19/3/135) "Kaşlarını çatarak "Benim de içimde bir sıkıntı var diye söylendi." (30/3/46) (34/8/47) (74/6/50) (76/7/79) (82/6/66) (84/10/96) (93/5/158) (112/5/116) (118/8/157) (130/1/82)
- kavuk sallamak (genç erkek 98/9/101) "Ben böyle bir şey bulsam yirmi sene kavuk sallamağa, otuz sene nişanlılığa, kuru kuruya lâfla sevişme angaryasına katlanırsa be!"
- kazan devirmek (anlt. 68/2/155) "Yeniçeriler kazan devirmişler (...)"
- kemerin ağzını açmak (zâbit 84/10/94) "Açtı bizim kemerin ağzını..."
- kendini toplamak (:durumunu düzeltmek; ane 134/5/97) "Hava tebdili gibi bir şey... Hee mealeket görürsün, hee kendini toplarsın."
- keyif çatmak (anlt. 136/1/204) "(...) yine odasında -galiba- keyif çatıyordu."
- keyif yetiştirmek (anlt. 72/3/101) "(...) Avrupa'da atışe militerlikle keyif yetiştirerek, ömür sürmek için değil mi?"
- kılıçtan geçirmek (anlt. 42/2/54) "İstese şimdi hepsini kılıçtan geçirebilirdi." (77/7/97) (91/6/83)
- kırkından sonra saz çalmak (:yaşlılıkta âşık olmak; genç erkek 81/5/28) "Anlat bakalım bu aşkı! Kırkından sonra saz çalan bey!"
- kırmadığı koz, çevirmediği dolap kalmamak (anlt. 100/5/118) "(...) zavallının iratlarında oturan kiracılarla uğraşarak kırmadığı koz, çevirmediği dolap kalıyordu."
- kısa kesmek (anlt. 136/1/202) "Kısa keselim, küçük hikşye yazacaksın."
- kısmetini beklemek (anlt. 132/5/15-16) "Üç bin şu kadar gün kısmetini bekledi."
- kilit kürek altına almak (anlt. 86/5/9) "0 gün her tarafı kilit kürek altına aldı."
- kimsenin eli dokunmamak (genç kız 71/4/132) "Masum olduğumu, bana kimsenin eli dokunmadığını anlayacaksın."
- köpeksiz köyde sopasız gezmek (komik tip 31/1/210) "Türklerin edebiyatı denilen bu köpeksiz köyde sopasız gezerler."
- korkudan taş olmak (anlt. 116/5/59) "(...) dilimi oynatamadım, korkudan donmuş, taş oluştum."
- kötü olmak (genç erkek 22/9/58) "(...) en insafılları biraz acır: Ah zavallı kötü oldu, alınının yazısı imiş, derler."
- koynuna girmek (komitacı 32/10/26) "Ağanızın koynuna girecekmiş gibi ..."
- kula kul olmak (anlt. 55/2/150) "Kula kul olmak fâni dünyada "birisine minnettâr kalmak" azapların en ağırı idi."
- kulak dolgunluğu (genç zâbit 84/10/83) "Siyasî malumatları hep ağızdan kapma, kulak dolgunluğu şeylerdir."
- kulak kabartmak (anlt. 55/2/143) "Yanında alçak sesle konuşanların sözlerine istemeye istemeye kulak kabarttı." (61/6/127) (83/7/64) (101/6/39)
- kulak kesilmek (anlt. 48/2/89) "Herkes kulak kesildi." (82/6/66) (91/6/85) (128/1/106) (113/1/21)
- kulak misafiri olmak (anlt. 113/1/14) "Aralarında gezindi. Hepsine kulak misafiri oldu."
- kulaklarını açmak (yaşlı erkek 39/6/103) "Kulaklarını iyi aç!"
- kulak vermek (anlt. 136/1/203) "İşte bu Hüseyin Efendi, iki çocuk konuşurken kulak vermiş (...)"
- kulp bulamamak (:kusur, bahane bulamamak; anlt. 102/11/57) "(...) hımbılların en müntaz mevkileri nasıl ellerine geçirdiklerine bir kulp bulamıyordu." (109/11/68)
- kulp takmak (anlt. 32/10/42) "Fakat kulp takmakta güçlük çekmedi." (72/3/99)

- kurşun yemek (:Vurulmak; doktor 125/5/180) "Muharebede kurşun filan yediniz mi?"
- kurt yeniği (anlt. 60/6/27) "İşte bunda bir kurt yeniği var diye bu gece uyumamış (...)"
- kuru gürültüye pabuç bırakmak (anlt. 113/1/10) "Lâkin eski buruşuk İstanbullu köse müeyyiz, öyle denemeden kuru gürültüye pabuç bırakır takımından değildi."
- kurum satmak (:Gösterişli olmak, büyüklük taslamak; genç kadın 83/7/57) "Pis, kurum satar ama paraya gelince cesareti yoktur."
- kuş kaçırmak (:Çok hızlı gitmek, gelmek; kahramanın arkadaşı 129/1/126) "Yahu kuş mu kaçırdın? Bitmenle gelmen bir oldu."
- küçük dağları yaratmak (anlt. 113/1/21) "(...) küçük dağları yaratmış bir ilah yavrusu gibi kurulan Ahmet Bey (...)"
- küfür basmak (komik tip 28/1/175) "Mesut arkadaşın küfürleri basıyordu." (56/10/115) (56/10/121)
- külâh (:Oyun etmek anlamındaki külâh giydirmek, külâh geçirmek deyimini kısaltarak kullanır; cahil erkek 60/6/23) "Şuna bir külâh... ilk fırsatta bir külâh..."
- külâh geçirmek (cahil erkek 66/6/20) "Bu gebesin kafasına ben bir külâh geçiririm, dedi."
- külâh giydirmek (anlt. 60/6/18-21-23-25-26) "Önüne gelen külâh giydirdiyordu."
- külâhına anlatmak (yaşlı Bulgar 90/10/56) "Anlat sen benim külâhıma!"
- kündeye gelmek (:Oyuna gelmek; anlt. 42/2/52) "Öyle korkunç bir kündeye gelişlerdi ki..."
- küplere binmek (anlt. 115/5/56) "(...) babam horozun ölüsünü bulunca, küplere bindi."
- lûgat paralamak (cahil erkek 28/1/173) "Türkçe söylemiyorsun ki babam, boyuna lûgat paralıyorsun."
- lâf anlamak (anlt. 76/7/81) "Lâkin, Ebulfuruya lâf anlar mı?"
- lâf atmak (anlt. 39/6/110) "Zavallı kadın verem olacak... diye lâf atmağa başladılar." (135/1/157)
- lâfa tutmak (anlt. 129/1/127) "(...) muallimleri, mu'idleri lâfa tutuyor, (...)"
- lâf çıkarmak (cahil kadın 46/11/19) "Şimdi unutup lâf mı çıkarıyorsun?"
- lâf olsun diye (anlt. 7/5/43) "Nihayet lâf olsun diye sordum." (18/3/122) (72/3/103)
- lâf söyletmemek (anlt. 84/10/83) "Buldukları yerde kimseye lâf söyletmedikleri gibi, beyaza siyah diyecek kadar vahşi bir mantıksızlıkla her şeyi tenkit ederler." (118/8/152)
- lâfa kapılmak (:Söylenenlerin etkisinde kalmak; yaşlı erkek 80/8/144) "Fakat giren, komşuların lâfına kapılır."
- lâfı bitmemek (anlt. 84/10/80) "Gördü ki yüzbaşının lâfı bitmeyecek (...)"
- lâfı uzat(ma)mak (anlt. 69/11/40) "Bir an evvel dışarı çıkmak için bu izzet-i nefis kırıcı lâfı uzatmadı." (92/4/85) (127/1/71)(128/1/110)
- lâfını ağızına aldirmamak (bir şeyin) (anlt. 107/6/70) "(...) vaklaşan ölümün lâfını ağızına aldirmıyordu."
- lâfını ağızına tıkmak (anlt. 115/5/54) "Lâfını ağızına tıktı."
- lâfını dinlemek (genç erkek 22/9/57) "(...) onun lâfını dinleyeceğini ve sonra kendi pabuçlarının daha atılacağını düşünmek onu çıldırtır."
- lâfını ettirmemek (anlt. 88/5/129) "Hele sarıklıların, "ben onları bilirim, ne hin oğlu hin olurlar..." diye lâfını bile ettirmiyordu."
- lâfını kesmek (anlt. 5/4/79) "Vedid yine feylesofun lâfını kesti." (9/9/192) (38/2/14) (70/7/34) (84/10/80) (127/1/53)
- leb desen leblebi olduğunu anlamak (zâbit 84/10/94) "O kadar ternaazdır ki... Leb desen leblebi olduğunu anlıyorlar."
- lisânı kökünden dönmek (:Yapılan işin bütünüyle değişmesi; anlt. 108/7/104) "Yine herkesin lisânı kökünden döndü."

- lök gibi dikilmek (anlt. 102/11/62) "Câbi Efendi, lök gibi karşılığın dikildi."
- lokmaları boğazında kalmak (anlt. 18/3/123) "Lokmaları boğazımızda kaldı. İştahımız birdenbire kesildi."
- lûgat paralamak (cahil erkek 28/1/173) "Türkçe söylemiyorsun ki babaa, boyuna lûgat paralıyorsun."
- meydana vurmak (anlt. 32/10/7) "(...) beşikten beri ruhlarına akitılan düşmanlığı meydana vurmak için tam fırsatı bulmuşlardı."
- meydan vermemek (:bir durumun gerçekleşmesini önlemek; genç erkek 138/9/94) "Şart şart koymağa meydan vermedi."
- mide bulandırmak (levanten 25/9/16) "(...) fakat aıras meselesi midemi bulandırdı."
- midesi almak (:Kabullenmek, istemek; genç erkek 99/5/85) "Bir asır yaşında diyorum. Senin miden nasıl alıyor?"
- nazarları parlamak (anlt. 9/9/189) "Genç kadın şüh tebessümü ile sanki birden parlayan siyah ve gözlüklü nazarları ile bana bakarak (...)"
- nazarlarını dikmek (anlt. 23/9/106) "Gözlüğünün şeffaf taşları arkasında sun'î bir hayat ile parlayan nazarlarını bana dikti."
- nefesi kesilmek (anlt. 20/3/42) "Sanki nefesi kesildi." (106/8/25)
- nefret beslemek (anlt. 5/4/79) "(...) muhibb-i ulûm olanlara umûmî bir nefret besleniyor (...)"
- ne var ne yok (anlt. 136/1/200-200) "Bu "ne var ne yok" sualinin mânâsını ancak ikimiz biliriz."
- nesi var nesi yok (anlt. 39/6/107) "Herkes nesi var nesi yok efenin önüne döktü."
- nikâh kıymak (genç erkek 17/9/30) "İyi biliyorum ama, icâbında bir horoza bile nikâh kıyarlarımış." (98/9/100)
- noktası noktasına (genç erkek 90/10/63) "Sakın söylediklerinin hepsine noktası noktasına inana."
- Nuh der peygamber demez (anlt. 107/6/71) "Bir şeyi zihnine koydu mu, aksini dinlemez. Nuh der peygamber demezdi."
- nutku tutulmak (anlt. 136/1/202) "İkimizin de nutkumuz tutulmuştu."
- ocağını bozmak (genç kız 71/4/161) "Doğrusu misafirlerim için ocağımı bozamadım."
- ocağını dağıtmak (anlt. 102/11/55) "Evet tanıdığı fazilet sahipleri ya ölmüş ya ölmek için ocaklarını dağıtarak uzak ufuklara kaçmış (...)"
- ok yayından çıkmak (anlt. 74/6/60) "İki ay içinde ağılda kala kala yirmibeş koyun kaldı, fakat bir kere ok yayından çıktı." (129/1/145)
- omuz silmek (:Aldırmamak, umursamamak; anlt. 127/1/56) "Yalnız kendini asil zannediyor diye omuz silkerdi." (108/7/105) (132/5/16)
- ordu bozanlık yapmak (:Oyunbozanlık yapmak; genç erkek 57/7/13) "Gelirsin be... Ordu bozanlık yapma..."
- orta malı (anlt. 135/1/152) "Evet, bu nev'i orta malı hükümlere o kadar merbutum ki."
- ödü kopmak (anlt. 100/5/127-128) "Makbule'nin birdenbire ödü kopacaktı." (101/6/41) (113/1/15) (127/1/78) (128/1/116) (137/10/154) (113/1/38)
- ölüm döşeği (yaşlı erkek 121/9/124) "Geleceğim. Annemi ölüm döşeğinde nasıl bırakırdım?"
- ölüm döşeğinde yatmak (yaşlı kadın 25/9/18) "Sağ olsan ölüm döşeğinde yatmasan, ihtiaal beni ayaklarının altına alacaksın, ezeceksin."
- ömür sürmek (anlt. 72/3/101) "(...) Avrupa'da atışe militerlikle keyif yetiştirerek, ömür sürmek için değil mi?"
- pabucu dama atılmak (genç erkek 22/9/57) "(...) sonra kendi pabuclarının dama atılacağını düşünmek onları çıldırtır."
- pabuç bırakır (anlt. 43/6/99) "Bunlar öyle ağız patırtısına pabuç bırakır takımından değillerdi."

- paçaları sıvamak (:işe bütün gücüyle başlamak; anl. 88/5/129) "Hamdune Hanım paçaları sıvadı. Kendine bir daavat aramağa kalktı."
- paldır küldür (anlt. 136/1/200) "Paldır küldür yukarı çıktı."
- para çekmek (:Birinden çeşitli gerekçelerle para sızdırmak; anl. 100/5/118) "Hep hazırdan yiyor, iciyor, her gün Fatma Hanım'ın bin türlü bahanelerle parasını çekiyor (...)"
- para etmemek (genç erkek 81/5/34) "Yine para etmez diye güldü." (92/4/86)
- para yapmak (:Para kazanıp biriktirmek; 101/6/38) "Bütün hulyası biraz para yapıp bir Anadolu kasabasında garip bir Mekkeli gibi yerleşmek (...)"
- pes demek (anlt. 42/2/52) "Artık pes demekten başka çare yoktu."
- peşkeş çekmek (anlt. 83/7/58) "İşte onu, ihtimal bu gece,, birisine peşkes cekeceklerdi."
- piç etmek (anlt. 128/1/95) "(...) konferansları kesiyor, herşeyi piç ediyordu."
- pireyi deve yapmak (anlt. 79/9/157) "(...) en âdi şeylere kıymet verir, elimize bir fırsat geçti mi pireyi deve yaparız."
- pişkinliğe vurmak (komik tip 28/1/174) "Yine pişkinliğe vurmak."
- pöstekiği kurtarmak (:Canını kurtarmak; zâbit 84/10/95) "Ne yaparsın... Pöstekiği kurtarmak lâzım."
- pot kırmak (anlt. 24/9/42) "Ben acaba bir pot mu kırdım diye yavaşça toparlanıyordum." (82/6/65) (129/1/127)
- pulu olmamak (yaşlı kadın 88/5/129) "Malı olmasın, mülkü olmasın, parası olmasın, pulu olmasın."
- pundunu bulamamak (anlt. 108/7/103) "(...) fakat paşam bir türlü bunun pundunu bulamadı."
- pusulara yatmak (anlt. 42/2/52) "(...) bu sefer bedenlerden aşağıya, pusulara yatmış yeni muhasırlara haykırdı."
- pusulayı şaşırarak (anlt. 61/8/126) "Fakat bu gece, Kötü Tahsin pusulayı şaşırarak kendini ayaklarının himmetine bırakmıştı."
- pusuya düşmek (anlt. 44/2/59) "(...) o kıymetsiz bir türedinin pususuna düşmüş, perişan olmuştu (...)"
- pusuya yuvarlanmak (anlt. 42/2/59) "(...) o, acemi bir asker dalgınlığı ile aleyhine kurulan pusuya yuvarlanmıştı."
- put gibi durmak (anlt. 129/1/142) "Sokak kapısını kilitleyip önünde bir put gibi duran kapıcının (...)"
- renk vermemek (anlat. 100/5/118) "Fakat renk vermiyor, sabrın, tahammülün de bir ibadet olduğunu bildiği için, büyük bir sevab işliyormuş gibi, sevine sevine susuyordu." (128/1/117)
- ruhunu teslim etmek (levanten 25/9/16) "Anneniz ruhunu teslim ediyor." (sabahlı) dar etmek (:Zamanı zor geçirmek; anl. 60/6/25) "Sabahlı dar etti."
- saçları ağartmak (anlt. 135/1/152) "(...) üstümüzden geçip giden senelerin eli, yalnız saçlarımızı ağartır, yalnız çehremizi değiştirir sanırsınız."
- saç sakal ağartmak (anlt. 42/2/42) "Kırk senedir düşman karşısında saç sakal ağartan Mahmut Ağa (...)"
- sadede gelmek (anlt. 97/6/121) "Biz sadedimize gelelim. Ne diyorduk?"
- sarpa sarmak (anlt. 108/7/100) "Sonra mâişet derdi sarpa sarıp da herkes başının caresine düştüğü zaman (...)"
- selâmi sabahlı kesmek (genç zâbit 84/10/84) "(...) ötekilerle selâmi sabahlı kestim." (112/5/115)
- sevincten deli etmek (yaşlı kadın 16/9/66) "Bahar şu arkadaki bahar bizi sevincten deli ederdi."
- sır olmak (anlt. 80/8/147-149) "Bu peri daima camlığın içine kaçıyor, orada sır oluyordu."
- sır olup gitmek (anlt. 140/T.A.D./414) "(...) cüce gecenin gölgeleriyle beraber

sır olup gitmişti."

- silip süpürmek (anlt. 128/1/92) "En tabii bir fikri küçük bir imâ ile, dâhiyâne bir mantık ile silip süpürüyor."
- sizlere ömür (anlt. 39/6/101) "Babam sizlere ömür..."
- son nefes(ler)ini vermek (genç kadın 93/5/158) "Hanım son nefesini veriyor! de." (5/4/79)
- son sözünü söylemek (anlt. 92/4/87) "Babam son sözünü söyledi. Beni reddetti."
- soyulup soğana dönmek (anlt. 56/10/114) "(...) ağır kehribar ağızlığını masanın üstüne bıraktı. Soyuldu, soğana döndü."
- soyup soğana çevirmek (anlt. 76/7/78) "Biri kuvvet ellerinde iken halkı soyup soğana çeviren yeni zengin sınıfı!"
- soyu sopu belli (:eski, köklü, tanınmış bir aileden; yaşlı kadın 138/9/93) "Muhacir ama, çok asilzâde! Soyu sopu belli..."
- söylemedik lâf bırakmamak (genç zâbit 84/10/85) "(...) taburun bozulduğundan bahsediyor, söylemedik lâf bırakıyordu."
- söz vermek (:Yapacağını kesin olarak söylemek; yaşlı kadın 138/9/95) "Vallahi kendimi öldürürüm. Ben söz verdim." (42/2/49)
- sözünü tutmak (komutan 41/2/28) "Verdikleri sözü tutmazlar. Vireyi bozarlar."
- sözünü kesmek (anlt. 101/6/38) "(...) ezanı işitince "Aziz Allah, şefaât ya Resûllallah! diye hemen sözünü keserdi." (128/1/92) (129/1/144)
- surat asmak (komik tip 28/1/174) "Fena halde surat astı." (36/6/13) (137/10/161)
- suratı buruşmak (74/6/50) "Sonra Bavur Ali'yi hatırlayınca -yaralarına dokunulmuş gibi- kaşları çatılan suratları buruşan köylülere (...)"
- suratını acı acı eksitmek (anlt. 104/6/76) "Mehmet Efendi, yarasının üzerine yeni bir yara açılmış gibi suratını acı acı eksitti."
- suratını eksitmek (komik tip 28/1/173) "İşte ilmin, âlimin kıymeti bilinmeye başladı diye suratını eksittim." (55/2/149) (56/10/124)
- (şakkadak) suratına vurmak (hatasını) (anlt. 135/1/155) "İşte böyle bir gün adamın hatasını şakkadak suratına vururlardı."
- şansı yaman (olmak) (:şansı var, şanslı olmak; zâbit 84/10/86) "Bugün yine şansın yaman..."
- şüpheye düşmek (anlt. 11/5/92) "Bazı yeni şüpheye düşüyor."
- (tâ) gözlerinin içine bakmak (anlt. 93/5/162) "Doktorun tâ gözlerinin içine baktı." (137/10/157)
- (tâ) gözünün içine bakmak (107/6/70)
- tam yerine çatmak (anlt. 76/7/79) "Adliye'de bir odacıymış. Tam yerine çatmış."
- tası tarağı toplamak (Bulgar zâbit 90/10/61) "Evvelâ en zenginler tası tarağı topladı." (108/7/102)
- taş atmak (komik tip 28/1/174) "Acaba bu kaba herif benim pervasızlığımı yüzüme vurmak, taş mı atmak istiyordu?"
- taş kesilmek (anlt. 40/10/140) "İkimiz birden taş kesildik." (45/2/81) (53/2/138) (83/7/68-69) (91/6/85)
- (tâ) üzerine basmak (genç erkek 138/9/91) "Bütün hayatıma sürececek bir kanserin tâ üzerine bastın."
- tavşana kaç tazıya koş (genç zâbit 84/10/84) "(...) Külhan Hâzım ismindeki bu binbaşı, tavşana kaç tazıya koş diyen takımındandı."
- tefe koymak (genç erkek 22/9/58) "Rezalet, dedikodu birden göklere çıkar, kahramanları tefe korlar."
- tek tük (seyrek olarak, bir iki tane; anlt. 138/9/89) "Boğaz'ın tepelerindeki tek tük korular parlıyor (...)"
- tepeden tırnağa (anlt. 65/11/33) "Dâniş Efendi tepeden tırnağa kadar dikkat kesildi." (52/2/126) (65/11/33) (89/5/183)
- tepeden tırnağa süzmek (39/6/100) "Müstakim Efendi onu tepeden tırnağa süzdü."

- tepesine kulplarından kopmuş kaynar su dolu bir kazan devrilmek (anlt. 102/11/61) "(...) suşlini işitince tepesine kulplarından kopmuş kaynar su dolu bir kazan devrilemiş gibi sarsıldı."
- ter dökmek (anlt. 77/7/90) "Bir lira için nasıl terler döktüğümü hatırladım."
- tersi dönmek (anlt. 61/6/127) "Bastığı yeri görmüyordu, tersi dönmüştü."
- turp gibi (genç erkek 98/9/100) "Kızın babası turp gibi."
- tuzağa düşmek (anlt. 42/2/53) "Bu kaleyi alıp içeri girmek zaten tuzağa düşmek demekti."
- tuzla buz olmak (komutan 41/2/37) "(...) İstanbul kaleleri tuzla buz oldu." (43/6/97)
- tükürdüğünü yalamak (anlt. 113/1/29) "Ama muvâfık değildi. Tükürdüğünü yalamaktı."
- tükürükle boğmak (düşman zâbiti 53/2/135) "Türkler teşrifâtta bir kabalık yaparlarsa hepsini tükürükle boğarız."
- tüy dikmek (:Kötü olan bir durumu bir kat daha kötüleştirmek; anlt. 31/1/208) "(...) uğursuz boykotaj da mukaddes Yunanlılığın üzerine tüy dikiyordu."
- tüyleri ürpermek (genç erkek 19/3/141) "Kanlarla lekelenmiş, nihaysiz karlar (...) Tüylerimiz ürperecek." (30/3/74) (90/10/60)
- uyku çekmek (anlt. 43/6/92) "(...) rahat bir uyku çekmek... Hiç de fena değildi."
- uzun lâfın kısası (genç erkek 19/3/151) "Uzun lâfın kısası: Vakit geçirmeyelim..."
- uzun uzadıya (:Uzatıp, derinleştirip, ayrıntıya girerek; anlt. 134/5/99) "Hâsılı uzun uzadıya meraka lüzum kalmadı."
- ümidini kesmemek (ideal tip 27/10/70) "Esirliğin ağır ve ateşli zincirleri altında inleyen her Müslüman, bir halâs bir necât gününden ümidini kesmemiş." (73/2/164)
- üstü başı dökülmek (genç erkek 64/7/28) "Öpmek için eline sarıldı, üstü başı dökülüyordu."
- üzerine yürümek (öğretmen 23/9/111) "(...) diyor, köpürüyor, üzerine yürüyordu."
- vireyi bozmak (bkz. sözü(nü) tutmak 41/2/28) (41/2/38) (42/2/49)
- vur patlasın çal oynasın (anlt. 61/8/124) "Tabî bunların hepsini satacak, vur patlasın çal oynasın Beyoğlu'nda yiyecekti." (113/1/12)
- yaka silkmek (anlt. 61/8/124) "(...) bütün seatin ahâlisi onun şerrinden yaka silkerdi."
- yakasını bırakmamak (anlt. 64/7/29) "Ama yine yakamı bırakmadı."
- yakayı sıyırmak (anlt. 101/6/38) "Bütün hulyası (...) beyaz bir Türk kızıyla evlenerek şu kötü Çingenelikten yakayı sıyırmaktı."
- yalınayak başıkabak (anlt. 129/1/133) "Bunlar hemen yalınayak başıkabak denecek derecede perişan kıyafetteydiler."
- yanığından kan damlamak (anlt. 103/4/90) "Sağıımızdaki, yanığından kan damlayan iri Çerkez'i gösterdim."
- yan gelip yatmak (anlt. 129/1/148) "(...) gürbüz "Açıkhava Mektef:" talebesi sahillerde çardakların altında yan gelip yatıyorlar, denize giriyorlar."
- yanmamak için kazı çevirmek (anlt. 127/1/74) "Prens elinden kurtulan Despina (...) derin derin ağlıyor, yanmamak için heven kazı çeviren Prens (...) tıyordu."
- yaralarına dokunulmuş gibi (anlt. 74/6/50) "Sonra Gavur Al: yi hatırlayınca - yaralarına dokunulmuş gibi- kaşları çatılan suratları buruşan köylülere (...)"
- yarasına dokunmak (genç erkek 138/9/91) "Öbürü yüzünü ekşitti. Yarama dokundun dedi."
- yarasının üzerine yeni yara açılmak (anlt. 104/6/76) "Mehmet Efendi, yarasının üzerine yeni bir yara açılmış gibi suratını acı acı ekşitti."
- yarım yamalak (anlt. 76/7/83) "Alimlerin en çok yazanı nihayet yarım yamalak, tercüme vadisini atlayamamış." (136/1/203)
- yedi dereden su getirmek (anlt. 135/1/157) "Yedi dereden su getirdikten sonra

- ziyaretinin sebebini söyledi."
- yedi düvel (anlt. 113/1/9) "(...) yedi düvelden hangisini isterse birisinin hizmetine girecek."
- yedi gömlek uzak (genç erkek 77/7/91) "Ben onun yedi gömlek uzak adamlarından birinin adamıyım."
- yedi kat el (anlt. 74/6/49) "Köyün dışında yedi kat bir el gibi yaşıyor (...)"
- yemekten içmekten kesilmek (anlt. 48/2/9) "Yemekten içmekten kesildi."
- yere sermek (anlt. 128/1/94) "İşte nihayet hasmını yere sermişti."
- yerin kulağı var (anlt. 41/2/31) "Yerin kulağı var derdi."
- yerinde yeller esmek (anlt. 100/5/119) "Yoksa İstanbul'un yerinde yeller eser; öyle ufacak göller değil, nihayetsiz ummanlar dalgalarıydı." (107/6/73)
- yerle bir etmek (anlt. 137/10/165) "Ali bütün karargâhı yerle bir edecek bu korkunc alele bakaak istedi."
- yerlerin dibine geçmek (anlt. 36/6/16) "Zavallı Ayşe hiç sesini çıkaramıyor, utancından yerlerin dibine geçiyor (...)"
- yıldırımın vurulmuşa dönmek (anlt. 112/5/115) "Yirmi senedir insan diye sevdiği, evdeki şişman, arsız, hayasız hizmetçi kızın dizlerine kapanmış, pis eteklerinden öpmüyor mu? Yıldırımın vurulmuşa dönmüş."
- yuf borusu (mahalleli kadın 108/7/105) "Yürü bakkallar paşası yürü... Yuf borusu seni bekliyor."
- yüreği ağızına gelmek (genç erkek 112/5/115) "Seni görünce yüreğim ağızına geliyor."
- yüreği cız etmek (anlt. 131/7/71) "(...) ipek coraplı kadınları gördükçe yüreğim 'cız' ederdi."
- yüreği hop etmek (anlt. 61/8/125) "Aşağı inerken yüreği hop etti." (80/8/147) (82/6/68) (92/4/88) (114/5/78) (129/1/142) (140/T.A.D./412)
- yüreği hoplamak (anlt. 31/1/214) "Kolu dokunan bira şişesi nasadan aşağı yuvarlanmış ve gürültüden yüreği hoplamıştı."
- yüreği oynamak (anlt. 137/10/150) "Ali'nin yüreği oynadı, 'Acaba Türk olduğum anlaşıldı mı?' şüphesiyle titredi." (139/T.A.D./409)
- yüreği yerinden oynamak (anlt. 135/1/153) "Yüreği yerinden oynadı. Büyük zarftan kim korkmaz?"
- yüz bulmak (anlt. 72/3/96) "Kendisine aşk şarkısı tercüme ettirdi mi yüz bulur."
- yüz çevirmek (anlt. (29/1/179) "(...) Osmanlı Türkleri iste bu insanîyet gayesine yüzlerini çevirmişlerdi." (139/T.A.D./409)
- yüz sürmek (anlt. 123/6/115) "Bunlar hatırında durdukça peygamberin mezarına yüz sürmeğe cesaret edemeyecekti."
- yüz tutmak (bir şey olmağa) (anlt. 123/6/117) "Kuruş ağaçlar yeşererek söyle dursun hatta çürümeğe, kurtlanmağa yüz tuttu."
- yüzü gülmek (anlt. 50/2/110) "Ama artık İslâm'ın yüzü gülüştü." (67/7/128) (71/4/171) (137/10/151-163)
- yüzü olmamak (genç erkek 123/6/115) "Fakat yüzüm yok babacığım dedi."
- yüzüne bakmamak (anlt. 72/3/92) "Baba akrabalarına dostlarına karşı benim hıyanetinden utanacak. Kimenin yüzüne bakamayacak."
- yüzüne vurmak (anlt. 9/9/188) "Bu kadının şu tabiatlılığını yüzüne vurmak istiyordum." (28/1/174) (29/1/187) (35/1/196)
- yüzünü buruşturmak (anlt. 75/8/133) "Lâkin gideceği yeri düşününce yüzünü buruşturdu." (84/10/81) (90/10/59) (101/6/40) (132/5/14)
- yüzünü ekşitmek (anlt. 52/2/125) "İhtiyar birden sustu. Yüzünü ekşitti." (53/2/135) (71/4/144) (113/1/19) (88/5/134) (114/5/79) (138/9/91-91)
- yüzünü kızartmak (:Utanmakla birlikte yapmak; anlt. 129/1/146) "Hatta yüzünü kızarttı. Bu arzusunu söyledi."

yüzünün akıyla çıkmak (yaşlı erkek 104/6/79) "(...) hesabını doğru veren işte böyle yüzünün akıyla dışarı çıkar."
zeytinyağı gibi her şeyin üstüne çıkmak (genç zâbit 84/10/82)
"Zeytinyağı gibi her şeyin üstüne çıkarlar."
zıvanasından çıkarmamak (anlt. 128/1/117) "İlmî, edebî şöhretini de zıvanasından çıkarmamak lâzımdı."

2. ATASÖZLERİ

Eskiden Arapça mesel kelimesi örnek, ibret alınacak söz, atasözü anlamında kullanılırdı. Darb-ı mesel ise mesel söylemek anlamındadır. Hem darb-ı mesel hem de çokluk şekli olan durûb-ı emsâl atasözü yerine kullanılmıştır. Şinasî ve Rıza Tefvik hikmetü'l-avâm terimini kullanmışlardır. İslâmiyetin etkisiyle mesel kelimesine yerini bırakan sav kelimesi de atasözü yerine kullanılmıştır. Atasözlerinin özel bölge adları da vardır. Meselâ içel'de atasözüne "deyişet" denir. (61) Atasözüne diğer Türk boylarında da takmak, takpak, söspek, makal, nakıl, eskiler sözü, comak, samah, kartlar sözü adları verilmiştir. (62)

Türk atasözlerinin tarihi, Türçe'nin en eski yazılı metinleriyle başlamaktadır. Tanzimat'tan sonra ise atasözlerini derleme faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu dönemde ilk çalışma Vâcid Bey'e aittir. Fakat bu şahsın çalışması pek bilinmemektedir. (63) Ondan sonra 1863'te Şinasî'nin Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye adlı atasözü derlemesi yayımlanır.

Atasözlerini deyimlerden ayırmadan sıralayan Şinasî'yi Ebuziyya Tefvik devam ettirir. Zaten onun çalışması, Şinasî'nin kitabının biraz geliştirilerek yapılmış üçüncü baskısıdır.

Ahmet Vefik Paşa da Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl-i Türkiye adlı kitabında yine deyim ve atasözlerini ayırmadan sıralar.

Bu türdeki çalışmaların en düzenlisi Selim Nüzhet Gerçek tarafından 1939'da bastırılan Atalar Sözü'dür. (64) Bu kitabın birinci bölümünde atasözleri, ikinci bölümde tâbirler adıyla deyimler yer alır.

Mustafa Nihat Özön'ün Türk Atasözleri adlı kitabında pek çok atasözü vardır. Deyimlere ise sayfaların alt kısmında yer verilmiştir. Feridun Fazıl Tülbentçi de "eslâfa uyararak" deyimleri ve atasözlerini birbirinden ayırmadan sıralar.

Ömer Asım Aksoy ise hem deyimleri ve atasözlerini ayırır hem de bunları inceleyerek çeşitlerini belirtir.

Aydın Oy ise Tarih Boyunca Türk Atasözleri adlı kitabında atasözleri üzerine tematik incelemede bulunmuş; eski kaynaklarda, Türkiye Türkçesi dışında ve Türkiye Türkçesi ile günümüzde kullanılan atasözlerine yer vermiş; sonuna ise sözlük ve atasözleri bibliyografyası eklemiştir.

Bu çalışmaların dışında da pek çok sözlük, derleme, inceleme çalışması yapılmıştır. Fakat bahsedilen bu çalışmalar güvenilirliği ve kapsayıcılığı açısından bu sahadaki en önemli eserlerdir.

Atasözlerinin tanımı da bu çalışmaların yapılması ile başlamıştır. İlk tanım Şinasî'nindir ve daha sonra bu alanda çalışan pek çok araştırmacı tarafından da benimsenmiştir.

Şinasî, Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'nin önsözünde şöyle der: "Durûb-ı emsâl ki hikmetü'l-avâmdır, lisânından sâdır olduğu milletin mahiyet-i efkârına delâlet eder." (65) Bu tarifte atasözlerinin halk felsefesi yönüne dikkat çekilmektedir.

Ömer Asım Aksoy, atasözlerinin niteliklerini göz önünde bulundurarak şu tanımı yapar: "Atalarımızın, uzun denemelere

dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaşan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözlerdir." (66)

Dil çalışmalarıyla tanınan Vecihe Hatiboğlu'nun atasözü tanımı ise şöyledir: "Atasözleri, atalardan kalmış, belirli kalıplar içinde yol gösterici, akıl öğretici cümlelerdir." (67)

Ömer Faruk Akün ise atasözlerini şöyle tanımlar: "Halk tarafından söylenen, kendi içinde kapalı bir ifadesi olan, öğretici bir muhteva ve yüksek bir şekil taşıyan söze atasözü denir." (68)

Bu tanımlara bakarak atasözlerinin niteliklerini şu şekilde belirtebiliriz: Atasözleri hayattan alınan deneyleri özlü bir biçimde söyler ve halk felsefesini bir vecize olarak belirtir. Bir yönüyle de atasözleri o toplumun tarihî, sosyal, kültürel değerlerini yansıtır. Geleneklerin, göreneklerin, törelerin, inanışların izlerine atasözlerinde de rastlayabiliriz. Atasözleri, insanlığın hazır akıllardan ve hazır anlatım kalıplarından yararlanma ihtiyacını karşıladıkları için yüzyıllar boyunca kullanılmıştır ve kullanılacaktır.

Atasözleri, deyimler, vecizeler ve ünlü beyitler veya mısralarla da karıştırılmıştır. Deyimlerle arasındaki farklar üzerinde deyim-atasözü bölümünde durulmuştur. Tanınmış kişilerin, düşünür ve siyasetçilerin söyledikleri özdeyişler, kelâm-ı kibarlar zamanla atasözü mahiyetinde yazı dilinde ve konuşma dilinde kullanılmıştır. Fakat, atasözleri yüzyıllar boyunca halkın dil ve düşünüş imbiğinden geçmiş anonim mahsullerdir. Şairlerin şekil titizliği içinde oluşturdukları yoğun anlatımlı mısra ve beyitler de bazan atasözleri gibi kullanılmıştır. Bunların yaratıcıları bellidir, fakat atasözlerinin belli değildir. Ziya Paşa'nın mısraları buna örnek gösterilebilir. Eskiden kelâm-ı kibar denen vecize haline gelen bir kısım manzum sözlerin bir kısmının kimin tarafından söylendiği zamanla unutulmuştur.

ÖMER SEYFEDDİN VE ATASÖZLERİ

Atasözlerinin ele aldığı konular üzerine çeşitli temetik araştırmalar yapılabilir. Atasözlerinin bağlı olduğu hikâyeleri toplamak da geniş bir çalışma alanıdır. Fakat bunun tam tersi de yapılmıştır. Şöyle ki, Ahmet Midhat Efendi, Şinasi Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'si Hikemiyâtını Tasvir adlı kitabında atasözlerinin nereden geldiğini değil, onun hangi durumda kullanılabileceğini göstermek için atasözlerini kullanmıştır.

Hikâye başlığı olan atasözleri ise şunlardır: Atı alan Üsküdar'ı geçti, at bulunur meydan bulunmaz meydan bulunur at bulunmaz, at sahibine göre eşer, ateş düştüğü yeri yakar, atılan ok geri dönmez aç tavuk kendini buğday ambarında zanneder, aç gezmeden tok ölmek yeğdir, adam adamı bir kere aldatır, adam oğlanına iyilik yaramaz, aşağı tükürsem sakalım yukarı tükürsem bıyığım, Ağustos'ta suya girse balta kesmez buz olur, anlayana sivrisinek sazdır anlamayana davul zurna azdır, alçacık yerde tepecik kendisini dağ sanır, aldatayım diyen

aldanır, ayağında donu yok başına fesleğen takar, er oğlu üçe kadar, ere inanma suya dayanma, eski dost düşman olmaz yenisinden vefâ gelmez.

Ömer Seyfeddin de bazı hikâyelerinde alt başlık olarak atasözlerini kullanmıştır. Fakat onun amacı Ahmet Midhat Efendi'ninki gibi değildir. Atasözlerini o hikâyelerin anafikrini vermek için kullanmıştır. (69) Meselâ "az tamah çok ziyan getirir" atasözü, "Beynamaz" hikâyesinde, çobanın, çıkarıcılığını ibadete buluşturması sonucunda uğradığı zararı belirtmek için kullanılır. İmam'ın, namazını kılarsa koyunlarının kat kat artacağı sözüne inanan, ibadet için bir tür pazarlık yapan çoban, ihmali yüzünden bütün sürüsünün telef olmasına seyirci kalır.

Ömer Seyfeddin, metinlerde de hikâye kahramanlarının karakterini çizmek, durumlara uygun umûmî hükümleri belirtmek için yerli yerinde kullanır. Atasözlerini, kullananın hem konuşmasına, hem de kültür durumuna olarak verir. Meselâ "kümesin kapısı açık kalınca içeri tilki dalar" atasözünü bir köylünün konuşma tarzına ve hayat mantığına uygun bir şekilde kullanmıştır.

"Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu" atasözü "Topuz" hikâyesinde kullanılmıştır. Üçyüz atlı ile gelen Türk elçisinden kuşkulanan birinci zâbit, diğer komutanların gururlanmalarına engel olamaz. Hikâyenin başındaki atasözünü doğrularcasına, elçi cellat olur, Eflâk sadece üç kişinin öldürülmesi ile ele geçer.

"Nâdân" adlı hikâyenin başlangıcında "nâdân ile sohbet güctür bilene çünkü nâdân ne gelirse söyler diline" atasözü yer alır. Hikâye de nâdânın münasebetsizliği üzerine kurulmuştur. Nitelikli devlet adamı olan Köse Vezir'in devlet işlerini ele almasını sağlamak için bir hücrede nâdân ile birlikte kapatılması atasözünde anlatıldığı gibi bir durumla karşılaşmasına yol açar. Görevi kabul etmek zorunda kalır. Bu hikâyenin yazıldığı dönemde Türkçüler arasında nitelikli devlet adamının, bilgili liderin devleti kurtarabileceği yaygındır. (70)

"Dama Taşları" hikâyesinin başında "deli pazarı ... pazarı" şeklinde bir atasözü yer alır. Sabırsız Dâñâ Efendi, filozof diye çok sevdiği oyun arkadaşı Câbi Efendi'yle tımarhâneye dama oynamaya gider. Odada ölüm korkusuyla Câbi Efendi'nin güneşte kuruttuğu pisliklerini yutmak zorunda kalır. Sonuçta Dâñâ Efendi, deli olan Câbi Efendi'yi körükörüne sevmesinin cezasını çeker. Ömer Seyfeddin felsefe diye deli saçmaları söyleyenlere inananların sonunun pek hayırlı olmayacağını anlatmak ister.

Atasözlerindeki hükümlerin değişmesi üzerine inat hikâyesinde anlatıcının ağızından şu fikirler belirtilir:

"Hislerimiz, fikirlerimiz, itikatlarımız, muhabbetlerimiz de eski halinde kalmaz. Değişir... Hem o kadar değişir ki, ilk saf şekillerinin tamamıyla zıddı bir kıyafete girer. Filozofun "hayat nihayetsiz bir tahavvüldür" sözü ne soğuk bir hakikattir! Ben değişen maddî, manevî mefhumlar içinde en ziyade "darb-ı mesel" nâmını verdiğimiz atasözlerine acırım! Meselâ "evdeki pazarın çarşıya değil hatta sokak kapısının

önündeki ayak satıcısına bile uymadığını" öğreniriz. Atasözlerinden sonra, değişen şeyler arasında en acıdığım "müşterek hikmetler, umûmî hükümlerdir."-Ne gibi mi diyorsunuz? "inat eşekte olur" gibi." (135/1/152)

"Velinimet" hikâyesinin alt başlığında şu Arnavut atasözü yer alır: "Akıl insanın külâhında bir çividir. Yumruk yemeden kafasının içine girmez..."

"Velinimet" hikâyesi, azmi uyandırılmak için çeşitli işlerde çalışmaya zorlanan bir uşağın yıllar sonra zengin oluşu ve onun azmini uyandıran efendisine "velinimetim" deyişinin açıklanması üzerine kuruludur. Arnavut atasözü zorlukları aşarak güçlenilir ana fikrine dayanan hikâyeyi açıklar mahiyettedir. Ömer Seyfeddin, hem Türk, hem de Osmanlı devleti içindeki diğer kavimlerin atasözlerini de böylece kullanmış olur.

Atasözlerini kullanan hikâye şahısları ise bunları büyük bir tabiilikle, atasözünün anlamına ve hikâyede o anki duruma uygun olarak kullanmışlardır. "Korkunç Bir Ceza" hikâyesinde, İstanbul'a giden Hasan Ağa'ya Ayan Musa şöyle der: "Oğul! İstanbul'a arvat götürmek âdet degüldür emme sen bu işi idiyon... Gumesin gapısı acıh galınca içeri dilki dalar..." (78/6/88) Daha sonra Hasan Ağa bir gün evine dönünce karısını bir külhanbeyi ile aynı yatakta yakalar.

ATASÖZLERİNİN LİSTESİ

- acele işe şeytan karışır (:aceleyle yapılan iş yanlış, bozuk olur; yaşlı subay 18/3/129) "Paşa sükûneti tavsiye ediyor, acele işe şeytan karışacağını söylüyordu."
- ak akçe kara gün içindir (zâbit 84/10/94) "(...) ak akçe kara gün içindir dedi."
- akşamın hayır, sabahın şerrinden beterdir (cahil erkek 60/6/25) "Yarın sabah dedi ya... Akşamın hayır, sabahın şerrinden beterdir."
- ana gibi yâr Bağdat gibi diyâr olmaz (kabadayı 61/6/129) "Sevindi. "Anagibi yâr Bağdat gibi diyâr olmaz" diye sırttı."
- anca beraber kanca beraber (Bu atasözünün aslı "antca beraber kanca beraber"dir; anl. 39/6/110) "Anca beraber kanca beraber derdi." (76/7/79)
- ar dünyası değil kâr dünyası (anlt. 102/11/56) "İktisat meydanında "kap kapanın vur vuranın! Ar dünyası değil kâr dünyası" felsefesini kendine din etmiş (...)" (102/11/56)
- aştan kalanın kaşığı kırılınsın (anlt. 108/7/102) "Aştan kalanın kaşığı kırılınsın Paşa da derhal Ömer Âbid Hanı'nda bir yazıhâne, ticaret tezkeresi vesaireyi yoluna koydu."
- az tamah çok ziyan getirir (74/6/ ?) Beynamaz hikâyesinin alt başlığında "az tamah çok ziyan getirir! Atasözü" diye yer almıştır.
- beş parmağın beşi de bir değil (genç zâbit 84/10/97) "Bu dünyada her türlü ada var ya dedi, beş parmağın beşi de bir değil ya..."
- bin âlimin bilmediğini bir ârif bilir (sadrazam 49/2/106) "Bin âlimin bilmediğini bir ârif bilir derler."
- bir çiçekle bahar olmaz (genç kız 17/9/34) "Türklerin "bir çiçekle bahar olmaz" darb-ı meseli tabiatın büyük bir hakikatini ihtiva ediyor."
- bir pire için yorgan yakan (anlt. 47/6/34) "Ona "bir pire için yorgan yakan"

- derlerdi."
- can maldan tatlı(dır) (anlt. 39/6/107) "Can maldan tatlı. Herkes nesi var nesi yok efenin önüne döktü."
- çirkefe taş atma üstüne sıçrar (anlt. 61/8/124) "(...) herkes çirkefe taş atsa üstüne sıçrar hikmetini hatırlayarak önüne bakar (...)"
- deli pazarı bok pazarı (65/11/23) Dama Taşları adlı hikâyenin alt başlığında "Deli pazarı ... pazarı" Atalarsözü" şeklinde yer alır.
- denize düşen köpüğe sarılır (anlt. 89/5/184) "Bu tavsiyeyi bir paradoks telâkki ettim. Ama denize düşen köpüğe sarılır."
- domuz derisinden post gavurdan dost olmaz (levanten 26/3/117) "Hâlâ akılsız babalarımız gibi "domuz derisinden post gavurdan dost olmaz" der (...)"
- düşmez kalkmaz bir Allah (külhanbeyi 56/10/117) "Düşmez kalkmaz bir Allah."
- elçiye zeval yok (sadrızam 45/2/77) "(...) bu habis elçiye zeval yok kaidesini kabul etmez."
- elden vefâ zehirden şifâ (çoban 74/6/57) "Elden vefâ zehirden şifâ derdi." erkeğin çirkini mi olur meğer ki züğürt ola (yaşlı kadın 88/5/130) "Erkeğin çirkini mi olur, meğer ki züğürt ola... dedi. Fakat bu atasözü de Hüsam Efendi'yi kurtarıyordu."
- evveli Şam, ahiri Şam (cahil erkek 60/6/18) "(...) tek başına Ergene Köprüsü'nü aşarken "evveli Şam, ahiri Şam" dedi."
- gemin oldu, kıçında... çiftin oldu, içinde (yaşlı erkek 104/6/75) "Öyleyse git malının başında otur. -Doğru söylüyorsun. Gemin oldu, kıçında... Çiftin oldu, içinde..."
- her gülün bir dikenini olur (genç erkek 63/9/163) "Fakat şunu itiraf etmeli ki her gülün bir dikenini olur."
- her koyun kendi bacağından asılır (anlt. 76/7/82) "Her koyun kendi bacağından asılır. Biz Arap'a, Acee'e karışmayız."
- iki gönül bir olunca samanlık seyran olur (anlt. 129/1/125) "iki gönül bir olunca samanlık nasıl seyran olursa, okuyan için de kitapları elde ettikten sonra kendi evi, kendi odası Haydelberg, Oxford, Sorbonne olurdu."
- kap kapının vur vuranın (anlt. 102/11/56) "İktisat meydanında "kap kapanın vur vuranın! Ar dünyası değil kâr dünyası" felsefesini kendine din etmiş (...)"
- Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu (53/2/132) Hikâyenin alt başlığında bu atasözü vardır.
- kırkıktan sonra azanı tenesir temizler (genç erkek 81/5/30) "Atasözü "kırkıktan sonra azanı tenesir temizler" der."
- kurunun yanında yaş da yanıyor (köylü 74/6/49) "(...) gibi felâketler baş gösterdi mi köylü heemen Gavur Ali'yi düşünür "kurunun yanında yaş da yanıyor" derdi."
- kümesin kapısı açık kalınca içeri tilki dalar (köylü 78/6/88) "Gümesin kapısı açık kalınca içeri dilki dalar... demişti."
- nâdanla sohbet etmek âkıla cehennem ateşinden beterdur (lâla 68/2/159) "Lâlası olduğunu bildiği halde sesini, simâsını tanıyamadığı bu müphem hayâl lâfızsız bir lisânla "nadânla sohbet etmek âkıla cehennem ateşinden beterdur..." diyordu."
- öfkeyle kalkan ziyanla oturur (anlt. 78/6/89) "Fena dakikalarda daima bir atasözünü hatırlardı. Öfkeyle kalkan ziyanla oturur!"
- sükût sözden hayırlıdır (anlt. 49/2/104) "(...) sükût sözden hayırlıdır hikmetini hatırlıyorlardı."
- şeriatın kestiği yer acımaz (yaşlı hâkim 55/2/148) "Hak böyle istiyor. Şeriatın kestiği yer acımaz."
- vakit nakittir (genç erkek 32/10/22) "Haydi kardeşlerim, çabuk olalım, vakit nakittir dedi."
- yırtıcı kuşun ömrü az olur (139/T.A.D./409) Altbaşlık olarak

kullanılmıştır.
yolcu yolunda gerek (anlt. 43/6/95) "Yolcu yolunda gerek... nasihatını hatırladı."

3. ARGO

Argo kelimesi Türkçe'ye Fransızca yoluyla geçmiştir ve argonun yerine daha önce külhanbeyi deyimleri tabiri kullanılmıştır. Fakat aşağıda görüleceği gibi külhanbeyi argosu da genel argo içindeki kollardan biridir.

Argo üzerine yapılan tanımlar oluşma alanları dikkate alınarak yapıldığı için çeşitlilik gösterir. Fakat genel bir tanım şöyle yapılabilir: Bir toplumda geçerli genel dilden ayrı, ama ondan türemiş olan, yalnızca belirli çevrelerce kullanılan, toplumun her kesimine anlaşılmayan, kendine has kelime, deyim ve söyleyiş özelliklerinden oluşan özel dildir. (71)

Argo çeşitlerini, oluşma alanlarını dikkate alarak şöyle gösterebiliriz:

I. a)Hırsız, dolandırıcı, yankesici argosu. b)Uyuşturucu (kaçakçılığı, satıcılığı, kullanıcılığı) argosu. c)Kumar (kumarhâne, kumarbaz) argosu. d)Kabadayı (bıçkın, külhanbeyi, serseri) argosu. e)Dilenci argosu.

II. a)Hapishâne, mahpus argosu. b)Yatılı okul, okul (öğrenci, öğretmen) argosu. c)Kışla (asker) argosu. d)Denizcilik (denizci) argosu.

III. a)Etnik azınlıklar argosu. b)Göçmen argosu.

IV. a)Cinsel argo. b)Eşcinsel argo. c)Fuhuş (genelev, fahişe, genelev müşterisi) argosu.

V. a)Esnaf (satıcı, seyyar satıcı, eskici, dövizci...) argosu. b)Şoför (kamu taşıma araçları sürücüsü, yolcusu) argosu. c)Eğlence yerleri (gazino, meyhâne, müzisyen) argosu.

VI. Spor (sporcu, taraftar) argosu. (72)

Dilimizin argosu ise üç temel üzerine kurulmuştur:

1. Bağlı olduğu dilin anlamını değiştirerek, kelimeleri mecazlaştırarak: Armut, çakal, inek, mikrop gibi...

2. Yabancı dillerden aynen veya bozarak ya da Türkçe ile birleştirerek: Rampa etmek, ispiyon, racon, iskandil etmek gibi...

3. Yabancı veya bağlı olduğu dilden uydurma, yakıştırma veya benzetme yoluyla: Paçoz, keriz, maval gibi... (73)

Ömer Seyfeddin, bu üç argo unsurlardan da faydalanmıştır. Fakat daha çok külhanbeyi argosunu kullanmıştır. Başkalarının kendisinin kullandığı deyimlere argo diye saldırmasından yakınan Ömer Seyfeddin listede de görüldüğü gibi sayıca pek fazla argo unsur kullanmamıştır. (74)

Hikâyelerde argo kullananlar ise daha çok külhanbeyleri ve hikâye anlatıcısıdır. "Yuf Borusu Seni Belkliyor"da ise mahallenin en şirret kadını Takunyalı Fitnat, yazarın kendisini tasvir ettiği şekilde argolu konuşur. Mahallenin bakkalı Câbir Paşa'ya karşı mahalle halkını toplar ve ağzına geleni sayar. "A dostlaaa...r, buna hangi can dayanır? Bizden ufaladığını bari hayırlı bir işte kullansa canım yanmaz... Bu kaparozlar, sokak sokak fink atan kokona kızlarının tango çarşaflarına, havaleli iskarpinlerine gidiyor... Hele dur sen, benim kafam kızmasın, yoksa... inşallah o kokorozlar nasibimden geçmesin, eğer onları tükürüklere boğmazsam bana da Fitnat demesinler..." (108/7/102)

Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde yer alan argo unsurlar şunlardır:

- afi (:Gösteriş, kabadayılık; zâbit 84/10/92-93) "Bir manevra, bir afi... bir dalavere olacak..."
- afi kesmek (:Gösteriş yapmak, caka satmak; zâbit 84/10/86) "Ulan Mehaşeken afi kesiyorsun..."
- anafordan düşürmek (:Bedava, parasız elde etmiş olmak; genç erkek 77/7/91) "Senin de cebine anafordan seksen doksan lira düşürebilirim."
- atmasyon (:Tr. atma, Fr. -tion son ekiyle yapılmıştır, yalan; anl. 113/1/20-51) "(...) en atmasyon vak'aları, en esassız bir masalı en büyük bir hakikat gibi dinleyip inanmak istidadını haizdi." (128/1/98)
- bayılmak (:Ödemek; anl. 108/7/103) "Çağır Yasef'i Halil Efendi ver aşağı tut yukarı, bayıl paraları."
- cebellübe atmak (:Aslı cebellezi etmek, hakkı olmadığı halde bir şeyi kendine mal etmek; anl. 60/6/25) "(...) bütün kârı cebellübe atmalıydı."
- cicoz (:Çing. çicos'tan, yok, bitti anlamında; 128/1/101) "(...) Arapça, Acece zarflar, edatlar, o güzelim cem-i mükesser kaideleri hep cicoz ha?"
- çaçaron (:İtl. chieccchiere'den, çok konuşan, geveze; anl. 88/5/132) "Eski, mahcub, sıkılğan Hüsam Efendi, şödi çaçaron bir şey olmuştü."
- çakmak (:Bilmek, anlamak, hissetmek; anl. 127/1/78) "Prens Efruz bunu çaktı. Gülüşüyordu." (128/1/89) (129/1/132)
- dolma yutma(ma)k (:Kanmak, aldanmak; anl. 80/8/142) Fakat el...Fakat lâmise, hiç dolma yutmazdı." (101/6/40)
- dolma yutturmak (yaşlı kadın 92/4/87) "Fakat sen bana dolma yutturamazsın dedi."
- enayi dümbeleği (:Katmerli enayi; zâbit 84/10/92) "Anam sen beni enayi dümbeleği mi sanıyorsun?"
- falso etmek (:Açık vermek, hata yapmak; külhanbeyi 56/10/119) "Sen hiç falso etmezsin."
- falso vermek (anl. 84/10/95) "Artık İstanbul'da her şey gevşemiş, falso vermişti."
- hampur çekmek (:Hile yapmak, düzen kurmak; anl. 113/1/42) "Yıldız'a giden tüneli bize gösteriniz diye bahşiş vermeye kalkıyorlar, bu tekliften bir şey anlaayanlar, hücum edenleri sarhoş sanarak ellerinden biraz mangiz koparmak hülyasıyla keriz atıyorlar, "hampur" çekiyorlar."
- kabahata yan gel (külhanbeyi 56/10/120) "İçinden (...) kabahata yan gel dedi. Bu olur iş değildi."
- kaparoz (:Kapkak'tan, sömürerek elde edilen çıkar, rüşvet; mahalleli kadın (108/7/102) "Bu kaparozlar, sokak sokak fink atan kokona kızlarının tango çarşaflarına, havaleli iskarpinlerine gidiyor."
- keriz atmak (:Hileli oyun oynamak; anl. 113/1/42) bkz. hampur çekmek
- kokoroz (:İtl. coccola'dan, çirkin kimse, parasız; mahalleli kadın 108/7/102) "İnşallah o kokorozlar nasibimden geçmesin, eğer onları tükürüklere boşmazsan bana da Fitnat demesinler..."
- kokot (:Fr. cocote'tan, aşüfte; anl. 83/7/47) "Bu kendinden biraz yaşlıca, fakat daha şık daha kokot bir kadındı." (108/7/102) (112/5/109)
- mangiz koparmak (:Çing. mangin'den, para sızdırmak; 113/1/42) "
- moruk (:İhtiyar, yaşlı adam; kabadayı 61/6/127) "Bizim ölüsü kınalı moruk daha caddeyi tutmadı mı?"
- ölüsü kandilli (:İyi gitmeyen bir iş için söylenir; kabadayı 61/6/127) "Vay ölüsü kandilli, moruğun evine gelmişim be dedi."
- ölüsü kınalı (ölüsü kandilli ile aynı anlamda; külhanbeyi 56/10/120) "İçinden vay ölüsü kınalı (...) dedi." (61/8/124)

- paskallıklar yapmak (:Fr. pascal, insanı güldüren kimse; paskallık yapmak, eğlendirmek; zâbit 84/10/94) "Ve daha bin türlü paskallıklar yaparak beni güldürmeğe çalışıyordu."
- toka etmek (:Vermek, ödemek; genç erkek 120/9/171) "Sonra çıkardım, eline yirmi beş lira toka ettim."
- uç baba torik (:Alay, istiskal için söylenir; külhanbeyleri 132/5/13) "(..) geçenlerin arasından tanıdıklarına vakit vakit hep bir ağızdan, "uç baba torik!" diye bağıryorlardı."
- ufalamak (:Hileyle ele geçirmek; mahalleli kadın 108/7/102) "Bizden ufaladığını bari bir işte kullansa içim yaneaz."
- uydurmasyon (:Tr. uydurma, Fr. -tion son ekiyle yapılmıştır, yalan; anlt. 69/11/42) "Dört sene filan mutlaka doktorun uydurmasyonlarıydı."

4. OKŞAMALIK

İnsanlar, maddî ve manevî taraflarıyla beğendikleri, yakınlık duydukları kişileri söz ve davranışlarla över ve yüceltirler. Böylelikle beğeni, yakınlık dil ile karşılıkta iletilmiş olur. Bu tür anlatımlar ise alkış, okşama ve övgü adlarını alırlar. (75) Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde de okşamalıklara rastlarız. Bunlar daha çok sosyal hayatta kullanılan okşamalıklardır. Can, kuzum, anam babam, çapkın gibi. Ruhum, cicim ise hikâyelerde kadın-erkek ilişkilerinde kullanılır. Ömer Seyfeddin'in kendi yaşantısında bolca kullandığı cancağızım okşamağına ise hikâyelerinde rastlanmamıştır. Hikâyelerinde yer alan okşamalıklar ise şunlardır:

anam babam (zâbit 84/10/91) "Vay anam babam, ne yapıyorsun."
 can (cahil erkek 47/6/31) "Cökeliş şuraya be can!"
 cicim (genç erkek 83/7/64-64-64-66-67) "Haydi artık cicim, yukarı çıkalım."
 (112/5/108) (121/9/114-117-120-120-123)
 çapkın (Câbi Efendi 69/11/43) "Çapkın seni dedi, sen babanı kandır."
 iki gözüm (mahalleli 85/8/121) "İki gözüm, yangın gecesi bu tarafa gitti diyorlardı."
 kuzum (genç erkek 22/9/51) "O kadar dalgındın ki yanına sokulduğumu duymadın. Ne var kuzum."
 ruhum (yaşlı erkek 99/5/87) "Ne var ruhum."

5. TEKERLEME

Tekerlemeler daha çok çocuk geleneklerinde yer alır. Fakat hayâl oyunları ile şaşırtmak, eğlendirmek, keyiflendirmek için bir söz canbazlığı olarak kullanıldığı da olur. Bazı konuşmalarda sözü edilen durumların vazifesini görür. (76)

Evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine tekerlemesi de Türklerin oturdukları yerlerde, havanın kararmasıyla dışarıda sosyal hayatın durmasından yakınan birisi için genel durumu anlatmakta hazır bir anlatım kalıbı olarak kullanılır. Bu tekerlemeyi de akşam, çocuklar eve giderken kendi aralarında söylerler.

evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine (genç erkek 22/9/54) Türk muhitinde gece alaturka saat birden sonra bütün perdeler iner, sokaklar tenhalaşır. "Evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine" girer."

Bir oyun tekerlemesi olan "Mustafa Mıstık, arabaya kıstık, bir mum yaktık, seyrine baktık" tekerlemesi de "And" hikâyesinde, mahalledeki kız çocuklar tarafından hikâyenin kahramanlarından Mıstık'ı kızdırmak için söylenir. Fakat bu tekerleme çocuk Ömer Seyfeddin ile Mıstık arasında yakınlaşmayı sağlar ve kan kardeşi olurlar. Birbirleri için kendi hayatını feda edecek derecede de dostturlar.

"Muhteri" hikâyesinde müsrifçe yeşeyen Kayserili milyoner Bacanak El-Rıza Bey zenginliğinin sebebinin açıklarken meddah üslûbuyla o kadar akıcı konuşur ki konuşması tekerlemeye

dönüşür.

"Başladık uşaklarla mobilyaları yerinden kaldırmağa, silmeğe, tozlarını almağa... Bütün yerlere, duvarlara gayet pehali halılar mihlanmıştı. Bunları silmek için söküyorduk. Söküle mihlana, söküle mihlana, bu güzel halıların uçları yıpranmıştı." (57/7/19)

"Açık Hava Mektebi" hikâyesinde Mustafa adlı gaddar okul müdürünün ismini, Efruz Bey fırsatını yakalayınca Mıstık'a çevirir. Amacı öğrencileri yanına çekip müdürlüğü kapmaktır. Öğrenciler de müdürle bu tekerlemenin kısaltılmış şeklini kullanarak alay ederler: "-Mıstık... Hey Mıstık! diye bir gürültü koptu. Bu isai herkes beğeniyordu. Mustafa Mıstık arabaya kıstık..." (129/1/144)

6. ÖRTMECE

Fransızca euphémisme kelimesinin karşılığı olarak kullanılan örtmecenin yanında kelâm-ı edeb tabiri de sözlüklerde yer alır. Fakat burada inançlarla bağlantılı folklorik bir durum söz konusudur. Zira burada ayıp ve kötü güçlerden korunma amacıyla bir sakınma, örtme söz konusudur. Kaşağı hikâyesinde yer alan Dadaruh da bu tür bir isimdir. Dadaruh (anlt. 106/8/23)*0 vakit Dadaruh beni Tosun'un sırtına kor, elime kaşağıyı verir."

Tahir Alangu, Bir Ülkücünün Romanı Ömer Seyfeddin adlı kitabında Dadaruh ile ilgili şu açıklamayı yapar: "Bu ad Çerkezlerde gelinlerin, erkek çocuklarının ve koca tarafındaki erkeklerin adlarını söylemeleri ayıp olduğundan, taktıkları bir çeşit benzetme adlardandır: Dadaruh, Paçuh, Celluh (gürbüz çocuk). Bu adlar sonra yayılarak asıl adı unutturur." (77)

7. DUA

Dua, insanın, kendisi ve içinde yaşadığı toplum için Tanrı'nın merhametini ve yardımını sağlamak amacıyla yapılan bir sesleniştir. (78) Dinî ve millî mahiyete sahip olan dualar, şükran duaları, yakınma duaları ve istek duaları olmak üzere üçe ayrılır. (79)

Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde yer alan dualara bakıldığında hepsinin dinî mahiyette olduğu görülür. Şükran bildiren dualar yarabbi şükür, çok şükür yarabbi, elhamdülillah ve Allah sizden razı olsun'dur. İstek bildirenler ise Allah bin bin bereket versin, Allah böyle doğruları eksik etmesin, Allah göstermesin, Allah kimseyi gurbete düşürmesin, aziz Allah şefaata ya Resulallah ve hayırdır inşallah'tır. Bunların hepsi de Allah'a yönelen veya ondan merhamet dileyen dualardır.

Allah bin bin bereket versin (anlt. 108/7/102) "Allah bin bin bereket versin."

Allah böyle doğruları dünya yüzünden eksik etmesin (köylü 95/6/45) "Ali Hoca "Allah böyle doğruları dünya yüzünden eksik etmesin" diye dua etti."

Allah göstermesin (vezir 94/6/126) "Allah göstermesin, sizin ruhunuz göklere uçarsa (...)"

Allah insanı düşürmesin bir kere (külhanbeyi 56/10/120) "Aaa Allah insanı düşürmesin bir kere..."

Allah kimseyi gurbete düşürmesin (yaşlı erkek 60/6/24) "Allah kimseyi gurbete düşürmesin!"

Allah sizden râzı olsun (Çingene 101/6/41) "Allah sizden râzı olsun! Düşseydim parça parça olacaktım."

Aziz Allah, şefaata Yâ Resûlallah (Çingene 101/6/38) "(...) ezanı işitince "Aziz Allah, şefaata Yâ Resûlallah" diye hemen sözünü keserdi."

çok şükür Yarabbi (yaşlı kadın 75/8/136) "Oh çok şükür Yarabbi! diye haykırdı."

elhamdülillah (genc kadın 83/7/50) "Bu haline şükrediyorsun ha? -Elhamdülillah!"

hayırdır inşallah (genc erkek 57/7/15) "Hayırdır inşallah, bakalım... diye fısıldadı." (69/11/46-48) (73/2/163)

Maaşallah (genc kadın 83/7/47) "Ne kadar güzel değil mi? dedi. -Maaşallah..."

Yarabbi şükür (anlt. 100/5/119) "Yarabbi şükürsüz hiçbir işi bitirmezdi."

8. BEDDUA

Eskiden kargış ve ilenc kelimeleriyle karşılanan beddua, insanın kendisine ve çevresine zararı dokunacak şahıslara veya durumlara karşı kötü dilek bildirir. Bunalar insanın hayata veya insanlara karşı isyanı ve hiddeti bu şekilde açığa çıkmış olur. (80)

Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde rastlanan Allah belanı versin, lanet olası, şeytan alsın gibi beddualar yer yer küfür mahiyetinde de kullanılır. Fakat, "Kesik Bıyık" hikâyesinde bıyıklarının kestiren oğula annesinin söylediği beddualar

annelik hakkıyla, onu dünyaya getirmekle ilgilidir. Zira geleneksel kültürümüzde annenin çocuğuna hakkını helal etmemesi çocuk için manevî açıdan kötü bir durumdur. Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde yer alan beddular ise şunlardır: Allah belâsını versin (genç erkek 99/5/85)"Allah belâsını versin."
(128/1/112)

Allah lâyığını versin (anlt. 108/7/102)"Hay Allah lâyığını versin."
Allahtan bul (genç erkek 138/9/92)"Allahtan bul anne beni yaktın! dedi."
lânet olası (kalabalıktan biri 128/1/93)"Lânet olası yaz tatilinden bahsediyordunuz."

seni doğuracağıma keşke cehennem taşları doğursaydım (anne 92/4/86)"Dizlerini döverek "seni doğuracağıma keşke cehennem taşları doğursaydım!" diye çırpınıyordu."

şeytan alsın (yaşlı kadın 58/4/123)"Şeytan alsın, şeytan alsın! Onun yüzünü bir daha bize gösterme Allahım."

verdiğim süt sana haram olsun (anne 92/4/86)"Demek sen de farmasonmuşsun. Verdiğim süt sana haram olsun."

İKİNCİ BÖLÜM

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI:

Ömer Seyfeddin, hikâye ve şiirlerinde halk edebiyatından faydalanmıştır. Hangi unsurları aldığı, bunları nasıl işlediği ise aşağıdaki bölümlerde belirtilmiştir. Bu bölümler şunlardır: 1. Destan, 2. fıkra, 3. masal, 4. halk hikâyesi, 5. halk tiyatrosu başlığı altında meddahlık, ortaoyunu ve Karagöz, 6. şiir, 7. türkü.

1. DESTAN

Destan kelimesinin aslı Farsça "dâsıtân"dır. Türkçe'ye destan şeklinde yerleşmiştir. Bir rivayete göre "dâsıtân" bir İran efsanesi kahramanı olan Rüstem'in babası Zal'ın diğer adıdır. (81)

Epik mahiyetteki eserlere Yakutlar Olongho, Kırgızlar Comok, Müslüman Türkler ise destan adını vermişlerdir. Sab ve irtegi kelimeleri ise, hikâye, kıssa, eski söz, nutuk, tarih ve vukuât anlamları ile birlikte destan kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Orhun Abideleri'nde, Çağatayca'da ve Kur'an tercümelerinde bunlara rastlanır. (82)

Destanlar üç gruba ayrılır. Birinci grupta tarihten önce veya tarihin kuruluşu asırlarında söylenen efsaneleri içine alan legende'lar yer alır. ikincisinde, daha çok tarih devirlerindeki kahramanlar veya kahramanlıklar hakkında söylenen destanları belirten epopée'ler (83); üçüncüsünde ise saz şairlerinin sosyal, tarihî ve mizahî konularda söyledikleri manzum şiirler bulunur.

Destan, yozlaşmamış biçimiyle, sosyal çelişkileri değil, toplumu yöneten ideal kişilerin, dış güçlerle yaptıkları savaşları anlatır. Destanda toplum bütünlük halindedir. Kahramanlar da bu bütünlük adına savaşır. Bu yüzden kişilik ve davranış farkları destanlarda belirtilmez. (84)

Destanlar, tarihi aydınlatmaları, milletlerin romantizm dönemlerini yaşadıkları devrelerde fikir ve sanat eserlerine kaynak olmaları açısından önemlidirler. Tarihleri çok eskilere dayanan milletlerin tarih sahnesine çıkışlarının ilk çağlarını birtakım mitolojik menkıbeler halinde anlatırlar. Destanlarda milletlerin dinleri, eski inanışları, Tanrı ve Tanrıçalar karşısındaki tutumları, olaylara karşı tavır ve yorumları yer alır. Belli bir şahsın kaleminden geçen destanlarda da yer yer insanlık dramının izleri görülür.

Destanlar milletlerin büyük işler yapmak için kendilerine güven duymalarında; türlü sosyal ve tarihî sebeplerle uzaklaştıkları millî benliklerine dönmelerinde; yeniden büyük millet olmak, bağımsızlığı korumak için "millî uyanış" dönemlerinde uyarıcı, harekete geçirici unsur olarak kullanılmıştır. (85)

Millî Edebiyat döneminde Türk destanlarına ilgi artmış, Ziya Gökalp, Fuad Köprülü ve Ömer Seyfeddin makalelerinde destan yazmayı teşvik etmişlerdir. Ziya Gökalp destanları ele

aldığı çeşitli manzumeler yazmıştır. Fuad Köprülü de "Epepe Mes'elesi" adlı makalesinde amaçlarını şöyle özetlemiştir: "Biz bu hareketin "Türk romantizmine doğru" cereyan şeklinde olmasını ve bunun için maziye, halka, folklor, halk vezin ve lisânına, halk zevkine, bir kelime ile millî epepeye gidilmesini tervic ediyorduk." (86)

Ömer Seyfeddin de Türk tarihini ele alan büyük bir destan ister, bunun denemelerini de yapar. Hikâyelerindeki epik mahiyetin sebeplerinden biri de budur. Pertev Nailî Boratav, bunu şu şekilde açıklar: "Ömer Seyfeddin'de hikâyelerini birbirine içten bir bağla bağlayan bir görüş ve düşünüş sistemi vardır. Onun hikâyelerine, büyük bir bütünün parçaları hissini verdiren de budur. Böylece Ömer Seyfeddin, çok az muharrir nasib olan "epik" bir vasıf taşıyor." (87)

"Yalnız Efe'nin dibâçesinde yazdıklarından, Ömer Seyfeddin'in, küçükken kahramanlık hikâyeleri dinlediği anlaşılır: "Ben tenha bir geçidin gizli bir köşesinde uyuyan küçük bir köyde doğdum. Ger Ali'nin, Köroğlu'nun, Develi'nin, Cellav'ın menkıbeleri içinde büyüdüm. Bilmem onun için mi, eşkiya hikâyelerini dinlemeyi pek severim." (67/7/124) Çocukluktan gelen bu etki daha sonra milliyetçilik düşüncesi içinde erir, destanlara önem vermesine yol açar. Yeni Mecmua'da İlyada, Türk Yurdu'nda Kalevala tercümeleri buna bağlıdır.

Ömer Seyfeddin "Kaç Yerinden" adlı hikâyesinde, destanlara yönelmesinin sebebini kahramanın ağzından şu şekilde açıklar:

"Bilmiyordum ki, sanatkâr hâl içinde mefkûresini olanca heyecanı ile duyamayınca romantik mâziye döner. Orada ezelf efsanelerini yaşayan binlerce tayf vardır. Bu tayflara, tarihin hayalinde renkler, şekiller verir. Onlara meftûn olur. Destanlarını terennüm eder. (...) Mâzide bugünkü medeniyetin, maddiyâtın söndürdüğü nurlar var ... dedim. Ulviyet var. Ruh azameti var. Fikir uğrunda fedâkârlık var. Doğruluk, sadakat, vefâ, fazilet, kerem, şefkat, muhabbet, aşk var. Hayatın hakikî mânâsı olan mefkûre var. Sonra rübûbiyet var ... Ah şimdi..." (40/10/131-132)

Geçmiş yücelten yazara akrabası olan doktor karşı çıkar. Çünkü ona göre yazar -hikâyedeki- şimdiki zamanın gerçeğini görememektedir. Onun hikâyelerinde kahramanlar, savaşa göre üç-beş yerinden yaralanırken, şimdi mitralyözlerle, bombalarla, şarapnelerle pekçok yerinden yaralanan kahramanlar ayakları koştugu halde vatan aşkı için uçakla savaşmaya giderler.

Burada anlatılmak istene şudur: Günü değerlendirmek için estetik mesafe gereklidir. Ömer Seyfeddin'in destanî hikâyelerinde yaptığı da budur.

Ömer Seyfeddin, "Harb Edebiyatı" başlıklı makalesinde Osmanlı'nın ittihat ve Terakki yönetiminde bizdeki harb edebiyatının yetersizliğinden yakınır:

"Bizim gibi kalbinden felaket asırlarının söndüremediği kahramanlık ateşleri parlayan bir millet, kendi destanını haykıracak yüksek bir ruha mâlik olamıyor da, beri taraftan İtalyanlar gibi her gün rezaletle mağlup olmak için yaratılmış korkak ve gülünç bir milletin "Danonciyo" kadar heyecanlı destancıları yetişiyor..." (88)

Bunun sebebi ise memleketin "mütefekkirlerinin, güzideler

sınıfının millî olmamasından ileri geliyor. Milletle yüksek sınıf arasında asırlardan beri devam edip duran bu ayrılık bu alâkasızlık devam ettikçe, bizde yalnız harb edebiyatı değil, hiçbir şey olamayacağına iman etmeliyiz."

ittihat ve Terakki yöneticilerinin millî duyguları costurucu, askerlerin moralini yükseltici yayınları desteklediği bir dönemde, Ömer Seyfeddin'in tarihî konulu destanî hikâyeleri çok rağbet görür. "Eski Kahramanlar" başlığıyla yayınlanan "Başını Vermeyen Şehit", "Kütük", "Topuz", "Kızilelma Neresi?", "Ferman", "Pembe incili Kaftan", "Forsa" adlı hikâyelerinde destanî temleri kullanır.

Ömer Seyfeddin, "Başını Vermeyen Şehit" hikâyesinin konusunu Peçevî'nin tarihinden almıştır. İsmet Parmaksızoğlu, "Forsa"nın konusunun Tuhfetü'l-kibar'dan alındığını belirtir. Yine kendisinin tespitine göre, "Topuz" hikâyesinin konusu da Silahtar Fındıklı Mehmet Ağa'nın Nusretnâme'sinden alınmıştır. (89) Fakat oradaki olay, 18. yüzyılda bir Osmanlı kethüdasının, kendisinin orada devleti temsil ettiğinin farkında olup karşısında iki büklüm kalan Eflâk Beyini azletmesi şeklinde cereyan eder. Hikâye ise bir masal havası içinde anlatılır. Tasvirlerle mekân gerçekliği sağlanır. Zamanın kesinliği de söz konusu değildir. Zaten orada önemli olan kahramanlığın, yiğitliğin, cesaretin sergilenmesidir. Türk elçisinin işlevi de budur.

Bir gazavâtnâme hikâyesi şeklindeki "Başını Vermeyen Şehit" hikâyesi Allah yolunda şehit olmayı, zor durumda cesaretli ve kararlı olmayı teşvik edici biçimde ön plana çıkar. Alp-eren tipinin devamı olan derviş-gazi Kuru Kadı motifi ve onun yaşadığı sır dolu mucize ile hikâyede dinî şevk dolu bir hava oluşur. Onaltıncı yüzyıldaki savaş ortamının ve askerin psikolojisinin de yansıtıldığı bu hikâye, düşmana karşı hangi durumda ve hangi zamanda olursa olsun savaşa atılmak gerektiğini aşılır. (90)

ideal kahraman tipleri "Topuz" hikâyesinde olduğu gibi "Kütük" hikâyesinde de zekâları ve cesaretleri ile sergilenir. "Kütük"te düşman askerleri bir savaş hilesi ile esir alınırlar; "Topuz"da ise hiçkimsenin beklemediği bir cesaretle, bağımsızlık hediyesi olarak gönderildiği zannedilen topuzu, Türk elçisi asi kumandanın başına indirir.

"Ferman" hikâyesinde ise emire kayıtsız şartsız itaat edilmesi gerektiği trajik bir şekilde anlatılır. Kendi ölüm fermanını getiren Tosun Bey, kendisini öldürmeye kıyımayan ihtiyar Bey'i, padişahın emrini yerine getirmediği için ölümle tehdit edecek derecede sadıktır.

"Teselli"de ise yaptığı bir hata ile pekçok askerin ölümüne yol açan İskender Paşa, padişahın ölüm emrini beklemektedir. Bir aydır kabullenerek beklediği ölüm haberi yerine padişahın onu teselli eden hediyeleri gelir.

"Pembe incili Kaftan" ise, halktan bir kişi olan Muhsin Çelebi'nin devleti için yaptığı fedâkârlık ile hikâye, basit bir diplomasi konusunun haricine çıkar, destanlaşır.

Görüldüğü gibi hep dış düşmana karşı yapılan savaşları konu alan bu hikâyelerdeki destanî ton, sadece tarihî olmasıyla değil, kahramanlığı yüceltmesi, ideal tipleri sergilemesi,

millî hisleri uyandırması ile epopée türü destanlara yaklaşıp. "Kızilelma Neresi?" hikâyesindeki Kızilelma motifi ile "Başını Vermeyen Şehit"teki kesik baş motifi de Türk destanlarında görülen motiflerdendir.

Örnek davranışı, inancı ele alan bu hikâyeler hem etkili bir anlatımı, hem de okuyucuyu uyarmayı başarabilmiştir.

"Primo Türk Çocuğu" hikâyesinde, Kenan, millî uyanış içindeki oğluna, Türk milletinin geçmişinin ne kadar eski olduğunu göstermek ve Primo diye çağırdıkları oğlunun yeni adının Oğuz olduğunu belirtmek için Oğuz destanından bahseder: "Her milletin olduğu gibi Türklerin de esâtiri vardır. Oğuz Han gökten inmiş ve sülalesi Türklere hükmetmiş." (30/3/47)

Destanda ise Oğuz Kağan gökten inmez. Onu Ay Kağan doğurur. Çocukları gökten bir ışıkla inen iki kadından doğar. Hikâyede, iyice kozmopolitleşerek millî benliğinden uzaklaşan Kenan'ı kendine getiren olay Selanik'in işgali ve oradaki ecnebilerin taşkınlıklarıdır. Kenan'a ve oğluna güç veren ise milletin tarihini, kültürünü tanımak ve sahip çıkmaktır.

"Asiller Klübü"nde Kara Tanburîn Bey soyunun asilliğini, eskiliğini ispatlayabilmek için uydurma bir efsaneyi anlatır:

"Evet, hilkatten on bin sene evvel ilk ceddim nurdan bir sütun içinde kutlu Yeşim Dağı üzerine inmişti. Yeşil, alacalı bir geyik oralarda geziniyor, arkasına düşen çapkın bir bozkurt onu kovalıyordu. Ceddim Kara Gök Kaan bu kurdu öldürdü. Geyiği tuttu. Nur sütunuyla gökten indi ineli ağzına birşey koymamıştı. Karnı zil çalıyordu. İlahî bir sevk-i tabîî ile geyiğin memelerine sarıldı. O saat bu memelerden mavi bir süt gelmeğe başladı. Ceddimin karnı doydu. Dünya üzerinde bir kendi, bir bu ala geyik vardı. Gezmek için bu ala geyiğin üzerine biner, geceleyin yatar, acıkırsa sütünü emerdi. Yavaş yavaş ilahî, nâsûtî her ihtiyacını bu geyikte teskin etmeye başladı. Nihayet geyik gebe kaldı. Dokuz ay on gün sonra sabahleyin beş, öğleye doğru üç, akşam üstü bir tane olmak üzere üç defada dokuz Kaanzâde doğurdu. Dikkat ediniz. Beş, üç, bir, dokuz! Bu dört sayı işte bunun için bütün insanlarca mukaddestir! Fakat bu prenslerin hepsi boynuzluymuş. Ceddim sekizinin boynuzunu kırdı. Yalnız bir tanesini boynuzlu bıraktı. Boynuzları kırılan prensler hemen öldüler. Tek kalan boynuzlu yaşadı. Babasından kendine miras kalan ala geyik ile birleşti. Evlatlarının ötezini berisini kırmadığı için hanedanı çoğaldı. Hükümet teşkil etti. Bu aileye "Kara Tanburîn" denir ki, bütün Şark kavimlerinde mukaddestir. Oğuzlar, Cengizler, Hülagular, Timurlar, Selçuklar hasılı ne kadar Şark hükümdarları varsa hep Kara Tanburîn ailesinin aylıklı uşağı mesabesindeydi. Henüz Türk tarihi Türkçe olarak yazılmadığı için tabîî bilemezsiniz." (127/1/62)

Bu efsane her ne kadar Oğuz Kağan ve Türeyiş destanlarından bazı unsurlar tışıyorsa da burada yazarın amacı, mübalaga yaparak ve yapay olan şeyi tabîî olanın yerine koyarak komik unsur elde etmektir. (91) Kara Tanburîn Bey asaletini anlatırken komik duruma düşer.

"Cesaret"te, yazar, hikâyenin kahramanı olan iriyarı adamı ilk gördüğünde eski destan devirlerinde yaşadığını düşünür. Fakat, hikâyenin bütünü göz önüne alındığında görülür ki,

yazar, "zamane yiğitleri"nin kofluğunu göstermek için cesaretiyle, kahramanlığıyla ideal bir yiğit olan Battal Gazi'yi, bir tezat yaratmak amacıyla örnek göstermiştir:

"Evet daha yeryüzünde böyle fevka'l-beşer devler yaşıyordu. Sanki hâlâ Battal Gazi devrinde gibiydik. Harbi ortadan kaldırmağa çalışan filozofların ham hayalleri aklıma geliyor, gülümsüyordum. Allah bu mümtaz vücutları şüphesiz yalnız muharebe, yalnız şecaât, yalnız hamâset, yalnız kahramanlık için yaratmış olacaktı." (59/10/105)

Ömer Seyfeddin, "Türklerin Millî Bayramı, Yeni Gün:9 Mart" isimli makalesinde, Ergenekon'dan çıkış günü olan Yeni Gün'ün bizim millî bayramımız olduğunu; Acemlerin Yeni Gün'ü aynen tercüme ederek Nevrûz dediklerini belirtir. Yazara göre Acem tarihinde Nevrûz'a sebep olabilecek bir olay, bir an'ane yoktur. Türklüğe dâir herşeyi reddeden aydınlara çatan Ömer Seyfeddin, millî bayramımız olarak, Ergenekon'dan çıkışın kabulünü ister. Bunun sebebini ise şöyle belirtir: "Ve milletleri canlandıracak, yükseltecek mefkûreleri doğuran masallar herhalde mefkûreyi öldüren tarihlerden daha iyi ve daha kıymetlidir." (92)

Ömer Seyfeddin, "Güzellik ve Esatir" adlı makalesinde de mitoloji ve masalların doğuşuyla ilgili düşüncelerini dile getirir:

"Esâtire gelince bunun da mebdeini bilmeyenler yalnız Yunanlılara has bir bediî müessesese zannederler. Bu zan hakikatten ne feci bir surette uzaktır... Her milletin bir dini vardı. Asırlar geçtikçe müesseseler de yavaş yavaş tekâmül eder. İbtidaî bir din de terk olununca ayinlerinin hatırası masal şeklinde ve "ardda kalış-survivance" halinde eski müminlerinin torunlarına geçer. Onların hayâlini doldurur. Terk olunmuş bir din mukaddeslikten çıkmış demektir. Yunan esâtiri daha din iken şüphesiz böyle güzel ve şi'r-âmiz değildi. Sonra felsefî fikirler ve ilmî sezişler Yunanlılara ilk ve ibtidaî dinlerini kaybettirince eski âyinler birer masal oldu. Bu masalın içine bediî harsa mâlik bir milletin hayâlinde birçok şeyler ilâve edildi. Ve bediî esâtir vücuda geldi. Yalnız Yunanlılar eski dinlerinin hatırasını bediî ve edebî bir esâtir haline koyarak onunla çok meşgul oldular. Garb bu bediî abideye kıymet verdi.

Bizim de esâtirî pek çok masallarımız vardır. Kutlu Dağ, Ergenekon, Göç ve ilh. gibi.

Bunlar işte bizim esâtirimizdir. Hayâlimiz bu masalları süsler ve edebiyata mevzu yaparsa bizim de yüksek bir esâtirimiz teşekkül edeceği tabiidir. Yunan esâtirinden ilham almağa ihtiyacımız yoktur. Ve bu lüzumsuzdur. Başkalarının esâtirine muhtaç olan, kendi esâtiri, ibtidaî ve gayet eski bir mazisi olmayan milletlerdir... Biz Yunan esâtirini edebiyatımıza ve harsımıza sokamadığımız gibi İbrani esâtirinden de istifade edemeyiz. Çünkü İbrani esâtiri bütün mukaddes kitaplara girizgâh olmuştur. Ve bizce mukaddes mahiyettedir. Yukarıda tekrarladığımız gibi mukaddesât sanata zemin olamaz." (93)

Ömer Seyfeddin'in dinin mitoloji ve masala kaynaklık etmesi şeklindeki düşüncesi Ziya Gökalp'in etkisindedir. Üstüre

kelimesini mit karşılığında kullanan Ziya Gökalp'a göre ustârelerin kaynağı dinî ayinlerdir. Ona göre ustâreler an'anelerin en yüksek derecesidir.

Ömer Seyfeddin, Kırgızlar'ın millî destanı Kırk Kız'ı aynı adlı şiirinde kullanmıştır. Şiirde, destanı hikâyeye ediş ön planda tutulmuştur. Ziya Gökalp, Türk Töresi adlı kitabında bu menkıbeyi şöyle özetler:

"Sağın Han adlı bir Kazak hükümdarının kızı bir sabah erken kırk cariyesiyle beraber gezmeğe çıkarlar. Henüz güneş doğmamıştı. Bir ırmağın kenarına gelirler. Irmağın üzerine semanın nur sütunu indiği için suları gümüş gibi parlaktı. Kızlar suyun güzelliğine meftun olarak parmaklarını ırmağa daldırdılar. Bu temas neticesinde hepsi gebe kalır. Hükümdar bunların hepsini bir dağa nefyeder. Orada bunların zürriyeti çoğalarak Kırgız kavmini vücuda getirirler." (94)

Ömer Seyfeddin bu manzumeyi yazarken yukarıdaki konuyu değiştirmemiş fakat şairâne imajlar, tasvirler ve Türk destanlarından alınan yeşim taşı, duvarın açılması, kızın bastığı yerlerde güllerin açılması, haberci kuş, sihirli saz motifleriyle zenginleştirmiş, işlemiştir. (95) Şiir hece vezninin 4+4+3 duraklı 11'li kalıbıyla yazılmıştır.

"Yeni Gün" şiiri Bozkurt ile Türkler arasında diyalog halinde geçer. Bozkurt, Türkleri Ergenekon'dan çıkışa çağırır ve Türkler bütün Turan'a yayılırlar. "Fecr"de de bu destan sembollerle anlatılır. Beyaz Ayı, Ruslarca, Bozkurt, Türklerce, Ala Geyik, Özbeklerce mukaddes kabul edilir. Rus yönetimindeki Türklük dünyası Genç Han'ın sevgilisidir. Beyaz Ayı'dan yani Ruslar'dan oraları kurtarmak için Bozkurt'un uyanması yani miskinlik içindeki Türklerin dirilmesi ve Ala Geyik'in yol göstermesi gerekir. Zürriyetin devamını sağlayan Ala Geyik bu şiirde yol göstericidir. Bozkurt ve Beyaz Ayı sembolleri Güneş şiirinde de kullanılmıştır. Kast edilen ise Türklük dünyasının Rus hakimiyeti altında bulunduğu; Türklüğün uyanması gerektiğidir. "Altun Destan" şiiri ise Yaradılış destanındaki atmosferin çizilmesi ve Türklerin dünyaya gelişinin coşkusunun anlatılması üzerine kuruludur.

"Koroğlu Kimdi Büyük Bir Destanın Dibâçesi" adlı şiirinde hece vezninin 6+5 duraklı 11'li kalıbını kullanan Ömer Seyfeddin, bunu da mesnevi tarzıyla kafiyeleştirmiştir. Bu şiirin başında şâir, Koroğlu'nu "Hakikati silinmiş, nihayet adi, rezil bir eşkiya seviyesine indirilmiş çapulcularımızdan biridir" diye değerlendirir. "Koroğlu, işte milletine sadık kalan imrahor'un oğludur." (96) H. Fethi Gözler, Ömer Seyfettin adlı kitabında Fevziye Abdullah Tansel'e dayanarak, bu şiirin kaynağının Göktürk dairesine ait iki millî destandan Göktürk sınır beyinin iranlılarla mücadelesinden doğan Koroğlu destanı olduğunu belirtir. (97) ikincisi ise Ergenekon destanıdır. Ömer Seyfeddin'e göre Koroğlu, Oğuz kahramanlarının devamı bir alptir. (98) Koroğlu'nun ön plana çıkartıldığı özelliği ise Çinlilere karşı savaşması ve onları tirtir titretmesidir. Anadolu anlatmasına dayalı Koroğlu hikâyesinde iç düşmana (Bolu Beyi'ne) karşı savaşılır, bu şiirde ise dış düşmana, Çinlilere karşı.

Burada, devrin sosyal şartlarından yakınmaları da içine

alarak hikâyeleri anlatıla anlatıla bir eşkiyaya dönen Köroğlu'na Orta Asya'da devam etmekte olan itibarı iade edilir. Ömer Seyfeddin'e göre yiğitlik vasfı taşıyan insanlar yiğitliğini uygulayacak kanal bulamazsa ya şarlatan ya da eşkiya olur. "Eski Kahramanlar"da yiğitliklerini gösterebilenler, "Yeni Kahramanlar"da ("Kaç Yerinden" hariç) ise şarlatan durumuna düşenler sergilenir.

"Fon Sadriştayn'ın Oğlu" hikâyesinde ise ideal bir tip olarak sunulan Orhan Bey, "bir âşık gibi halkını sevmiş, daima halkı sevmiş, daima halkın içinde yaşamış, birbiri arkasına on cilde yakın eserler çıkarmıştır. On dokuz yaşındayken Anadolu'yu gezmiş, köylerde, klübelerde, obalarda misafir kalarak Türklerin millî türkülerini dinlemiş, onun ruhuna hulûl etmiştir." (58/4/118)

Halktan kopmamış bir aydın olan Orhan Bey, aslında Fon Sadriştayn'ın ilk karısından olan oğludur. İkinci karısı Alman Lida'dan doğan oğlu Hasip ise tam bir hayırsız evlat olmuştur. Orhan Bey'i bu hâle getiren ise bir Türk kadını olan annesidir.

"Ben her şeyi annemden öğrendim. Annem beni millî bir vecd içinde büyüttü. Şiirimde duyduğumuz lirizmin menbaı ondan aldığım millî terbiyenin heyecanlarıdır. Şiirlerimi, hikâyelerimi, trajedilerimi evvelâ masal halinde ondan işittim. Onun halktan olan ruhu bana halk sevgisini, halk aşkını nefhetti. Bundan dolayıdır ki kafiyelerim halkın tabirleri, musıkim halkın dilindeki ahenktir..." (58/4/121)

Bu hikâyenin yapısı da bu iki çocuğun temsil ettiği tiplerin çatışması üzerine kuruludur. İdeal olan tip ise millî kültürle yetişmiş, hayırlı evlat Orhan Bey'dir.

2. FIKRA

Gazetecilikte, hukukta ve tıpta da terim olarak kullanılan fıkra, edebiyatta iki şekilde yer bulmuştur. Birincisi, kronik, küçük hikâye anlamında Servet-i Fünûn döneminde kullanılmıştır. ikincisi ise, hayattan alınan olaylardan hareketle, kıssadan hisse vermeyi hedef tutan, darbe tesiri uyandıran ve temelinde nükte, mizah, hiciv ve tenkit unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâye anlamında yer etmiştir. (99) Fıkra, anekdot karşılığı olarak da kullanılır. Fıkra herşeyden önce söz oyunudur. Gazetelerdeki yazıların fıkra adını almısı da bu yazıların az önce anlatılan özelliklerinden kaynaklanır. Fıkra, essaie, propos karşılığında da kullanılabilir.

Kutadgu Bilig'te küğ ve külüt kelimeleriyle karşılanan fıkra Batı Türkçesi'nde kıssa, nükte, mizah, latîfe gibi adlarla da anılmaktadır. Fıkraya, Türkmenler, Özbekler ve Uygurlar latîfe, Kazaklar ise ertegi, anız derler. (100)

Tek bir olaya dayanan, fazla ayrıntıya, tasvire girmeyen fıkralar başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşurlar. Akıl dışı unsurlara yer vermeden, fıkranın esasını teşkil eden olay ve düşüncenin sergilenmesi başlangıç oluşturur. Tezle, karşı tezin çarpışmasını sağlayan konuşma, muhakeme gelişmeyi hazırlar. Sonuçta da hükme varılır. Şahıslar zaman zaman boşaltılarak içindeki ana fikre uygun yeni kişi ve olaylarla doldurulabilir.

Zamana ve mekâna bağlı kalmadan anlatılan fıkralar, konuşmalara canlılık ve renk katmak; ileri sürülen düşünceleri desteklemek; öğüt vermek amaçlarıyla anlatılırlar. Konuları da genelde idare edenlerle, idare edilenler, inançlar, dinî âdetler ve merasimler, sosyal ve iktisadî görüş ayrılıklarından doğan çatışmalar üzerinedir. Fıkralar temsil ettiği zihniyet ve davranışlarla, bağlandıkları tiplere göre tasnif edilirler. (101)

"Ömer Seyfettin'in Fıkra ve Nükteleri" adlı yazısında Halit Fahri Ozansoy, onun kişiliğindeki şakacılığa da dikkati çeker:

"(...) Ömer Seyfettin dost hatırı sayan ve onları yürekten seven bir insandı. Fakat mizacındaki şakacılıkla zaman zaman onlara takılmaktan da hoşlanırdı. Bütün bu latifelerinin hiçbir suretle bir gönül kırdığını da hatırlamıyorum. Fıkraları ve nükteleri sayısızdır. Bunların bazıları bir zamanlar dilden dile dolaşırdı. Bazılarını da kendinden duymuşumdur." (102) diyen Ozansoy, yazarın başından geçen birkaç komik olayı anlatır.

Ömer Seyfeddin'in kişiliğindeki, hayata bağlılıktan kaynaklanan bu mizaha düşkünlük hikâyelerine hatta fıkralarına da akseder. Bahçe dergisinde çıkan 1, Diken'de çıkan 21 kısa fıkrasında devrin olayları, siyasî gelişmeleri, insanlık hâlleri ince bir mizah perdesinin altından hicvedilir. Bu fıkralar şunlardır: "Mantık", "En Zekisi", "İyi Saatte Olsunlar", "Hastanın İstedığı", "Birbiri Üstüne", "Gübre", "Nokta", "Bir Sebep", "Dârülbedayi'de", "Şemsiye", "Bir'den Ürkerken İki", "Kitap Değil Mektup", "Kat'iyet", "İyi Kalp", "Zaman Geçtikçe", "Edebî Nev'i", "Tarziye", "Ondan Evvel

Doğsuydım", "Neler Yapıyormuş?", "İyi Fotoğrafçı", "Muhtekir Mantığı", "Bir Ziyafet".

Fıkradan hikâyeye geçişte ilk değişiklik uzunluktur. Fıkra kısadır. Hikâyeci fıkranın yapısını alır, genişletir, birtakım ayrıntılar ekler. Kişilerin psikolojisi, yardımcı kişiler, zaman ve mekânla ilgili unsurlar eklenir. Bu yüzden hikâyedeki tesir fıkradaki gibi çarpıcı olmaz. Daha yumuşaktır. Ömer Seyfeddin'in 22 fıkrası kısadır. Temelinde halk fıkrası bulunan hikâyeleri uzundur, darbe tesiri uyandırmazlar. Ömer Seyfeddin, daima, anlattıklarını vurucu kılmasını bilir.

Pekçok hikâyesinde mizahî unsur yer almakla birlikte özellikle "Beynamaz", "Yüzakı", "Çakmak", "Külâh" ve "Binecek Şey" hikâyelerinin temelinde birer halk fıkrası vardır. (103)

"Beynamaz" hikâyesinin kaynağı olan fıkra Cemil Göker'in Gülme ve Güldüren Sanat Türleri adlı kitapta şu şekilde yer alır:

"Koyunlarının artmadığını gören bir köylü, köyün fakihine müracaat etmiş ve bunun için ne yapmak lâzım geldiğini sormuş. Fakih:

-Sen, demiş, namaz kılıyor musun?

-Allah affetsin, o borcumu ödeyemiyorum...

-Öyleyse hemen namaza başla!

Sürü sahibi namaza başlamış, bu sefer, koyunlar birer, ikişer ölmeye başlamışlar. Koşmuş:

-Aman! demiş, koyunlar ölüyor!

Fakih:

-Aldırma! demiş, çürükleri ayıklanıyor... sen namaza devam et.

O devam etmiş, koyunlar ölmüş, sürüden bir tane keçi kalmış. Onu da satmaya lüzum görmemiş. Keçi köyün içinde ne bulursa onunla geçinmeye başlamış.

Adamcağız bir gün karısına:

-Yoruldu, bana bir mayalı yap! demiş.

Kadın hamuru yoğurmuş, mayalansın diye pencereye koyarak, üstüne bir örtü örtmüş, adamcağız da hasıra uzanmış. Bu sırada keçi gelmiş, örtüyü burnu ile itip hamuru yemek istemiş.

Adam uzandığı yerden keciyi kovmak istemişse de hayvan tekrar gelmiş. Nihayet köylünün sabrı tükenmiş, yerinden doğrularak:

-Ulan! demiş, otur oturduğun yerde, iki rekât da sana dayanırsam, sen de ötekilerin yanına gidersin." (104)

"Beynamaz" hikâyesi, bu fıkraya göre hem daha uzun, hem de espri gücü bakımından daha etkisizdir. Bu hikâyede önce köy hayatı tasvir edilir. Hikâyenin temeli olan "imana getirme" temi ise Çakır imam'ın ağzından dile getirilir. Köylüler, yağmur yağmamasını, namazla niyazla pek ilgisi olmayan, koyun yetiştiricisi Gavur Ali'ye bağlamaktadırlar. Çakır imam da Ali'yi imana getirmek için onunla bir anlaşma yapmayı başarır. Eğer Ali, namaza başlarsa sürüsü az zamanda iki misline çıkacaktır. Ali kabul eder, fakat koyunlarla ilgilenemediği için sürüsü tek tek kırılır. Sonunda isyan eder, namazı bırakır. Fıkranın sonundaki espri de hikâyenin sonunda tekrarlanır.

Zaman fıkradaki gibi belirsiz değildir. Olaylar birkaç ay içinde gerçekleşir. Sabah, öğle, akşam şeklinde zaman

dilimleri, namaz vakitleri yeri geldiğinde belirtilir. Mekân ise ayrıntılı olarak tasvir edilir. Gerek köy, gerekse Gavur Ali'nin çiftliği gayet canlı anlatılmıştır. Fıkraya göre hikâyedeki şahısların mahiyetleri de farklıdır. Hikâyede imamın planı Rumelili bir muhacir olan Gavur Ali'yi imana getirmektir. Zaten hikâyedeki çatışma da bu iki tip üzerine kurulmuştur. Hikâyenin baş kahramanı olan Ali'nin manevî dünyası da anlatılarak şahsiyet kazandırılmıştır. Fıkradaki kadın ise hikâyede yer almamıştır.

"Yüzakı" hikâyesinde, Müftü, insanlara güveni kalmayan Mehmet Efendi'ye sürüsüne bakmak için, saflığıyla tanınan Doğru Çobanı tavsiye eder. Fakat bir sene sonra bütün koyunlar ölmüş, geriye bir pösteğiyle, bir kab yoğurt kalmıştır. Öfkesine hâkim olamayan Mehmet Efendi, yoğurdu çobanın başına geçirir. Hesabı doğru verdiği inanan Çoban, kapıda karşılaştığı Müftü'ye bu işten böyle yüzünün akıyla çıktığını söyler. Burada komik unsur, yüzünün akıyla çıkmak deyiminin anlamıyla tamamen zıt olan çobanın durumu ortaya çıkartmıştır.

"Çakmak" hikâyesi ise bir kadı fıkrasıdır. İki hemşeri, iboş'la Mistik yol arkadaşlığı ederken Mistik, iboş'un çakmağını çalar. İboş da ilk uğradıkları yerde onu mahkemeye verir. Kadı, mahkemeyi kazanan Mistik'a mahkeme masraflarını ödetmeye kalkınca, Mistik çakmağın değerinden fazlasını vereceğini anlar, çakmağı geri verir. Beraat kazanandan hâkimin mahkeme masrafı almasını hukuk mantığına aykırı bularak itiraz eden Yusuf Ziya'ya, Ömer Seyfeddin hatıra defterinde şöyle karşı çıkar:

"Yusuf Ziya şüphesiz cahildir. Daha edebiyatta mizah nevinin ruhiyatını bilmiyor. Hâkim tuhaf olmak için, gülünç olmak için böyle usûle muhâlif bir su-i istimal yapıyor. (...) Mizahçılar da kanunî hakikatleri değiştirerek sanatlarını izhâra kalkarlar. Gülünç ancak içtimaî hakikate muhalefettir. içtimaî nizama uymayan her hareket gülünçtür, maskaralıktır." (105)

"Külâh" hikâyesi ise Kayserili'nin eşeği boyayıp satması fıkrasına dayanır. Kurnaz Mistik, Kayserili Molla'ya külâh giydirmeyi planlarken, hem boyalı eşeği çok pahalıya satın alır, hem de dayak yer.

"Binecek Şey" hikâyesindeki Derviş Hasan ise bir Bektaşî tipidir. Yürümekten yorulduğu için Allah'tan binecek bir şey vermesini dileyen Derviş Hasan'a, Yörükler yeni doğan bir tayı yokuş yukarı taşıtırlar. "İsteddiği gibi veren"den bir daha bir şey istemeğe tövbe eder.

Görüldüğü gibi Ömer Seyfeddin fıkralardan aldığı konuları modern bir hikâyeci tavrıyla işlemiş, kendi üslûbuyla yeniden yazmıştır.

3. MASAL

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan masal, dilimize Arapça mesel kelimesinin değiştirilmesi ile geçmiştir. Mesel de Arapça'ya, Habeşçe mesl, Aramice maslā, İbranice māsāldan karşılaştırma anlamıyla geçmiştir. (106) Mesel ise halk dilinde adâb ve öğüt veren söz demektir. Buradan kaynaklanan darb-ı mesel de atalardan kalma hikmetler, ibretli sözler anlamını taşır. Türkiye'de masal ve mesel kelimelerinin yanında metel ve matal kelimeleri de kullanılır. Masal için Çuvaş Türkleri hallap, Kazak, Kırgız ve Kazanlılar ertek, ertegi, Doğu Türkistan Türkleri ise çöcek tabirini kullanırlar. (107)

Masallar hâkim vasıflarına göre bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara aait olayların macerası, hikâyesi şeklinde tarif edilebilir. Zaman bilinmeyen, tekerlemelerle belirsizleştirilen bir "evvel zaman"dır. Bu, masal kahramanına geniş hareket imkânı verdiği gibi dinleyen veya okuyan insanları da gerçeklikten uzaklaştırır hayâl âlemine götürür. Olaylar da çoklukla öğrenilen geçmiş zaman kipiyle anlatılır. Seri ve kısa bir anlatım tekniği de masalın etkisini kuvvetlendirir. Zaten sözlü edebiyat geleneği ürünlerinden olan masalın, dinleyenlerin ilgisini canlı tutabilmesi için buna ihtiyacı da vardır.

Masallar, vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, masal anası denen kadınlar tarafından kendine has bir üslâpla anlatılırlar. Türk masalları başlangıç, asıl masal ve sonuç olmak üzere üç kısımdan oluşurlar. Başlangıç, dinleyicinin dikkatini masala çekmekte kullanılan tekerlemelerden oluşur. Olayları birbirine bağlamak ve dağılan ilgiyi toplamak için tekerlemeler, masalın ortasında da kullanılır. İnsanlığın hayat ve tabiat karşısındaki ortak duygu ve düşüncelerinin işlendiği masallar kahramanların kaderinin tayin edildiği sonuç bölümüyle, kısa bir tekerleme ile sona erer. Türk masallarının belirleyici özelliği de anlatımda tekerlemelerin kullanılmasındadır. (108)

Milletlerin ülküleri, seciyeleri masallardan çıkartılabilir. Halk kültürünün temellerini araştırmada belge değeri taşıyan eserlerdir. Bu yüzden Ziya Gökalp, "Masallar" başlıklı makalesinde masalların derlenmesi gerektiğini, derlemelerde nelere dikkat edileceğini anlatmıştır. (109)

Ömer Seyfeddin de bu düşünceden hareketle Ali Cānib'in annesinin anlattığı Kurumuş Ağaçlar masalını hikâyeleştirmiştir. Bu konuda Tahir Alangu şunları yazmıştır:

"Bu devresinde onun ele aldığı bir başka hikâye kaynağı da halk edebiyatı olmuştur. 1917 yılında bu tarzda 4 hikâye, 1919'da 5 hikâye vermiş, 1920 yılında ise Ali Canip'in annesinin anlattığı "Kurumuş Ağaçlar" masalı ile de yazı yolunu kapatmıştı. Ömer Seyfettin bu tarz hikâyeye son yıllarındaki çaresizlikler ve bezginliklerden dolayı yönelmiş, yoksa halk edebiyatı anlayışını olumlu bir yönde geliştirememişti." (110)

Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin'in "halk edebiyatı anlayışını" geliştiremediğini belirtmekle neyi kastettiği biraz müphem ise de ahlâkçı ve toplumcu yanı ağır basan yazar,

masalları da görüleceği üzere fikirlerini sunmak için bir malzeme olarak kullanmıştır.

"Kurumuş Ağaçlar"da azılı bir derebeyi olan Deli Murat, günahlarının kefaretinin ödemek ve Hacca gitmek için Şeyh Karababa'nın tekkesine gider. Şeyh ise Allah'ın onu affetmesi için ya ölüme lâyık bir adam vurması ya da bir menzil açıp geleni geçeni doyurması gerektiğini söyler. Deli Murat menzil açar. Döktüğü kanların affedildiğini ise, Karababa'nın söylemesi üzerine bahçeye diktiği kurumuş ağaçların yeşermesine göre anlayacaktır. Bir gün bir atlı bütün ısrarlara rağmen atından inip bir çorba içmez. Deli Dumrul'un bir versiyonu mahiyetindeki Deli Murat inat eder. Atlı kaçıncaya kalkışınca atı vurmak isteyen Deli Murat yanlışlıkla adamı öldürür. Herkes adamın çok iyi birisi olduğunu söylerken bir kerâmet gerçekleşir ve kurumuş ağaçlar yeşerir. Adamın cebinden ise genç ve namuslu bir kadın aleyhine yazılıp kocasına gönderilen bir mektup çıkar. Deli Murat ölüme lâyık birini vurmuş ve günahları affedilmiştir.

Vladimir Propp, Masalın Biçimbilimi'nde masalı bir kötülükten ya da yoksunluktan kalkıp ara işlevlerden geçerek evlilik ya da çözüm olarak kullanılan diğer işlevlere ulaşan bir gelişme olarak değerlendirir. Bitiş işlevi ise genellikle kötülüğün giderilmesine dayanır. (111)

"Kurumuş Ağaçlar"da da, bu yapının ve işlevlerin aynen uygulandığı görülür. Günahkâr olmak masalın başında bir kötülük unsurudur. Atlının öldürülmesi aradaki gelişmeyi belirtir. Sonuçta ise kötülük giderilmiş yani günahtan arınılmıştır. İyi görünenin kötü, kötü görünenin iyi olduğu ortaya çıkar. iyilik-kötülük ikilisi masalarda çok görülen karşıtlıklardandır. Bunlara bağlı olarak paralel şahıslar da görülür. Masalın sonucuna göre Deli Murat iyidir, atlı ise kötüdür. Mehmet Kaplan, Hikâye Tahlilleri'nde hikâyedeki şahıslardan birinin işlendiğini, diğerinin ise desen gibi kullanıldığını belirtir. (112) Burada da atlı adam Deli Murat'ın iyi olduğunu göstermek için bir desen gibi kullanılmıştır. Halbuki Deli Murat hem geçmiş hem de ruh durumu anlatılan işlenmiş bir hikâye kahramanıdır.

Bu hikâyede de tıpkı masallardaki gibi yer ve zaman belirtilmemiştir. Masaldan eksikliği tekerlemelerin olmayışı, fazlalığı ise kahramanın ruh durumunu vermeye çalışmasıdır. Zaten masal ile modern hikâye ve roman arasındaki fark ise birinde ana çizgilerin verilmesi, diğerlerinde ise ayrıntılara gidilmesidir.

"Birdenbire" hikâyesinde ise hikâye kahramanlarından Yumuk'a göre hakiki aşkın kaynağı ruhtadır, uzviyetle ve hayatla ilgisi yoktur. Aşk yavaş yavaş doğar, insan sanki deli olur; fakat birdenbire ölür. Saygı, takdir olmayınca aşk birdenbire soğur. Yumuk, Ahter'e aslında kendi başından geçmiş bir olayı, masal üslûbu içinde yer yer tekerlemeler kullanarak, öğrenilen geçmiş zaman kipiyle anlatır:

"Genç kadın gülümseyerek bir masal ahengiyle başladı:

-Bir varmış, bir yokmuş...

-Ah!

-Evet evvel zaman içinde. Ama o kadar eski zamanlarda

değil. Söyle yirmi, yirmi beş sene evvel, تنها bir köşkün genç kızı varmış." (112/3/114)

Buradaki genç kız, masalı anlatan Yumuk'un kendisidir. Komşu köşkün çocuğu olan delikanlıya daha çocukken âşık olmuş, derdini kimseye söyleyemeyince de kendisini başka bir erkekle evlendirmişlerdir. Bir süre sonra köşkün genç kızı dul kalır. Her iki köşk geçim zorluğu çeker. Bir başkasıyla evlenmiş olan sevdiği beyin köşküne geçer, selamlık tarafını kira ile tutar. Fakat eski duyguları tekrar uyanır, iş karşılıklı aşka kadar varır. Bir gün, sevdiğinin kendisine söylediklerini bir başkasına fısıldadığını duyar. Beyin karşısındaki kadın ise evin arsız, şişman hizmetçisidir. Saygı, takdir hisleri kırılınca ideal bir aşk böylece birdenbire çöker.

Hikâye kahramanının ağızından anlatılan bu olay, karşısındaki kadına gerçeklik duygusunu hissettirmek için masal üslûbuyla dile getirilmiştir. "Bir varmış, bir yokmuş" ile anlatılan olayın muhayyile mahsulü olduğu belirtilir. Zamanın ilerleyişi "gel zaman git zaman" tekerlemesi ile hızlandırılır. "Evvel zaman içinde" diyerek hikâyenin zamanı belirsizleştirilmek istenir. Fakat Yumuk, vereceği örneğin etkileyici olabilmesi için zamana 20-25 yıllık bir çerçeve çizer.

Hikâyenin içindeki bu bölüm hikâye içinde hikâyedir. Masal üslûbu kullanılmıştır; fakat bir masal olduğu söylenemez. Çünkü sonu masallardaki gibi mutlu bir şekilde bitmez.

"Lokanta Esrarı" adlı hikâyede ise bir masal, hikâye kahramanının ağızıyla anlatılır. Anlatıcı, masaldaki şairle kendini aynılaştırır.

"Senin özlediğin o nefis yemekleri hatırladıkça şimdi gönlüm bulanıyor. Hani o masaldaki kör adam gibiyim! Dur, evvelâ masalı anlatayım: Vaktiyle kör bir şair varmış. Yetmiş seksen yaşına gelinceye kadar tabiatın o, göremeyip tahayyül ettiği güzelliklerine neşideler düzmüş. Bir gün bulunduğu şehirden bir hekim geçiyormuş. Onun gözünü açmış. İhtiyar şair zihninde o kadar yıldızlayıp da terennüm ettiği güzelliklerin hakikatini görünce bir feryat koparmış:

-Ah, benim hayâlimdeki şiirler bunlar mıydı? demiş...

Tıpkı ben de öyle. Zevkten, hazdan homurdanarak yediğim yemeklerin hakikatini gördükten sonra sanki birdenbire hayatın lezzetini kaybettim." (120/9/169)

Ömer Seyfeddin, "Herkesin içtiği Su" hikâyesini ise bir Çin masalından almıştır. Bu hikâyede bir tufan olur ve yağmur suyundan içen bütün halk delirir, idare bozulur. Herkesin deli demesine rağmen uzun süre direnen saraydakiler sonunda herkesin içtiği sudan içerler.

Burada ana fikir, idarecilerin halka uymak mecburiyetinde olmalarıdır. Toplum idarecileri ile idare edilenler eşit olmalıdırlar. Yöneten ile yönetilen arasındaki fark, akıllı ile deli arasındaki fark kadar ise o toplumda işler yürümez. Başka türlü yaşamak mümkün olmadığı için saraydakiler herkesin içtiği sudan içerler.

Görüldüğü gibi Ömer Seyfeddin, hem masalları hikâyeleştirir hem de masalları hikâyelerinde düşüncelerine uygun olarak kullanır. Bazan da üslûbunda masal anlatıcılarının etkisi görülür.

4. HALK HİKAYESİ

Arapça'da kıssa, rivayet olarak kullanılan hikâye, daha sonra eğlendirmek maksadı ile taklit mânâsını almıştır. Halk hikâyesi, gerçek veya hayalî olayların, âşık hikâyeciler tarafından özel bir üslûpla, saz ve sözle anlatılması demektir. Türk halk hikâyeleri, kültür karihi bakımından Türk, Arap-İslâm ve İran-Hint kaynağından gelenler olmak üzere üç kısma ayrılırlar. (113)

Kam, baksı ve ozanların anlatma geleneğinin ürünü olan destanların yerini alan halak hikâyeleri zamanla, mekânın, dinin ve sosyal hadiselerin etkisiyle çeşitli kollarla zenginleşerek milletimizin roman ihtiyacını karşılamışlardır. Zaten halk hikâyesi, anlatıma dayalı edebî türler içinde gerçekçilik bakımından destan ile roman arasında, meddah hikâyelerinden bir alt basamakta yer alır. (114)

Batı medeniyetinin, dolayısıyla batı edebiyatının örnek alındığı Tanzimat dönemindeki ilk roman denemelerinde yerli kaynaklara yönelindiği görülür. Belirli temaların, motiflerin, klişe sözlerin aynen veya az değiştirilerek romanlarda kullanılması; olayların, halk hikâyelerindeki gibi süratli anlatılması; Ahmet Midhat Efendi'nin de yaptığı gibi okuyucuyla konuşma, ona soru sorma, hep halk hikâyelerinin ve meddahlık geleneğinin etkisinden kaynaklanır. Bunun bir sebebi de çocuklukta ve gençlikte halk edebiyatıyla temasa geçmektir. Ömer Seyfeddin de Ruşen Eşref'e verdiği mülakat metninde "Pek gençken gazeller falan da yazdım; fakat tabii bunlar saçma şeylerdi. O vakitten bu yana aklımda sadece Leyla-Mecnunlar kaldı." (115) diyerek bu durumu itiraf eder. Bilindiği gibi "Yalnız Efe"nin konusu da kendisinin İzmir civarında dinlediği eşkiya hikâyelerinden alınmıştır. (116)

Millî edebiyat döneminde ise halk edebiyatı, batı edebiyatının şaheserleri ile birlikte model olarak alınır. Ziya Gökalp, bu konudaki fikirlerini Türkçülüğün Esasları'nda şöyle belirtir:

"Türkçülüğe göre, edebiyatımız yükselbilmek için, iki sanat müzesinde terbiye görmek mecburiyetindedir. Bu müzelerden birincisi halk edebiyatı, ikincisi batı edebiyatıdır. Türkçü şâirler ve edîbler, bir taraftan halkın bedialarını, diğer cihetten garbın şehkârlarını model ittihaz etmelidirler. Türk edebiyatı bu iki çıraklık devresini geçirmeden ne millî, ne de müttekâmil bir mahiyet alamaz. Demek ki edebiyatımız bir taraftan halka doğru, diğer cihetten garba doğru gitmek ıztırasında vardır." (117)

Eğer bir ideoloji olarak kabul edilirse Türkçülük ideolojisinin edebiyata yansımaları bu yönlendirmelerle olur. Bizzat Ziya Gökalp, şiirleri ve masalları ile örnekler verir. Millî Edebiyat mensuplarının kullanacakları edebiyat malzemesinin ne olması gerektiğini Orhan Seyfi şöyle açıklar:

"Bu yeni edebiyat, ilhamını halktan alacaktı. Halkın masallarını, efsanelerini, hassasiyetini kullanacaktı. Fakat onları, bugünün zevkiyle yeni bir terkib haline koyacaktı. Motifler halkın, kompozisyon bizim!.. O zaman millî olacaktı."

(118)

Türkçülük hareketleriyle başlayan halk edebiyatına, halk kültürüne yönelme, ilmî planda folklor çalışmaları, özellikle Rıza Tevfik ve Fuat Köprülü'nün araştırmaları ile kendini gösterirken; edebî planda, Türk milliyetçiliğini aşıl原因 eserler verilmesine de yol açmıştır.

Ömer Seyfeddin'in hikâyeleri arasında da konusunu halk hikâyelerinden alanlara rastlanır. Fakat halk hikâyeciliği alanında metin tespiti tamamlanmadığı ve kataloglama yapılmadığı için karşılaştırma imkânı yoktur. Halk hikâyeleri de külliyat halinde araştırmacıların ve okuyucuların önüne sunulmamıştır.

Pertev Nailî Boratav, Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinin konusunu halk hikâyelerinden alanlarını "Binecek Sey", "Kurumuş Ağaçlar", "Üç Nasihat", "Yüz Akı" olarak belirtir. Fakat İlhan Başgöz'ün ve Rıza Filizok'un işaret ettikleri gibi "Yüz Akı", fıkra; "Kurumuş Ağaçlar" ise masal kaynaklıdır. (119) "Binecek Sey" ise bir Bektaşî fıkrası olduğunu düşündürmektedir.

"Üç Nasihat" hikâyesinin temeli, cahil bir gencin yanında çalıştığı efendisinin üç nasihatını dinleyerek zorlukları aşmasıdır. Hikâyede verilen kıssadan hisseler ise şunlardır: Yolunu izini bilmediğin yere gitme; emanete hıyanetlik etme; karını kendin gitmediğin yere gece yatısına gönderme.

Durmuş, cüz'î bir para karşılığında her nasihat için bir yıl Müstakim Efendi'nin yanında çalışmıştır. Bu nasihatleri dinleyen Durmuş, evine dönerken birinci nasihatle boğulmaktan kurtulur; ikinci nasihatle, kendine emanet olarak verilen ekmeği yemediği için ekmeğin içine konan altınları eşkiyadan kurtarmış olur; üçüncü nasihatle de karısının ve kendisinin namusunun kirlenmesini önler.

Böylelikle yazar, yüzyılların tecrübesine dayanan nasihatlerin insana ve topluma vereceği yararları dikkati çekmek ister. Zira o dönemde gelenekten gelen her şeyden uzaklaşmakta ve sathî bir Batı taklitçiliğine yönelinmektedir. Kültür değişmesi içinde bocalayan insanlar için ahlakî kaynak ise geleneksel kültürdedir. Birinci nasihat dinlerin, örflerin canlı tutmaya çalıştığı, hatta uygulanmadığında kanunların suç saydığı bir prensiptir. İkinci ise devrin güvensiz atmosferini belirtir. Kişi açısından doğru olabilir, fakat insanlık çerçevesinde düşünüldüğünde keşifler, ilerlemeler olmaz. Üçüncü nasihat ise aile bütünlüğü açısından önemlidir.

"Nişanlılar" hikâyesinde ise Türk halk hikâyelerinin evrenselliği vurgulanır:

"Leyla ile Mecnun, Kerem, Aşık Garip, Romeo-Juliet, Manon Lescaut, Raphaël, Marguerite Gautier, Paul ve Virginie, Graziella... daha birçok aşk kahramanları, gözyaşlarıyla yadında hâlâ yaşarlar. Kafamın içindeki mantık çerçevesini daima kırmağa, parçalamağa çalışan romantik bir ihtirasım vardır." (98/9/97)

Bu hikâyedeki uzatmalı nişanlılar uzun süren ilişkilerine rağmen ayrılmadıkları ve birbirlerine büyük bir sevgiyle yaklaştıkları için halk hikâyelerinin ünlü âşıklarına benzetilirler. Fakat durum görüldüğü gibi değildir. Erkek

parasızdır ve gözü kızın babasının bırakacağı mirastadır. Bu durumu öğrenen anlatıcı-yazar ise içten içe isyan eder:

"Tenkît hassam, görünmez bir profesör gibi, içimden akseden hitabıyla homurdanmağa başlıyor: "Hey budala! Aşık Kerem devrinde miyiz?" diyordu. Evet Aşık Kerem devrinde yaşamıyorduk. Fakat ruhlarıyla o devri yaşayanlar yok muydu?" (98/9/97-98)

(...) "Eve gelinceye kadar yolda hep romantik mevzûlar için hayattaki şahısları kahraman diye almanın ne münasebetsiz bir şey olduğunu düşündüm. içimden: "Ah ey aşk! Sen yalnız şâirlerin hayâlinde misin?" diyordum." (98/9/101)

Ömer Seyfeddin görüldüğü gibi, hikâyelerinde halk edebiyatından, konu almak ve halk hikâyesi âşıklarının adlarını vererek bir atmosfer yaratmak suretiyle yararlanmıştı.

5. HALK TIYATROSU

Hayatı ve insanları hareket halinde gösteren dram sanatı, Türk Halkı arasında da köy temsilleri, meddah, Karagöz, ortaoyunu ve kukla şeklinde kendini gösterir. Ömer Seyfeddin'in eserlerinde de meddahlık, Karagöz ve ortaoyunu üzerine atıflar ve hikâyelerine alınmış çeşitli malzemeler bulunur.

MEDDAHLIK

Şamanist devirdeki ozanların ve daha sonra saz şairlerinin şehirlerdeki devamı olan meddahlar, hikâyeye anlatırlar, taklit yaparlar. Kısasahân, şehnânehân ve mukallid adlarıyla da anılırlar. Perde, sahne, dekor, kostüm ve şahıslar bir tek şahsın üzerinde toplanır. Günlük hayattan alınma olaylar, masallar, destanlar, hikâyeler meddahın anlatım kaynaklarıdır. Güldürücü, bazan da ahlâkî sonuçlar çıkarılan hikâyelerinde meddah, hikâyesinin kahramanlarını kendi bölgelerinin dili ve şivesi ile konuşturur. Dil, jest, mimik ve taklit ile ustalığını sergileyen meddah bu yüzden bol bol diyalog oluşturur. (120)

Ömer Seyfeddin'in "Yaşasın Dolap" adlı kısa oyununun bir meddah hikâyesinden alındığı Rıza Filizok tarafından belirtilir. (121) Ahmet Midhat Efendi de bu konuyu "Dolaptan Temaşa" adlı hikâyesinde ele almıştır. Mustafa Nihat Özön, Türkçe'de Roman adlı kitabında bu hikâyenin konusunun meddah ağzına geçmiş, ortaoyunu repertuarına girmiş bir konu olduğunu yazar. Vak'anın ise 1824'ten önce, yeniceci döneminde geçtiğini de ekler. (122)

"Yuf Borusu Seni Bekliyor" hikâyesi ise, bir meddahın, bir halk hikâyecisinin yer yer olaylara girerek kendini hikâyeye soktuğu, konuşma diliyle, birinci teklik şahıs ağzından anlatılan bir üslûba sahiptir. Mahalledeki şahısların özellikle Takunyalı Fitnat adındaki kadının konuşması canlı ve etkileyicidir.

Zaten Ömer Seyfeddin'in pek çok hikâyesinde de şahısların konuşmalarına, diyaloglarına yer verildiğini görürüz. Meselâ "Zeytin Ekmek" hikâyesinde kadınların konuşmaları hikâyenin önemli bir bölümünü teşkil eder.

ORTAOYUNU

Şehirlerde yaygın olan, bir tür halk tiyatrosu diyebileceğimiz Ortaoyunu, kol oyunu, meydan oyunu, zuhurî kolu adlarıyla da bilinir. Bellibaşlı kahramanları ise Kavuklu ile Pişekâr'dır. Vak'a belirli bir çerçeve içinde geçer. Osmanlı imparatorluğu'ndaki çeşitli unsurların dilleri, âdetleri, yaşayış tarzları, ev ve cemiyet hayatları mizahın süzgecinden geçirilir. (123)

"Aşk Dalgası" adlı hikâyede de, Batılı zihniyetle yazılmaya çalışılan romanlardaki sosyal hayata uygun olmayış, Ortaoyunu'ndaki durumla benzer gösterilmeye çalışılır:

"Bu romanlar, Garb romanlarının gölgelerinden, tekrarlarından, tercümelerinden, taklitlerinden başka bir şey

değildir. İstanbul'da kadınları, yabancı ve nikâh düşen erkeklere gözükür bir Türk ailesi bana gösterilsin, beş senelik kazancımı vermeye hazırım. Bu romanlarda anlatılan Avrupalılaştırmış aileler, meşhur sanatkârlarımızdan Kel Hasan'ın ve Abdi'nin hususî ve muharriri bilinmez piyesleri kadar hakikî Türklüğe mugayirdir. O tiyatrolarda uşağın, hanımların yanına zırt zırt çıkması, "oh kaymak" diye süt ninelerin göğüslerini sıkması hakikatte Türk aileleri arasında nasıl imkânsızsa ve bu rezaletler nasıl son derece uydurma şeylerse, yeni romanlardaki yabancı erkeklerin ellerini sıkan, kocalarının yanında açık saçık, örtüsüz ve çarşafsız, hatta bazı dekolte, yabancı erkeklerle konuşan kadınlar da öyle kaba, münasebetsiz, hakikate taban tabana zıt soğuk ve sahte hayallerdir." (22/9/60?) Hikâyenin kahramanı bu yüzden yaşanan aşkın edebiyatımıza yansımadığını çünkü aşkın Batılı tarzda yaşanmadığını belirtir.

"Mermer Tezgah", Dama Taşları", Makul Bir Dönüş", "Acaba Ne idi?" hikâyelerinin baş kahramanı Câbi Efendi, irfanı, konuşması ile bir çeşit Pişekâr'dır. Anlatıcının pek çok hikâyede konuşma üslûbuna yaklaşması yazarın Ortaoyunu'na yakınlaşması şeklinde değerlendirilebilir.

KARAGÖZ

Zill-ı hayâl, gölge tiyatrosu da denen hayâl oyunu, bizde baş kahramanlarından olan Karagöz'ün adıyla anılır. Hindistan, Cava, Çin kaynaklı olduğu söylenen bu oyun bir rivayete göre 14. yüzyılda Şustar şehrinden Bursa'ya gelen Şeyh Muhammed Küşteri tarafından icad edilmiştir. Karagöz ve Hacivat ile Osmanlı imparatorluğu'ndaki unsurların da yer aldığı oyunların, konularının kaynağını günlük hayat hadiseleri ile masal, hikâye ve destanlar oluştururlar. (124)

Beyaz bezden oluşan perdenin arkadan aydınlatılması esasına dayanan bu gösteri karşılıklı konuşma ve oyun olmak üzere iki kısımdan oluşur. Hacivat'ın medrese kültürüne ve bilgiçliklerine, ters ve güldürücü cevaplarla karşılık veren Karagöz'ün bu tutumu, Karagöz oyununun ana vasıflarındandır. (125)

Ömer Seyfeddin, birçok hikâyesinde de realist, ârif, tabiî adamlar, nazarî, hayattan kopmuş, âlim adamın karşılaşması görülür. Efruz Bey serisinde hürriyet kahramanı Ahmet Bey'in palavralarını ağızına tıkan Köse Mümeyyiz; "Kızıl Elma Neresidir?" adlı hikâyede vezirlerin bilmediklerini bilen üç asker; "Mermer Tezgah"ta her işin hikmetini arayan Câbi Efendi hep irfan sahibi tiplerdir.

"Kurbağa Duası"nda ise Bâhir Hoca'nın hareketleri, Karagöz'ün ani hareketleri ile benzeştirilir: "Fakat Bâhir Hoca yine hiddetlenmiş bir Karagöz tehâlûkü ile yumruğunu sallıyor, hepimizin itikatsızlığına sövüp sayıyordu." (118/8/155)

Karagöz'deki konuşma kalıplarıyla ilgili bir unsur da "Açık Hava Mektebi"nde yer alır: "(...) çocuklar Karagöz'deki "başlar mısın, başlayalım mı?" bestesiyle bağıırışıyorlardı:

-Açar mısın açtıralım mı?" (129/1/142)

Görüldüğü gibi Ömer Seyfeddin geleneksel temâşâ sanatlarından hem konu, hem tip, hem de konuşma kalıpları almak suretiyle yararlanmıştı.

6. Şiir

Daha çok hikâyeleriyle tanınan Ömer Seyfeddin'in şiirlerinin varlığı, Ali Cänib'in, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal'in ve Nüzhet Hâşim'in onun birkaç şiirini yayınlamaları ile ortaya çıkar. (126) Daha sonra Fevziye Abdullah Tansel'in titiz çalışmaları ile hem Ömer Seyfeddin'in kullandığı takma adlar, hem de 77 tane şiiri gün ışığına çıkartılmış olur.

Ömer Seyfeddin'in şiirleri tarih sırasına göre okunduğunda görülür ki ilk şiirleri ağır bir dille ve bol sanatlı bir ifadeyle yazılmış, çoklukla aşk şiirleridir. Servet-i Fünûn şiirinin etkisi açıkça görülür. Zaten Ruşen Eşref Ünaydın'a verdiği mülakat metninde Tanzimat ve Servet-i Fünûn şairlerinin etkisini kendi ağzıyla belirtir. Namık Kemal'e hayrandır, onun Evrâk-ı Perişan'ından bazı bölümleri ezberlemiştir. Kendisinde iyiye, güzele, doğruya ilgi uyandıranın Namık Kemal olduğunu söyler. Recâizâde Ekrem'in Nijad'ı ise onda kendi ifadesine göre derin tesirler bırakmıştır. Tefvik Fikret ise ona "mükemmellik iştîyâkını veren"dir. Küçükken evlerindeki divanları okuyarak edebiyata heves ettiğini de anlatan Ömer Seyfeddin, o dönemden, aklında "Leyla-Mecnûn'lar, Şahmerân'lar" kaldığını söyler. (127) Halk edebiyatına karşı çocukluktan gelen bu yakınlık olgunluk döneminde destanları, efsaneleri şiire dökmeye kadar varır.

Çünkü ona göre "konuşulan saf, sâde, güzel ve kuvvetli İstanbul Türkçesi ile doğacak olan millî bir Türk edebiyatı, millî bir hars, dağınık ve perişan kalan bir milletin millî birliğini temin edecek, seksen milyon kardeşimizi muasırlaştıracaktır." (128)

Millî Türk edebiyatı ise kaynağını halk edebiyatından alacaktır. Millî kültür, İstanbul Türkçesi ile dil formuna dökülecek ve modern edebiyat türleri olarak işlenecektir.

Ömer Seyfeddin'e göre şair, "ruhunda ilahî bir ateş, bir ihtiras olandır. Şiir bizi zabtetmeli, ruhumuzda olmayan bir kuvveti, bir hassasiyeti bize ilkâ etmelidir." (129) Ali Cänib'e göre de, fikir aşılâyıcı, propagandacı yönü kuvvetli bir şair olan Ömer Seyfeddin, milliyetçi fikirlerini halka anlatmak, onları uyandırmak için yine halkın anlayacağı bir dil ve kulağının yatkın olduğu bir vezin taraftarıdır. O vezin ise millî veznimiz olan hece veznidir. Zira ona göre "edebiyatımız için sağlam ve hakiki zemin, konuşulan İstanbul Türkçesi ile millî aruzumuz olan hece vezinleridir." (130)

Ömer Seyfeddin'in 1901-1908 yılları arasında yayınladığı şiirlerinde işlediği konular aşk hisleriyle ilgilidir. Sevgiliyle birlikte geçirilen neşeli anlar, ayrılığın acısı, beraber yaşanılan anların ve yerlerin hayal edilmesi, üzüntünün yarattığı ince duygular dile getirilir. 1908-1914 yılları arasındaki şiirlerinde tabiat ve sosyal hayatla ilgili unsurlar yer alır. Meselâ "Tac" şiirinde halkın hükümdarlık taclarını yüklenemeyeceğini belirtir. "Rondeau"da ise Yıldız Sarayı'nın

baskısı aleyhindeki fikirleri yer alır. Fânîlik ve insanların dinî hislere muhtac duyduğu da ele alınan temalar arasındadır.

1914'ten sonra yazdığı şiirleri ise millî ve sosyal konuludurlar. Ömer Seyfeddin'e, millî Türk destanları, Türk tarihi ve eski Türklerin hayatı ilham kaynağı olmuştur. Bu şiirlerde Türklükle övünme, bir ülkeye bağlanmanın vereceği manevî kuvvet, miskinlikten kurtulma gibi fikirler ele alınır. Niyazi ve Mehmet Emin gibi millî kahraman ve şâirlerimiz de konu edilmiştir. "Fecr", "Yüksek Aydınlıklar", "Güneş" gibi şiirlerinde ise Turancılıkla ilgili fikirler sembollerle ifade edilir. Beyaz ayı, kurt, ala geyik en çok kullanılan sembollerdir. Beyaz ayı Rusların, kurt Türklerin, ala geyik Kırgızların mübarek tanıdığı hayvanlardır. Ömer Seyfeddin'in şiirlerinde bu totemler milletlerin yerini tutar. Yeni Gün ve "Kırk Kız", millî Türk destanlarına dayanır. "Koroğlu Kimdir" ise Göktürk destanları dairesine bağlı bir Koroğlu anlatmasının, Anadolu varyantıyla bazı paralellikler kurularak nazma geçirilmiş şeklidir.

Ömer Seyfeddin 1901'den 1908'e kadar yazdığı şiirlerin hepsinde aruz vezni kullanmıştır. 1905'te yazdığı "Gurbet illerinde" başlığıyla yayınlanan "Yalnızlık" ve "Kârvân" şiirlerinde ise hece veznini tecrübe etmiştir. 1914'ten sonraki şiirlerinde ise tamamiyle hece veznini kullanmıştır. "Kârvân", "Yalnızlık", "Gülen Ay", "Fecr", "Niyazi'ye", "Güneş", "Koşma"lar, "Kızılırmak", "İhtiyar", "Mefkûre", "Nereye", "Nişanlı", "Doğduğum Yer", "Aşk", "Beyaz Ayı", "Nokta" ve "Kırk Kız" adlı şiirleri 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Durakları genelde 4+4+3, bazan 6+5 bazan da duraksızdır. "Yıkık Han" ve "Yüksek Aydınlıklar" 15'li ve 4+4+4+3 duraklıdır. Çocuklar için yazdığı "Bahar Rüzgarı"nda ise 4+4 duraklı 8'li hece veznini kullanır. "Yeni Gün" ile "Bülbül'ün Ölümü" şiirlerinde ise konuşmalar değiştikçe hecenin kalıbı da değişir. "Yeni Gün"de 6+5 ve 7'li, "Bülbül'ün Ölümü"nde 4+4+4+3 ve 4+3'lüdür.

Ömer Seyfeddin şiirlerinin çoğunda Batı nazım şekillerini, bir kısmında da halk nazım şekillerinden koşmayı kullanmıştır. "Yeni Gün" ve "Mehmet Emin" başlıklı şiirlerinin kafiye düzeni şekilce yenidir. Millî nazım şekillerimizden koşmayı şiirlerinde başlık olarak kullanmasına rağmen konu bakımından halk şâirlerinin koşmaları ile aralarında benzerlik göstermezler. Diğerlerinde aşk, tabiat, yiğitlik temaları işlenirken, Ömer Seyfeddin'in "Koşma"larında Türkcülük, Turancılık fikirlerinin propagandası yapıldığı görülür.

Aşk şiirleri ve tabiat tasviri yaptığı şiirleri her ne kadar sathî olsa da Ömer Seyfeddin'in asıl başarısı hece vezniyle, sâde dille yazdığı, heyecanlı, ahenkli, eski Türk ruhunu ve hayatını anlatan destanî şiirlerinde görülür.

7. TÜRKÜ

Türkü, sözlü ve yazılı edebiyatımızda hayli yaygın bir türdür. Bu kelimenin aslı Batı Türkçesi'nde Türk'e mahsus ezgi anlamına gelen Türkî'dir. (131)

Halk edebiyatımızın bu zengin mahsulü, Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde sadece bir yerde kullanılmıştır. Bunun haricinde makalelerinde, sade halk dilinin kullanılmasına örnek gösterilirken sadece türkünün adı verilir.

Beynamaz hikâyesinde, Arnavutluk'ta askerliğini yapan Gavur Ali, kavalıyla türkü söyler.

"Bir sabah Gavur Ali ağılının dış kapısına serdiği kara kebeğe yan gelmiş, kavalıyla askerde öğrendiği,

Drama köprüsünden

Gece mi geçtin,

Debreli Hasan...

türküsünü çalıyordu." (74/6/51)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

1. GELENEK, GÖRENEK, ADET, TÖRE

Gelenek kelimesi Arapça karşılığı olan an'ane ile bazan yanyana kullanılır. Gelenek, bir toplumda eskiden beri devam ettiği için saygın tutulan, kuşaktan kuşağa iletilen kültür kalıntıları, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlardır. Bu yönüyle göreneğe göre daha kapsamlı bir kavramdır. Göreneğin esasını ise görüldüğü gibi yapma alışkanlığı teşkil eder. Böylelikle görüle görüle kurumlaşmalara giden alışkanlıklar da zamanla gelenek içinde yerini alır. (132)

Adet, bir yanıla bireyin alışkanlıklarıdır; diğer yanıla bir toplumun veya topluluğun eskiden beri uyduğu kurallardır. Adet kelimesi sözlüklerde töre karşılığında da kullanıldığı için anlam karışıklığı ortaya çıkmıştır. İkisinde de eskiden beri uyulma esası vardır. Arapça, örf karşılığında kullanılan törenin kaynakları arasında devletin koyduğu kanunlar, sosyal hayatta oluşan ahlâkî değerler ve kurallar ile dinin şer'î gücü yer almaktadır. Törenin ceza şeklinde bir yaptırım gücü vardır. Adet, gelenek ve göreneğin yaptırımı ise kınama ve ayıplama şeklinde ortaya çıkar. Töreler zamanla yerlerini devletin koyduğu kanunlara bırakırlar. Adet, görenek ve töre, geleneğin ayrı ayrı parçalarıdır. Bunlar geleneğin pratikteki yönünü oluştururlar. Bir başka deyişle adet, görenek ve töre, geleneğin somutlaşmasıdır. (133)

Kapalı toplumlarda, kültür değişmelerinin olduğu dönemlerde geleneğin bu değişime direndiği görülür. Halkbiliminde geleneksel kanun diye adlandırılan bu duruma Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde de rastlarız. "Kesik Bıyık" hikâyesinde, sırf taklitçilik gayretiyle bıyıklarını Amerikanvâri kestiren hikâyenin kahramanı ailesinin tepkisiyle karşılaşır. Babası da bıyıkları kesmenin namussuzluğa delâlet ettiğini belirtir ve ekler: "-Hemen çık! dedi, bir daha sakın buraya geleyim deme... Çünkü artık bıyıkların çıksa bile, namusun yerine gelmez..." (92/4/87)

Halbuki hikâyenin sonunda da bir Hoca'nın söylediği gibi bıyıkları kesmek namussuzluk değil sünnet-i şeriftir. "Hoca güldü: -İşte bıyıklarınızı kestirmişsiniz ya oğlum dedi, bu sünnet-i şerif değil midir?" (92/4/89) Bıyık bırakmak bir görenek halinde sürerken bir modayı da oluşturmuştur. Tıpkı çarşafa girmek gibi.

"Eleğimsağma" hikâyesinde on yaşına giren Ayşe'ye "çara girmek" için baskı yapılır. Fakat Ayşe kızlar gibi çarşaf altına girmek değil, erkek gibi güreş tutup kahramanlık yapmak istemektedir. Bu, destan devirlerindeki erkeğiyle birlikte savaşılan kadın tipine hasret duymanın bir ifadesidir. Fakat sosyal şartlar değişmiş yerleşik kültürün ve dinin etkisiyle çarşafa girmek töre gücü kazanmıştır. Kadınlar için

örtünmek dinî kaynaklı olduğundan hikâyede Ayşe'ye örtünmesi gerektiği köyün imamı tarafından tebliğ edilir: "Kız Ayşe, anana söyle, seni örtüye soksun, artık senin açık dolaşman câiz değil demişti. Yarın yahut öbür gün o da her büyüyen kız gibi cara girecek..." (36/6/8)

Mevlid okutmak da dinî kaynağa sahip bir gelenektir. Bu gelenek "Tos" hikâyesinde, hikâyenin kahramanı Fatma Hanım'ın manevî portresini çizmek için bir motif olarak kullanılmıştır. Fatma Hanım'a göre yüzünü açan, yeldirme giyen, sinemaya, çarşıya, tiyatroya giden her kadın gavurdur. Fakat o, bu gavurlukları görüp günaha girmemek için hiç dışarı çıkmaz. "Evine yalnız sofı ahbabları, ana dostu ihtiyar kadınlar gelirler; Ramazan, Kandil, Kadir geceleri ölülerinin canı için verdiği ziyafetlerde bulunurlar meşhur güzel sesli hâfız Saime'ye tanesini beşer liraya okuttuğu mevlîdleri dinlerlerdi." (100/5/118) Yine bir mevlid gecesi, ahlaksız kocası ve evin hizmetçisi, kurbanlık koçun hışmına uğrarlar. Koç, kapının arkasındaki hizmetçiyle, Fatma Hanım'ın kocasına tos vurup içerideki mevlid dinleyen misafirlerin önüne ikisini birden yıkar. Fatma Hanım'ın duaları kabul olmuş, kocası fena halde utanmıştır.

"Boykotaj Düşmanı" hikâyesinde de süt anneliği âdeti siyasî tenkid için bir malzeme olarak kullanılmıştır. Süt olmayan annelerin çocuklarına, sütü olan bir başka kadın "süt annesi" adıyla sütünü verir. Bu hikâyede Nev-Yunanîlik akımı yaratmaya çalışan Yahya Kemal ve arkadaşlarını tenkid eden Ömer Seyfeddin, onların süt anneleri vasıtasıyla Rum sütü emdiklerini belirtir. "İşte kendisi bir Rum evinde oturuyordu. Aşçısı, uşağı hatta evinde süt emen çocukların süt anaları bile Rum'du." (31/1/209) Hikâyede Yunanlılıkla ilgili unsurlara yer verilir. Rum ve Ermeni düşmanlığının, toplumun kendini koruma mekanizmasına dönüştüğü yıllarda bunlara dikkat çekilir. Ömer Seyfeddin, bir insanın milliyetinden uzak olmasını irsiyetle de açıklar. "Piç" adlı hikâyesinde alafranga Türk'ün babasının aslında Fransız olduğu ortaya çıkar. Ömer Seyfeddin burada topluma uymayanlara karşı büyük bir suçlamada bulunur. (134)

Kadınların bir nesilin şekillenmesinde ne kadar önemli olduğunun farkında olan Ömer Seyfeddin, "Müstakbel Validelere" adlı makalesinde geleceğin annelerine bâtil inançların ve yanlış geleneklerin zararlarından bahseder: "Beşeriyeti ezen sefaletleri nâ-kabil görecek, tedavisine siz himmet edeceksiniz. Efkâr-ı bâtıla ve an'anât-ı hatîa ile yaşamış olan büyük annelerimiz katiyyen bu asrın evlatları değildirler. Kütüphânelerimizin gittikçe çoğalan kitapları karşısında şimdi nasıl mütehayyir ve gayr-ı müdrîk duruyorlarsa onlardan hüviyyet-i hasebemize tevarüs eden temayülât ve taassub da müstakbelin müsbet ve basit hakâyıkı karşısında öyle bî-his ve bî-faide kalacaktır!" (135)

Türk milletini yükseltecek olan ise nefsine düşkünlükten sıyrılmış, fen ve hakikatle dimağları beslenmiş Türk kadınlarıdır.

Ömer Seyfeddin, diğer hikâyelerinde de çeşitli âdetleri, konuyu daha etkileyici bir hâle getirmek için bir malzeme

olarak kullanır.

"Şimeler" hikâyesinde de bunu görürüz. Gerdek gecesi damat, gelinin duvağını açmadan önce, gelinin yüzünü görebilmek için "yüz görümlüğü" olarak değerli bir şey verir. Bu altın, kolye, zincir veya damadın maddî gücüne göre başka bir şey olabilir. Hikâyede ise, komik tip olan "gayet büyük adam"ın barıştırdığı iki dostuna verdiği sefirlik, banka yöneticiliği gibi vaatler "yüz görümlüğü"ne benzetilmiştir. Çünkü üçü de çıkarları için birliktedirler ve birbirlerine çıkar perdesinin ardından sevgiyle bakmaktadırlar.

"Yeni Bir Hediye" adlı hikâyede ise sünnet olan çocuklara hediye vermek âdeti yer almaktadır. Fakir ve pinti olan, hikâyenin erkek kahramanı bir liraya bir milyon kuruşluk bir hediye almaya karar verir: Donanma piyangosu bileti. Tabii olan normal bir hediye almaktır fakat normalin dışına çıkıldığı için bu, komik bir durum yaratmaktadır. Böylelikle pintilik tenkid edilirken bir âdetin zamanla nasıl değişebileceği de gözler önüne serilmiştir.

"Hürriyete Lâayık Bir Kahraman" hikâyesinde ise isim koyma geleneği kulanılarak Meşrutiyet'in ilanıyla birdenbire kahraman olan Ahmet Bey'in durumu iyice komikleştirilir. Ahmet Bey güya bir Jön Türk'tür, halkın kurtarıcısıdır ve buna uygun asil bir isim bulmak zorundadır. Ahmet ismini duymak bile istemez, fakat annesi ısrarlıdır.

"Zavallı kadın oğlunun isminin "Ahmet" olduğuna evdeki bütün hizmetçileri, ihtiyar dadısını şahit getirip pencereden gösteriyor, rahmetli babasının şeyh efendisi, doğduğu vakit kulağına avazı çıktığı kadar ezan okuyarak "Ahmet" ismini koyduğunu... hatta ezanın şiddetinden küçükken kulağı ağrıyıp da âkil-i bâliğ oluncaya kadar aktığını anlatıyordu." (113/1/25)

Sosyal ilişkilerde insanlar birbirleriyle ilk defa konuşuyorlarsa, ya kendileri ya da üçüncü bir başka şahıs tarafından takdim edilirler. Böyle bir âdetin varlığını samimiyetle ölçen yazar "Hürriyet Bayrakları" hikâyesinde bir kahramanına şunları söyler: "Türkiye'de takdim ve takaddüme hacet yoktur. Bu teklifsizliğimizi çok sever, çok samimi bulurum." (26/3/110)

Kapalı ve dar çevrelerde bu teklifsizliğin sebebi insanların birbirlerini tanımalarıdır. Fakat büyük şehirlerde ve modern toplumlarda pek çok insan birbirine yabancıdır. Bu özelliğin korunması bir bakıma geleneğin büyük şehirde de devam ettiğini gösterir.

Ömer Seyfeddin, "Tasfiye ve Islah" adlı makalesinde Rıza Tevfik'in Arapça, Acemce terkipleri bolca kullandığı üslubunu tenkid eder ve ıslahat ile tasfiye arasındaki farkları açıklar. Ömer Seyfeddin'e göre tasfiye, başka milletlere benzemek için alınmış unsurları atarak kendine benzemek; "cansız an'aneleri" atarak yalnız örfelere kıymet vermektir. Islah ise bir milleti muasırlaştırmak demektir.

Ömer Seyfeddin, ahlâkın, hukukun, hatta dinin esasının örfte bulunduğunu belirtir. Ekonomide de örfün etkisi vardır. Fakat yazar örfün önemine dikkati çekmek istediği için tam tersi bir etki üzerinde durmaz.

Yazar, örfte yaşayan an'aneler arasında fes, bayrak, alayların, padişahın gururlanma senden büyük Allah var nârasının merasimler, kılıç bağlama âyini özellikle de dinî âyinlerin bulunduğunu belirtir. Örfte yaşamayan an'anelere ise paşa dairelerine, konak usûllerini, kölemen an'anelerini, "teaddüd-i zevcât" ve "cariye istifrasını" örnek olarak gösterir. Tabii ki sosyal şartlar değıştikçe bazı gelenekler de kendiliğinden ya yok olacak ya da farklı bir kılıkta yaşamaya devam edecektir.

Ömer Seyfeddin, daha sonra Türk genci ile Japon gencini örfte karşı takındıkları tavır yüzünden karşılaştırır. Japonların, medeniyetlerini, örflerine, âdetlerine sahip çıkarak Batıdan yalnız ilim ve fen öğrenip, "usûl ve âliyat" kabul ederek yükselttiklerini belirtir. Bizim de onlar gibi yapmamız gerektiği ileri sürer. "Biz de ne vakit onlar gibi yapar, yalnız Garb'tan usûl ve âliyat alır, kendi milliyetimizi, kıymetlerimizi kuvvetlendirirsek medeniyeti kabul etmiş sayılacağız. Yoksa Habeşistan'la, İstanbul arasında medeniyetçe hiç fark yoktur." (136)

Japonların millî benliklerini yitirmeden ilerlemeleri bugün olduğu gibi o dönem aydınları arasında da bize model olması açısından tartışılmıştır. Bu konuda genel hükümlerle düşüncelerini ortaya koyan Ömer Seyfeddin görüldüğü gibi daha açık, somut teklifler sunmamıştır. Ama konumuzla ilgisi bakımından, milletlerin ilerlemesi çerçevesinde millî benlikte örf, âdet ve geleneklerin yerine, gölge-fikirlerin kuvvet-fikirler haline gelerek millî mefkûreleri uyandırmasına dikkat çekmesi önemlidir.

2. HALK İNANÇLARI

Halk inançları çoğu kez bätıl itikad, bätıl inanç, yanlış inanç, boş inanç, hurâfe gibi olumsuz hüküm ifade eden tabirlerle belirtilir. Fakat ilim alanında uğraşanların bunları tarafsız olarak incelemesi gerekir. Zira bir toplum, eski dininden kalan inançları kendi çağının şartlarına uydurarak yeni dininde de yasatır. Dinle ilgili inanç sistemini din tarihi, medreselerin ve dinî kitapların dışında kalan inançları ise halkbilimi inceler.

Hayatın bütün safhalarına yayılan halk inançları, islâmî inançların yanında yaşamaktadır. Halk ise bazan kendini bu inançlara teslim etmektedir. Sosyal hayat üzerine söyleyecek sözü olan yazarlar ise bu halk inançlarına değinmeden geçemezler. Ömer Seyfeddin de inanışları, hem hikâyeye dünyasını daha inandırıcı bir hâle getirmek için, hem de bätıl inançların toplum ve fert hayatını bozucu etkisini göstermek için kullanır. Bu malzemeleri kullanırken aşağıda görüleceği gibi yeni yorumlar da getirir.

Ömer Seyfeddin'in eserlerinde görülen halk inançlarını şu şekilde tasnif edebiliriz:

1. Topluma ve fertlere zararı olmayan inançlar.
2. Topluma ve fertlere faydalı inançlar.
3. Toplum hayatına ve islâma zararı dokunan inançlar.

(137)

Birinci gruba "Eleğimsağma" hikâyesinde geçen, gökkuşağının altından geçen çocukların cinsiyetinin değişeceği inancını sokabiliriz.

Anadolu'da gökkuşağının altından geçen kız çocuklarının erkek, erkek çocuklarının kız olacağı inancına rastlanır. Bu inanış tabii ki yetişkinler arasında değil çocuklar arasında rağbet görür. Hikâyedeki, cinsiyet değiştirmeye dayalı bu inanış, kimlik arayışı içindeki bir genç kızın erkek olmanın gücüne ve üstünlüğüne duyduğu imrenmeyi de dile getirir. Zira vücudu büyük bir kadın gibi dikkati çektiğinden örtünmesi için baskılar yapılmaya başlanmıştır. Ayşe ise güçlü bir erkek olup kahramanlık yapmak istemektedir.

"İşte bu kadar köyün yakınına inmiş olan bu eleğimsağmanın altından koşup bir kere geçse...

Erkek olacaktı!" (36/6/9)

Burada bir yanıyla da, bir genç kızın örflere karşı çıkmak için bätıl inançlardan medet umması söz konusudur.

"Bahar ve Kelebekler" hikâyesinin kahramanları genç bir kız ile yaşlı bir kadındır. Genç kız, yaşlı kadının torununun torunudur. Torununun torununu gören yaşlı bir insanın ölünce cennete gideceği inancı hikâyede açık bir şekilde belirtilmese de Orta Anadolu'da böyle bir inanca rastlanmaktadır.

Nine ile torun arasındaki nesilde büyük fark vardır. Büyük nine, torununun yaşayış tarzı ile kendi geçmiş hayatının küçük bir değişikliğin törenlere sebep olduğu (ritüelleştiği) kapalı, oturmuş dünyasını karşılaştırırken eski Türk kadınlarının yaşayışına değinir. Çocukların okula başlayışı, kızların

feraceye girişi, hattâ düğün, sünnet, doğum bile eğlence, zevk sebebi olur. Mevsimlere göre âdetler, eğlenceler, an'aneler vardır. Türk kadınının eğlenmeyi bilmediğini söyleyen Batılılara (hikâyede Pierre Loti'nin Les Desenchantées'i örnek gösterilmiş), Türk insanının bir yaşama kültürüne sahip olduğu anlatılmak istenir. Bu yönüyle de inanışların topluma ve fertlere verdiği faydalar dile getirilmiş olur.

"Evet yavrum, birçok şeyler vardı. Her şey bizim için zevk eğlence idi. Her şey: Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş hattâ ihtiyarlayış bile... Bunların hep âyinleri vardı. Her kadının bu devirleri diğer birçok kadınlar için bir zevk, bir eğlence vesilesi olurdu. Bütün hayatımız eğlence içinde geçirdi. Bir hafta olmazdı ki bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir lohusa cemiyeti görmeyelim. Bu esvaplarımız, kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Mânilerimiz, şarkılarımız vardı. Toplanır, aramızda müşâhâre eder, kış geceleri divanlardan tefe'ül ederdik, mevsimler bile bir eğlence idi. Her mevsimin kendine mahsus âdeti, eğlencesi, an'anesi vardı. Daha hiç açmamış, bir senelik gül ağaçlarının dibine akşamdan beyaz kavanozlar kor, içine yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mâni söyleyerek tekrar çıkarırdık. Birbirine benzemeyen bin mâni bilen, bütün kış herkesin lafına, bir söylediğine, bir daha tekrar etmeden binlerce kafiye bulan kadınlar vardı." (16/9/69-70) Yukarıda anlatılan gül ağacının dibine kavanozların içinde yüzük, yüksük koymak Hidrellez'de yapılan âdetlerdendir.

Anadolu'da Mayıs'ın ilk Pazar'ı Hidrellez günü olarak kutlanır. Bu günde, bir yanda neşe ve sevinç, bir yanda da isteğine erişemeyenlere, başı dertte olanlara isteklerine ulaşma dikkati çekmektedir. Çeşitli isteklerin Hızır'ın gücüyle elde edileceğine inanılır. Hızır, islâm dininde peygamber olarak kabul edilir. Fakat Hidrellez'de halkın kırlara, bahçelere gidip sevinç gösterilerinde bulunması tabiatperestliğin; meydanlarda ateş yakma ise Mecûsîliğin izlerini taşımaktadır. Ateş kültü tanrısının hatırasına saygı için ateş yakmak ise Şamanizm'de görülür. (138)

Hidrellez'le ilgili bir unsur da Fon Sadriştayn'ın Karısı adlı hikâyede görülür:

Ölümsüzlük vereceğine inanılan âb-ı hayat, bu hikâyede, çocukluğunda çok cılızken, gençliğinde iri, sağlıklı bir insan haline gelen Fon Sadriştayn'ın değişimini belirtmek için kullanılmıştır. Ab-ı hayat yerine geçen ise Alman kadını ve onun ekonomik, becerikli yaşayış tarzıdır.

"-O halde âb-ı hayat içmiş olmalısınız.

-Evet âb-ı hayat içtim, dedi, fakat Hızır

Aleyhisselâm'ınki gibi, hiç sabahı olmayan gecelerin içinden aylarca giderek bulunmuş gizli bir menbâdan değil..." (54/4/98)

Yukarıda divanlardan fala bakıldığı belirtilmişti. Bir başka fal bakma yöntemi de baharda kelebeklerin rengini yorumlamaktır. Zira her kelebeğin bir anlamı vardır. Küme halinde görülen kelebekler ise genel anlamlar ifade ederler.

"İlk göreceğimiz kelebek bir senelik talihimizdi. Onu arar, onu beklerdik. İlk kelebeğin beyaz, pembe olması için

mâniler söyler, dalların üzerine beyaz ve pembe kumaş parçaları asardık. Sarı veyahut siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik.

-Niçin?

-Çünkü kelebeklerin birer mânâları vardı. Ah, siz bunları bilmezsiniz, bunlara itikat etmezsiniz. Beyaz kelebek: Saadet ve talihe... Pembe kelebek: Sıhhat, âfiyete ... Sarı kelebek: Kedere, hastalığa... Siyah kelebek: Felâkete, matem ve ölüme delâlet ederdi. Beyaz kelebek görünce talihimizin o sene açık olduğuna, mesut olacağımıza kail olurduk... Bahar çiçekleri altında beyaz kelebeğin şerefine semâiler okurduk...

Büyük nine devam ediyor, ilk defa küme halinde görülen kelebeklerin de umûmî mânâlarını anlatıyor, beyaz kelebek kümelerinin zenginliğe, pembe kelebek kümelerinin bolluğa, sarı kelebek kümelerinin kıtlığa; kırmızı kelebeklerden müteşekkil, pek nadir görülen meş'um kümelerin mutlaka bir muharebeye, siyah kelebek kümelerinin fetrete işaret olduğunu söylüyor, uzatıyor, büyük vak'alardan evvel hep bu kümeleri o vakitki kadınların müşâhede ederek erkeklerine haber verdiklerini hikâyeye ediyordu." (16/9/71-72)

Yeni Türk kadınlığının falında ise felâket, keder ve ölüm çıkar. Ömer Seyfeddin hikâyesinin başında bu durumu gerçekçi bir düşünce yapısına oturtur ve yeni Türk kadınlığını geçmişine, kültürüne sahip çıkmaması, Batının Türk kültürüne yabancı yönlerini örnek alması ile tenkîit eder. Yaşlı kadın ve genç kız tipleri aslında eski kültür ile yeni kültürü temsil ederler. Sosyal şartlar değişmiştir, artık geriye dönüş yoktur. Evde yalnız kalan yeni Türk kadınının geleceğine yönelik bir ideal gösterilmeden hikâyeye biter. (139)

"Müjde" hikâyesi, Çanakkale zaferi sonrasında ittihat ve Terakki tarafından o bölgeye gönderilen edebî heyet içinde yer alan Ömer Seyfeddin'in anısına dayanır. Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı'nın yenilgisini sezen yazar bu hikâyede kuşkusunu dile getirir. Zira herkes gökte oluşan beyazlığı "fethü'l-karîb" diye okurken, anlatıcı, bunu göktaşının dumanı olarak açıklar. Beyaz dumanı "fethü'l-karîb" diye okuyanlar fethin yakın olduğunu böyle ilahî bir mucizeye dayandırır. Anlatıcı ise meydana gelen manevî havanın etkisiyle daha sonra, açıklamasından pişmanlık duyar. Bu da bize bazı karanlık ve zor günlerde, insanlardaki inanmak ihtiyacının güçlülüğünü gösterir.

"Deve" hikâyesinde devenin mübarekliği üzerine cami hocası şöyle konuşur:

"-Ağalar! O cennet mahlûkudur. Az yer çok taşır. Hazret-i Ali Efendimizin tabutunu alıp götürdü. Nereye? Allah bilir... Ne kadar yük vurulsa zarar yoktur. Ama sakın ola üstüne binmemeli. Ha melâikeye binmişsin ha deveye! Deveye yalnız Kâbe'ye giderken binmek câizdir. Kâbe yolunun gayrisinde deveye binen, maazallah hemen çarpılır. Eti kemiği birbirine karışır." (101/6/39)

Hikâyedeki komik unsur da bu inanışa bağlıdır. Deveye binmeye kalkan Çingene lâf dinlemeyince dayak yer.

"Yalnız Efe"de ise namazgâh ve Yalnız Efe'nin sırrolduğu yer gibi kutsal mekânlarda sigara içilmez. Bu saygı ve sevgiden

kaynaklanır.

Yalnız Efe'nin sırrolduğu yere her gece nur indiğine inanılır. Bunun sebebi ise halkın çok sevdiği bir kişiye ilahî bir mahiyet kazandırmak istemesidir. Bu bir yönüyle de halkın sosyal beklentiler karşısındaki direnme arzusunun belirtisidir. O kişiye ölümsüzlük kapısı açılır. Halk onun hatırasına saygı gösterir.

"Bir Hayır" hikâyesinde ise canla ilgili bir inanış kullanılmıştır. Can nefestir, insanın ağızından, burnundan uçup gider. (140) "Göğsünde, boğazının biraz aşağısında, sıcak bir ürperme vardı. Galiba işte bu candı. Nefes alırken ya ağızından, ya burnundan uçuverecekti." (107/6/70)

İkinci grupta ise toplum hayatını düzenleyen, fertlere ümit veren faydalı inançlar yer alır.

Buna örnek olarak "Hatîften Bir Sadâ" ve "Yalnız Efe" hikâyelerinde geçen intihar etmenin dince yasaklanmasını gösterebiliriz.

Kendini zikre vermiş İmameddin Efendi'nin bir gece yarısı dışarıdan gelen, aslında sarhoş oğlunun söylediği "uç mübarek uç" sözü ile kerâmete erdiğine inanarak kendini pencereden aşağı bırakması traji-komik bir durum yaratır. Tahkikat sonucunda işin aslı anlaşılınca oğlunun sözünü ilahî bir ses zannedip kendini boşluğa bırakan İmameddin Efendi'yi kimse affetmez. Çünkü hem İslâmca, hem örfçe intihar imânsızlıktır, cehennemliktir.

Ömer Seyfeddin, bu hikâyede İmameddin Efendi ile temsil edilen, hayattan uzak sofu tipleri tenkîd eder. Hayatın gerçeklerinden uzaklaşmayı, dinin yanlış yorumlanması olarak kabul eder.

Kurban kesmek İslâm dinine göre vâcibtir. (141) Bayramların toplum hayatındaki önemi dikkate alındığında kurban bayramında kurban kesmenin değeri daha iyi anlaşılır. "Tos" hikâyesinde de Fatma Hanım'ın kurbanlığı üzerine öte dünya ile ilgili yatırımı dile getirilir:

"Fakat bir gün nasılsa kesecekti. Çünkü bu Allah'a hediye olacaktı. İbrahim Aleyhisselâm kendi gözbebeği evlâdını bile Allah'ından esirgememişti. Evvelden her sabah gider, kurbanlığını okşar, kollar, öper, onun yumuşak, kar gibi temiz ve beyaz sırtında Sırat köprüsünün nasıl rahat rahat geçeceğini tahayyül ederdi." (100/5/121)

Şu da unutulmamalıdır ki, eski Türkler de, kutsal bilinen tabiat varlıklarının ruhlarına, atalara ve Tanrı'ya saygıyı belirtmek için kurban adama inancına sahiptiler. (142)

And içmek, "And" hikâyesinde çocuklar arasında bir dayanışma bağı ve bunun töreni olarak gösterilmiştir. Hikâyeye göre and içmek için kan kardeşi olacak iki çocuğun kollarını çakıyla çizerek kanlarını akıtmaları, sonra bunu karıştırmaları ve birbirlerinin kollarını emmeleri gerekir. Böylelikle ölüncüye kadar birbirlerine yardım edeceklerine söz vermiş olurlar. And içmek erkek çocuklar arasında yaygın olmasına rağmen, yine hikâyeye göre kızlar arasında bile görülür.

Ömer Seyfeddin, bir çocuk saflığıyla, andına bağlı kalarak hayatını mahveden kan kardeşini, ahlâksızlık, miskinlik ve vefasızlığın kol gezdiği dönemine, bir karşı örnek olması

açısından gösterir. Ömer Seyfeddin'in subay olduğuna ve askerlikte dayanışma ruhunun önemine de dikkat edilmelidir. Milliyetçiliğin temeli olan millî birlik ve beraberliği sağlayan da yine dayanışmadır. Bu açıdan bakıldığında and içmek toplum ve fertler için faydalıdır. And içme törenlerine eski Türklerde de rastlanır. Bir kaba akıtılan kanlar daha sonra and içen iki kişi tarafından içilir.

Üçüncü grupta ise toplum hayatına ve islâma zararı dokunan inançlar konu edilmiştir. Ömer Seyfeddin de bâtıl inançlara pek hoşgörülü değildir, bunlara alaycı bir şekilde yaklaşır. Fakat Hüseyin Rahmi'nin yaptığı gibi güldürme amacıyla değildir. Bunların yanlışlığını göstererek toplumu uyandırmak ister.

Bu grupta ele alınabilecek nazar inancı müslümanlığa başka dinlerden geçmiştir. Bu inanca göre bazı gözlerde baktığını eritecek kadar kudretli bir tesir etme özelliği vardır. Bu çeşit gözler biraz çekik ve çivit mavisi denilen açık mavi renktedir. Nazara engel olmak için bir şeye veya birisine bakarken "maşallah" denmesi ve nazar degecek şeye mavi boncuk, tek eski pabuç veya maşallah levhası asılması gerekir. Evin kapısına kafatası asmak da totem döneminden kalmıştır. Ayrıca nazarı önlemek için insanlar boyunlarına muska da takarlar. (143)

"Gizli Mâbed" hikâyesinde nazarla ilgili şu bölüm yer alır: "Frenk evlerimizin üzerindeki "Maşallah" levhalarını millî bir sigorta şirketinin işaretleri, saçaklarımızda sarkan nazarlık pabuçlarını damdan dama kaçan hırsızların oralara takılıp kalmış ayakkabıları zanneden meşhur milletdaşı gibi bir an durdu, düşündü." (109/11/75)

Pierre Loti'nin İstanbul'a ve insanına bakış tarzı Ömer Seyfeddin başta olmak üzere Türk yazarlarında bir gücenklik yaratmıştır. Gördükleri en yalın nesnelere bile hayâllerinde yaşattıkları esrarlı Doğu'yla doldurmak istedikleri için hiçbir şeyi gerçek boyutlarında göremezler. Bu hikâyede bir Frengin aynı Lotivâri düşüncelerle kendi halinde bir Türk evini son derece esrarlı bir belde olarak yorumlaması ele alınmıştır.

islâm'a göre kabirleri ziyaret etmek câizdir. Bu yüzden tekke ve türbelerde yatan din büyüklerini ziyaret etmenin sakıncası yoktur. Fakat türbeye gelenler, Allah'ın sevgili kulu olarak gördüğü türbedeki şahsın manevî kudretinden, eşyalarından, toprağından yardım beklerler. Yalnızca Allah'a güvenilmesi, dileklerin Allah'a yöneltilmesi gerektiği halde türbeden medet umulmakta, adaklar adanmaktadır. Evliyâ ve azizlerle neredeyse pazarlığa girişme şekline dönüşen bu inanç, eski dinlerin kalıntılarını taşımaktadır. Zira bunun temelinde ataya tapma kültü yer alır. Şamanizmin kalıntısı olan bu inanç müslümanlıkla yanyana yaşayabilmiştir. (144)

Fakat bunlara körü körüne inanmak da "Kerâmet" hikâyesinde olduğu gibi üç kâğıtçıların, hırsızların işine yarayabilir. Mizahî bir dille anlatılan bu hikâyede mahalleli, çıkan yangında türbenin yanmayacağına, kerâmet olacağına inanır:

"Yangın yarım saatten beri devam ediyordu. Fakat mahallenin ahalişi iki ev sonra söneceğine kıldılar. Çünkü bir zât-ı şerîfin türbesi vardı. Mümkün değil o tutuşmazdı."

(85/8/121) Rüzgâr durur, yangın söner. Fakat sandukanın altına giren külhanbeyi hırsız Çiroz Ahmet iki büyük şamdanı, iki seccadeyi, yazma Kur'an'ı, bir kerâmet karşısında bulduklarını zanneden mahallelinin arasından yürüyerek çıkartır. Yangından sonra herkes evliyânın yangın gecesi gittiğine inanır, fakat türbe mahalledeki kudsîyetini muhafaza eder.

"Türbe" hikâyesinde de Ömer Seyfeddin, bâtıl inançların boşluğunu karikatürize ederek anlatır. Namazında niyazında bir kadın olan Şefika Molla, o kadar hayattan kopmuştur ki belediye abdesthânesini türbe zannedip dualar okur.

Anadolu folklorunda üfürükçünün hastalığı iyileştirmek söz konusu olduğunda dua ve dilekleri hastanın vücuduna yayma; tabiat üstü varlıkların gücü söz konusuysa onları bazı etkileyici dua ve sözlerle ürkütme gibi bir işlevi olduğuna inanılır. (145) Üfürük ve nefesle maddî çıkar sağlayarak geçimini temin eden kadınlara Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde de rastlanır. "Türbe"de yazar, Şefika Molla'yı şu şekilde anlatır: "Şefika Molla, gelen hastaları okur, kurşun döker." (75/8/131) "Üfürükçülüğü, sofuluğu, büyücülüğü kalplerde meçhul bir korku uyandırır." (75/8/132) "Küçük evceğizinde o canlı bir evliya gibi otururdu." (75/8/133) Böylelikle Şefika Molla'nın etrafında bir masal havası oluşur.

Şefika Molla'ya kendilerini okutmak, muska almak ve kurşun döktürmek için gelenler ise şunlardır:

"Kısmet için genç kızlar, imtihana yakın zihinleri açılmak için mektepliler, çocuğu olmayan kısır kadınlar, kazanamayan tüccarlar, bir şeyini kaybetmiş efendiler, kocalarını kıskanan hanımlar, sevgililerine kavuşamayan âşıklar, tezkere alamayan askerler, terfi edemeyen zâbitler, vereminden tutunuz da frengilisine, belsoğukluğuna kadar her türlü hastalar, kötürümler, körler, dilsizler, sağırlar hep Şefika Molla'ya gelirler. Kendilerini ona okuturlar, muska alırlar, üzerlerine kurşun döktürürler, ondan şifâ, ondan ümit beklerlerdi. (...) Her gelen haline göre bir para bırakırdı." (75/8/131-132)

İnsanların başa çıkamadıkları güçlükler karşısında büyümlü güçlere başvurmaları burada yazar tarafından da gösterildiği gibi tamamen psikolojik bir mahiyettedir.

Şefika Molla kendi hayatında da dualardan, üfürükten medet umar. Evden çıkarken kapıyı kilitler. Arkasından da bir hırsız duası okumayı ihmal etmez.

"Şefika Molla, uzunca bir hırsız, bir yangın duası okudu. Eve bahçeye doğru üfledi." (75/8/135) Yürürken de günaha girmemek için etrafa bakmaz. Bozulmuş mezardan geçerken çarpılacağına inanır. "(...) içinden Tüncina... duasını okuyordu." (75/8/135)

"Nezle" hikâyesinde de Masume Hanım evlenebilmek için bazı kutsal yerlere gider:

"Üç bin kadar gün kısmetini bekledi. Adaklar adadı. Bakıcılara, niyet kuyularına, Tezveren Dede'ye gitti. İsteddiği bir türlü gelmiyordu." (132/5/15)

Bir şey kaybeden veya kocasından şüphelenen kadınlar bakıcılara müracaat ederler, onlar da yıldıza ve mehtaba bakarak haber verirler. Büyücü de bakıcı gibi bilinmeyeni haber

vermek iddiasındadır. Fakat kendilerine gelenlerin anlattıklarına bakıp birşeyler söyleyerek maddî çıkar temin ederler.

Fakat topluma karışmadıkları, onların cehaletlerinden uzak durdukları için büyücü damgası yiyenler de vardır. Tarihle ilgili konulu "Büyücü" hikâyesinde, kimya âlimi olan Doğan'a, halk, evinden hiç çıkmadığı, kimseyle görüşmediği için büyücü der. Ondan çekindikleri için Büyük Salâhaddin'den onu şehirden uzaklaştırmasını isterler. Fakat Akka kalesinin düşman işgalinden kurtarılması Büyücü Doğan'ın yaptığı mancınıkla humbara sayesinde olur. Salâhaddin, Doğan'a pekçok şey ihsan etmek ister, fakat Doğan sadece, kendisini cahil ahalden kurtarmasını ister.

Cehaletin hayâl gücünü harekete geçirmesiyle bätıl inanç oluşur. Bu hikâyede de pozitif ilimle, bätıl inanç arasındaki çatışma yer alır. Pozitif ilmi Doğan, bätıl inanişisi ise halk temsil eder.

Muska taşımak da çok tanrıçılık döneminden kalma bir inançtır. Kötü ruhlardan korunma amacıyla üstte totemin sembolünü taşıma geleneği, zamanla muska taşımaya dönüşmüştür. İslâm'a göre Kur'an surelerini büyü için kullanmak, muskalara yazmak günahdır. Bunları taşıyanlar da kadere karşı çıkmak istedikleri için sapkın sayılırlar. Büyücülük, bakıcılık da aynı şekilde değerlendirilir. (146)

"Pireler" hikâyesinde yazar, Doğu insanının muskaya, üfürüğe yönelmesinin yanlışlığını bir İtalyan doktorun ağzından verir: "-Siz istersiniz muska... Siz istersiniz üfürük... Siz istersiniz ilaç! Halbuki hastalıkların evvelâ sebeplerini bulmak lâzım. Bu sebep bulununca şifâ bulundu demektir." (89/5/188)

Namus telakkisi hem ahlakî, hem de sosyal açıdan fertlerin hayatlarını düzenler. Fakat taassub haline gelirse traji-komik olaylara da yol açabilir. "Namus" hikâyesinde köpeklerin çiftleşmesine bakan ailesini tek tek öldüren "namus şehidi" Çingene, idam sehpasında son arzusu olarak erkek köpeğin iğdiş edilmesini ister.

Domuz, bağırsak parazitlerini insan vücuduna geçirdiği için hem sağlık açısından mahzurlu, hem de İslâm dinince yasaklanmış bir hayvandır. Domuza karşı taassub "Tuhaf Bir Zulüm" hikâyesinde ele alındığı şekilde dinî inanç millî çıkarları mahveder. Masum, basit görünen bir inancın bile düşmanın elinde önemli bir politik silah olduğu gösterilir. Bu inancın kullanılış tarzı tamamen Ömer Seyfeddin'in millî görüşüyle ilgilidir.

Hikâyede bir Bulgar diplomatı olan Koştanof'un Türkleri Bulgaristan'dan sadece domuza olan taassupları yüzünden nasıl çıkarttığından, Türklerin siyasî fikirleri, idealleri olmadığından bahsedilir. Vatanın bir taassup yüzünden savaşmadan düşmana teslim edilişi okuyucuya acı bir gerçek olarak sunulur.

Kerâmet, ermiş olduğuna inanılan kimselerde bulunduğu varsayılan tabiatüstü güçtür. Kerâmetin olabilirliği üzerine çeşitli dinî düşünceler bulunmasına rağmen önemli olan kişinin bu manevî güce inanıp inanmamasıdır.

"Kerâmet" hikâyesinde, mahalleli, yanan türbenin içinden sandukanın altında, şamdan, seccade ve yazma Kur'an'la çıkan hırsız, evliyânın kerâmeti karşısında kaldıklarını zannedip yakalayamazlar.

"Yangın yarım saatten beri devam ediyordu. Fakat mahallenin ahalişi iki ev sonra söneceğine kaidiler. Çünkü bir zât-ı şerîfin türbesi vardı. Mümkün değil o tutuşmazdı." (85/8/121) Rüzgâr durur, yangın söner. Fakat sandukanın altına giren külhanbeyi hırsız Çiroz Ahmet iki büyük şamdanı, iki seccadeyi, yazma Kur'an'ı, bir kerâmet karşısında bulduklarını zanneden mahallelinin arasından yürüyerek çıkartır. Yangından sonra herkes evliyânın yangın gecesi gittiğine inanır, fakat türbe mahalledeki kudsiyetini muhafaza eder.

"Kurumuş Ağaçlar" hikâyesinde de kurumuş ağaçlar birdenbire yeşerir. Ömer Seyfeddin, burada kerâmeti, bâtıl inançların boşluğunu göstermek için değil, tam tersine olumlu bir motif olarak kullanır. Namuslu bir kadını kötülemek için yazılmış bir mektubu götürmekte olan yolcuyu öldüren hikâye kahramanının günahlarından arındığı bu kerâmetle anlaşılır.

"Başını Vermeyen Şehit" hikâyesinde, kesilen başını kurtaran şehiti görmeyen, bu kerâmete şahit olmanın anlamı ise onu görenin de şehit olacağıdır. Burada da kerâmet hikâyeye destanî bir ton katmak için kullanılmıştır.

Toplum düzenini bozucu inanışlara bir örnek ise "Pamuk ıplığı" hikâyesinde yer alır. Bu hikâyede Alevîlere atfedilen "mum söndü" inanışına değinilmekte ve bu durum bir Hıristiyan genç kızın bakışıyla tabiata, tabiîliğe doğru atılmış bir adım, ilerleme şeklinde gösterilmektedir.

"İngilizce bir eserde okudum. Aralarında galiba "Kızılbaş" nâmıyla dalâlette kalmış küçük bir fırka varmış ki, "promiscuité"yi tervic edermiş... işte tabiata doğru atılmış bir adım! Tabiî ilimlerin, tekâmülün, terakkinin muzafferiyetiyle birkaç yüz, belki birkaç bin sene sonra erişilecek gaye!..." (17/9/36)

Promiscuité kelimesi için, Tahsin Saraç'ın Büyük Fransızca-Türkçe sözlüğünde şu anlamlar verilir: 1. Serbest cinsî birleşme. 2. Hoş olmayan bir yakınlık, sevimsiz biraradalık, sıkışıklık, yedi mahalle biraradalık. 3. izdiham. (147)

Bu konuyla ilgili bir başka unsur ise "Harem" adlı hikâyede vardır:

"-Promiscuité ne?

-Evvel zamanda, insanlar daha hayvanlara pek yakın iken ferdî izdivac yokmuş. Sürü halinde yaşarlarmış. Kabilenin bütün erkekleri, bütün kadınların müsavî surette kocası imiş.

Nazan şaştı.

-Olur şey değil...

-Neye? Basit bir teşkilâtın basit bir neticesi. Doğan çocukların anası babası da kabilenin bütün halkı imiş. Bu hâl, âyin gibi hâlâ bazı cemaatlerde devam eder. Meselâ Kızılbaşlar gibi... Ne ise..." (71/4/159)

Bu inanışın kaynakları olarak şunları sıralayabiliriz:

1. Yavuz Sultan Selim döneminde askerlerin baskınına karşı

Alevîler hep birlikte otururlar. Gözcüler herhangi bir terslik hissettiklerinde işaret verirler ve aydınlanma amacıyla kullanılan mumlar sönermiş. 2. Şer'î, sünnî inanışın, Alevîlerde kaç-göç olmamasını mezhebi genişlik olarak değerlendirmesi bu şâibeyi doğurmuş olabilir. 3. Alevîlerde mum söndürmek değil, mum yakmak inanışı var. Saygı ve sevgiyi ifade etmek amacıyla üç mum yakılır. Birincisi Allah, ikincisi peygamber, üçüncüsü Hz. Ali içindir. (148)

"Mehdî" hikâyesinde milliyetçi şuûrdan uzak bir beyefendi, dini islâm olan milletlerin ilerlemeyişinin sebebini islâmî inançlar ve hurafeler olarak gösterir.

"İslâmlık ise fertlerindeki cemaat ve milliyet temayülleri bozarak hepsini karanlık bir taasubun görmez körlüğü içinde yaşatır. Sözüme şahit, işte bütün dünya yüzündeki Müslümanlık... Yüz milyonlarca Müslüman ve bizim milletimiz olan elli milyon Türk hâlâ on üç, on dört asır evvelki hurafeler ve efsanelerle çırpınıyor." (27/10/68)

Yazar trende böyle bir tartışmanın başlamasından sıkılmıştır hele hele yobazlıkla karşılaşacağını zannedince iyice keyfi kaçır:

"Ben arzun dümdüz olduğunu, balığın üzerinde öküzün boynuzunda tıpkı bir tepsi gibi durduğunu fenle ispata kalkacak bunak bir yobazın Mehdî hakkında saçmalayacağı budalalıkları duymamak için başımı pencereye doğru çevirdim." (27/10/70)

Fakat konuşan hoca bir yobaz değil, şuûrlu bir mümindir. Hoca, Mehdî'nin ortaya çıkışıyla ilgili inancın kaynağı ve yorumlanması üzerine bazı bilgiler verir.

"Bu Mehdî kimdir, biliyor musunuz evlatlar? Kaybolan on ikinci imam! Bütün müslümanlar onun gelmesini bekliyorlar... Bu şüphesiz bir hayâl. Bu hayâlin nereden ve nasıl tesirlerle çıktığını size söyleyeyim: İslâmlık bir mefkûredir. Öyle âli, metin, yüksek bir mefkûre ki taaruzî her müslüman, islâm olmayan memleketleri almak, oralarını hep müslüman yapmak emelini besler.(...) Esirliğin ağır ve ateşli zincirleri altında inleyen her müslüman, bir halâs, bir necât gününden ümidini kesmemiş. Ve bu ümidinin fiile çıkarılmasını tekrar bir gün meydana çıkacak olan on ikinci imama, Mehdî'ye atfetmiş. (...) Bütün islâm diyarlarında Rumeli'nin, Asya'nın, Hindistan'ın köylerinde, Afrika'nın bâdiyelerinde müslümanlar hep bir halâsçıyı, bir Mehdî'yi beklerler; Mehdî'ye dâir birçok masallar, hikâyeler vardır. Bunlara büyük ve perişan bir ümmetin yaralanmış ruhunda uyuyan en garip ve muhteşem şiirler de karışır. "Ak minare" vesâire gibi... (...) İslâm ruhu şuûrsuz bir sâfiyet ve emniyetle her halâsçı gibi sivrilen kahramana bu adı verir." (27/10/70-71) Yolcular, bu açıklamanın verdiği ümitle aralarına giren şımarık Rum'a tahammül ederler.

Ömer Seyfeddin'in yaşadığı dönemde Türk aydınları arasında iyi bir devlet adamına, bir kurtarıcıya ümit bağlama eğilimi görülür. Mehdî inanışının kendi döneminde yorumlanması bu şekilde dile getirilmiştir.

"Açık Hava Mektebi" hikâyesinde de eskilerin resim yapmak üzerine olan taassubları tenkid edilir. Bunun sebebi ise şudur:

"Eskiden resim bile günahtı. Çocuklar bir resim yaparlarsa yarın ahrette "Bunun canını ver bakalım!" teklifine marûz

kalacakları söylenirdi." (129/1/124)

"Perili Köşk" hikâyesinde ise, insanların bâtıl inançlarını kullanarak sömüren Hacı Niyazi Efendi'nin bunlara inanmayan bir zihniyet karşısında düştüğü durum sergilenir. Hacı Niyazi Efendi, perilere, hayaletlere inanan saf insanları korkutarak, bir yıllığına kontrat imzaladığı kiracılarını kaçırtır. Fakat son kiracısı safaataya pabuç bırakmayan gerçekçi bir insandır. Yine bir gece ev halkını korkutmak için evin bahçesine gelen beyaz örtülü cismi yakalar. Bunun ev sahibi olduğu görülür. Bu sefer Sermet Bey, ev sahibine bir oyun oynar, zorla ödenmediği halde ödendiği belirtilen altı senelik kira bedelini belirten belgenin altına imzasını attırır. Duygu ve korkuların istismarının ironisini teşkil eden bu hikâye adeta "ava giden avlanır" atasözüne dayanır.

Ömer Seyfeddin, "Bahar ve Kelebekler" hikâyesinde, yaşlı bir kadının ağız ile bâtıl inançların sadece bizde değil Batı'da da görüldüğünü belirtir. Gerçekçi bir zihniyete sahip olan Ömer Seyfeddin insanlığın ortak özelliklerinin her millette görülebileceğini belirtmek istercesine yaşlı kadına "Lâkin insanların behîmiyetine nihayet yoktur." (16/9/76) cümlesini söyler.

"Mâzi, bâtıl itikatlar o kadar kuvvetli, müthiş idi ki, bütün idrâke, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor, tahavvül kanununun o muhayyel nazarî kuvvetini esasından kırıyordu. Düşünüyordu; fakat bu bâtıl itikatlar, bu haşin, an'üd, katil mâzinin an'if tahakkümü yalnız Türklere, yalnız Türkiye'ye mahsus değildi. Birkaç hafta evvel Paris'te tahsilde bulunan kardeşi, oturduğu evin tabldotunda perhiz münasebetiyle et, yağ bulunmadığını, Paris'te aileler arasındaki Katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini Sudan'da, çöllerde, kumlu, hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağını yazıyordu." (16/9/75)

Yazar halk inançlarını çeşitli fikirlerini anlatabilmek için bir malzeme olarak kullanmıştır. Ömer Seyfeddin'in bâtıl inançlar karşısında takındığı tavır akılcıdır.

3. KÖY VE KÖYLÜ

Ömer Seyfeddin, halk kültürünün hem koruyucusu hem de kaynağı olarak gördüğü köye bakarken aydın mesafesini korumuştur. Köy konulu hikâyeleri çok olmamakla birlikte konusu köyde geçen "Yüzakı", "Nasıl Kurtarmış?", "Deve", "Rüşvet", "Eleğimsağma", "Yalnız Efe", "Horoz" hikâyelerinde bir estetik mesafeden bakılmıştır.

Fakat konuşma tarzının yansıtılması bakımından gerekse köyün küçük dünyasını anlatmak bakımından başarılı birkaç örnek de vardır. Bunlardan birisi "Beynamaz" hikâyesidir. Bu hikâyede köylüler kahvede kendi aralarında namaz üzerine, imam'ın anlattığı dinî hikmetlerle dolu hikâyeler üzerine konuşurlar.

Dışarıda ise kadınlar hem tarlada hem evde çalışırlar. Erkekler ise camiden kahveye, kahveden eve gitmektedirler. Böyle kapalı bir dünya içinde yaşayan insanlar yağmur yağmayınca bunun sebebini kendi aralarına karışmayan Gavur Ali'de görürler. Köyün tasviri de uzaktan yapılır. Gavur Ali'nin ağılının alan da geniş bir perspektiften tasvir edilir.

Şive unsurları açısından da "yaperi, ideri gibi muhacir sigaları" (138/9/92) ve Rumeli ağız özellikleri görülür. "Beynamaz" hikâyesinde Gavur Ali köylülere "Arnavutluk'ta öğrendiği kabadayı şivesiyle; "Ah bire keratalar bire! Karılarınız olmasa açlıktan gebereceksiniz, bire!... diye küfürünü basar." (74/6/49)

"Bir Hayır" hikâyesinde de yine ağız özelliklerine rastlarız:

- "Hedi sus, hedi sus! Deli gibi söylenme..."

- Ben ölüyon, diyom gadın!

- "Hedi sus, hedi sus!..." (107/6/69)

"Hürriyete Layık Bir Kahraman" hikâyesinde işinde gücünde olan halkın Efruz Bey gibi birdenbire hürriyet kahramanı kesilenlerin karşısındaki tavrını göstermek açısından Bolulu aşçıbaşı küçük bir motif olarak kullanılır. Evin hizmetçisi Despina hürriyete, aşçıbaşına, karısının da kendine benzemesi şeklinde açıklar. Aşçıbaşının tavrı ise şu şekildedir: "Tuh, tuh, töbe... Sus gopeğin kızı... diye hürriyeti anlamayan koca Türk, hâlâ bu gürültüleri, bir yangın sanıyor. Ateş buralara gelinceye kadar ben yemeği verir, bulaşıkları bile yıkarım düşüncesini hiç istifini bozmuyordu." (113/1/27)

"Dama Taşları" hikâyesinde tımarhânenin kapısındaki kapıcı da ağız özellikleri korunarak konuşturulur:

"Kapıcı "Efendi, bunları tohtora deyiver. Biz garişmayuz." diye onu yokuşlu küçük meydanın köşesindeki bir katlı sarı boyalı bir binaya götürdü."

"Çakmak" ve "Külâh" hikâyelerinde de çıkar oyunları üzerine kurulu köylü dünyaları anlatılır. "Çakmak" hikâyesi kaynağı kıt köylü dünyasının hırsızlığa eğilimini de gösterir. "Külâh" ise birbirine külâh geçirmeye çalışan Kayserili ile Rumelili'nin hikâyesidir.

Refik Halid'in Yeni Mecmua'da Memleket Hikâyeleri

serisinden küçük hikâyeler yayımlaması hem okuyucuları hem de diğer yazarları etkiler. Köy ve kasaba hayatının mizahî bir tarzda verilmesi, ana hatlarıyla insanların tasvir edilmesi pek çok yazarı etkiler. Ömer Seyfeddin de Diken dergisinde yayımladığı "Yüzakı", "Nasıl Kurtarmış", "Rüşvet" hikâyelerinde bu etkiler görülür. Anadolu insanının kapalı dünyaları içinde birbirlerine karşı yaptıkları kurnazlıklar, canlı bir şekilde anlatılan töreler ve gelenekler mizahî bir üslûpla okuyucuya sunulur.

Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin adlı kitabında Refik Halid'in ve Ömer Seyfeddin'in bu tür eserlerini karşılaştırırken şu düşünceleri dile getirir: "Tıpkı Refik Halid'de olduğu gibi Anadolu hayatını dışarıdan renkli ve eğlenceli dış görünüşüne yüzeyden dokunarak, bu düzenin altındaki çatışmalara ve toplum nedenlerine inmek istemez. Ama Refik Halid'deki o renkli, empresyonist anlayışa uygun tasvir gücü dilindeki o canlı plastik güzellik onun bu hikâyelerinde yoktur." (149)

Aynı kitabın 100. sahifesinde ise Ömer Seyfeddin'in tasvir ettiği yerleri belirtir: "Eleğimsağma" hikâyesinde Bozkaya'dan, "Yalnız Efe"de ise Akkovuk'tan söz edilmekte, "Yüzakı", "Nasıl Kurtarmış?", "Rüşvet", "Binecek Şey", "Beynamaz" hikâyelerinde ise izmir çevresinden bazı yerleri tasvir etmekte konularını bu çevrenin yaşayışından ve törelerinden almaktadır.

Ömer Seyfeddin, hikâyelerinde köye ve köylüye bakış tarzında estetik mesafeyi korumuş fakat konuşma özelliklerini yansıtırken, gerekse köylülerin içinde bulunduğu mekânı anlatırken bir hikâye dünyası kurmayı başarmıştır.

SONUÇ

Türkçe'nin yazı dili olarak kullanılması yönündeki çalışmalar İslâmiyet'in kabulünden sonra Arapça ve Farsça'nın Türkçe üzerinde hakimiyet kurduğu dönemlerde başlar. Divanü Lügati't-Türk, Türklerin bu kültüre maruz kaldıkları tarihte büyük bir kültürlerinin bulunduğunu gösterir. Bu kültür şehirleşme ve yabancı tesirlerin artışı karşısında sözlü kültürde, dilde yaşamasını sürdürür ve yirminci yüzyıldaki millî uyanışta Divanü Lügati't-Türk'teki malzeme önemli bir rol oynar.

Tanzimat'tan sonra ise Türk yazarları halkı aydınlatmak için halk dilinin sadeliğine yönelmişlerdir. Gazete lisanının oluşması bu sebeptedir.

Ömer Seyfeddin'in, İzmir'de görev yaptığı yıllarda Türkçü Necip'in, Millî Edebiyat döneminde de bu hareketin ideologu sayılan Ziya Gökalp'in etkisiyle, millî edebiyatın kaynağı olan halk kültürünü, eserlerinde kullandığı görülür. Bu çabalar Türkçülük hareketinin kültürel yönünü oluşturur. Bu hareketin içindeki en velûd şahsiyet ise Ömer Seyfeddin'dir. Kısa bir yazı hayatına yüzlerce hikâye, makale, fıkra, risâle sığdırabilmiştir. Böylelikle teori ile uygulamayı birleştirir.

Ziya Gökalp'in hars-tehziib konusundaki düşünceleri ile halk edebiyatına ve diline yönelme, Türk milliyetçiliğinin temellerinden biri olarak görülür. Bu yüzden Ömer Seyfeddin, hikâyelerinde deyimleri, atasözlerini, külhanbeyi argosunu, destanları, masalları, fıkraları kullanmıştır.

Hikâyelerinde bir hayli deyim kullanan Ömer Seyfeddin bunları üslûbuna mal etmeyi başarmıştır. Bunu yaparken deyimlerdeki kelime istifini değiştirmiş, anlamı kuvvetlendirici yeni unsurlar eklemiş, cümlelerin ve hikâyedeki durumun gereğine göre deyimleri olumlu veya olumsuz şekliyle, şahıs ve zaman ekleriyle çekimli haliyle kullanmıştır. Deyimleri kullanan şahıslar bunları yerinde, anlamına uygun ve yazarın çizdiği şahsiyete uyfun olarak sarfetmişlerdir. Bundan dolayıdır ki o, hiçbir reklama ihtiyaç duymadan geniş kitle tarafından aranan yazardır.

Kendisini, eserlerinde argo kullanıyor diye suçlayanlara, kullandıklarının "türkiyyet"ler olduğunu söyler. Bunlara Türkçe'nin hususiyetlerinden biri olduğu için "türkiyyet" der. Bahsedilenler deyimlerdir. Ömer Seyfeddin, argo olarak sadece külhanbeyi argosunu kullanmıştır.

Atasözleri de, hem hikâyelerde o anki durumu açıklayıcı mahiyettedir, hem de hikâyenin başına yerleştirilmekle o hikâyenin ana fikrini açıklayan bir konumdadır. Ahmet Midhat Efendi de, Şinasî'nin Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'deki atasözlerinin hangi durumlarda kullanıldıklarını belirtmek amacıyla hikâyeler yazmıştır. Fakat Ömer Seyfeddin'in bunları kullanmaktaki amacı yukarıda açıklandığı şekilde farklıdır.

Halk edebiyatını ilmî bir şekilde inceleyen Ziya Gökalp'e göre Ömer Seyfeddin daha çok uygulayıcı bir şahsiyet gibi gözükür. O da halk edebiyatının destan, masal, fıkra, şiir

türlerini eserlerinde kullanmıştır.

Ömer Seyfeddin'in hikâyelerine akseden epik ton onun milliyetçi bakış açısından kaynaklanır. Destanî mahiyetteki hikâyeleri ve şiirleri kahramanlığı yüceltir; insanlara ideal tiplerin örneklerini sunar. Tarihî kaynaklardan aldığı konuları, destanî havayı daha da etkileyici hâle getirerek hikâyelerinde işler, zenginleştirir. Özellikle şahısların görünüşünü ve manevî dünyalarını tasvir ederek, kaynaklarda ana hatlarıyla anlatılan şahıslara canlılık verir. Bu şahıslar her ne kadar alp ve alp-eren tipinin devamıysa da Ömer Seyfeddin kalemiyle bunlara şahsiyet kazandırır.

Yazarın, çeşitli kaynaklardan aldığı malzemeyi zaman, mekân, şahsiyet ve anlatım yönünden ayrıntılarıyla derinleştirmesine, konusunu masallar ve halk fıkralarından aldığı hikâyelerinde de rastlarız. Halk fıkralarını hikâyeleştirirken ona çeşitli sosyal fikirler de ekler.

Ömer Seyfeddin, halkın inanç, gelenek, görenek ve törelerine karşı da ne alaycı bir tavır takınır, ne de bir folklorcu gibi bunları alıp yineler. İnançlarla ilgili unsurlar ya eskileri tenkid etmek için ya da toplum düzenini bozan unsurlara dikkat çekmek için kullanılmıştır.

Konuşması, gündelik hayatı ve küçük dünyası ile anlatılan köylü ise hikâyelerde ya bir dekindur ya da hikâyenin baş kişilerindedir.

Ömer Seyfeddin, sade dille yazdığı eserleri ile hem Türkçe'nin yazı dili hâline gelmesinde önemli bir merhale olur, hem de halk kültüründen malzeme alınarak edebî eserler verilebileceğini gösterir. Zaten Millî Edebiyat akımının temel amacı da budur: Malzeme halktan, teknik Batı'dan.

NOTLAR

(1) Bu konuda şu eserlere bakılabilir: Tahir Alangu; "Tarihten Folkloru Doğru", Türkiye Folkloru El Kitabı, Adam Yay., 1. bs., 1st., 1983, sf. 163-167. Pertev Nailî Boratav; "Bizim Edebiyatımızda Halk Edebiyatının Tesirleri" Folklor ve Edebiyat (1982) 1, Adam Yay., 2. bs., 1st., 1991, sf. 54-62.

(2) Agah Sırrı Levend; Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, T.D.K. Yay., 3. bs., Ank., 1972.

(3) Mehmet Kaplan; "Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Halk Edebiyatının Tesiri", Aşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri, haz.: Feyzi Halıcı, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ank., 1992, sf. 657-659.

(4) Rıza Filizok; Ziya Gökalp'in Edebî Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma, Kültür Bakanlığı Yay., 1. bs., Ank., 1991, sf. 20-34.

(5) Ömer Seyfeddin, "Türkçeye Karşı Enderunca", Türk Sözü, S.4, 1 Mayıs 1330. Bahsedilen bölüm şöyledir:

"Bergamalı Kadri'nin kitabında da bu şikâyet duyulur. Sonra şu Türk'ün hiddetine bakın... Ne kadar haklı... Kendi lisanın Arapça, Acemce terkipler altında söndürüldüğünü görüyor ve haykırıyor:

"Arapça isteyen Urban'a gitsin,
Acemce isteyen İran'a gitsin,
Frenkler Frengistan'a gitsin,
Ki biz Türküz bize Türkçe gerektir."

(6) Rıza Filizok, a.g.e. sf. 40-48.

(7) İnci Enginün; "Ömer Seyfeddin, Yakup Kadri ve Yahya Kemal'in Dil ve Edebiyat Görüşleri", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yay., 2. bs., 1st., Ekim 1991, sf. 303-304.

(8) Ömer Seyfeddin, "Bugünkü Şairlerimiz", İfham Gaz. (haftalık ilâve) 30 Eylül 1919.

(9) Ömer Seyfeddin, "Türkçe'ye Karşı Enderunca", Türk Sözü, No:4, 1 Mayıs 1330 (1914).

(10) Ömer Seyfeddin, "Osmanlıca Değil Türkçe", Türk Sözü, No:5, 8 Mayıs 1330.

(11) İnci Enginün; "Ömer Seyfeddin'in Dil Konusundaki Görüşleri", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yay., 2. bs., 1st., Ekim 1991, sf. 286-294.

(12) Ömer Seyfeddin, "Türkçe'ye Karşı Enderunca", Türk Sözü, No:4, 1 Mayıs 1330 (1914).

(13) Ömer Seyfeddin, "Güzel Türkçe", Tanin, S.1953, 8 Mayıs 1330.

(14) Ömer Seyfeddin, "Tasfiye ve Islah", Tanin, S.1941, 4 Mayıs 1330.

(15) bkz. (14)

(16) Ömer Seyfeddin, "Yeni Lisâna Dâir", Yirminci Asırda Zekâ, S.9, 25 Haziran 1328 (1912).

(17) Ömer Seyfeddin, "Kelimelerin Mânâları Nerededir?", Türk Sözü, No:12, 26 Haziran 1330.

(18) bkz. (17)

(19) Ömer Seyfeddin, "İskolastik Lisânla Tabiî Lisân

- Arasındaki Başlıca Farklar", Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası, C.II, S.6, Nisan 1335 (1919).
- (20) Ömer Seyfeddin, "Yeni Lisân ve Çirkin Taarruzlar", Genç Kalemler, C.3, S.22, 1912.
- (21) Ömer Seyfeddin, "Halkımız Niçin Okumuyor?", Ali Canib Yöntem, Ömer Seyfettin, 1st. 1947.
- (22) Ömer Seyfeddin, "Yeni Lisân", Genç Kalemler, C.II, S.1, 29 Mart 1327 (1911).
- (23) Ömer Seyfeddin, "Yeni Lisân ve Çirkin Taarruzlar", Genç Kalemler, C.3, S.22, 1912.
- (24) Ömer Seyfeddin, "Türkçe'ye Karşı Enderunca", Türk Sözü, No:4, 1 Mayıs 1330 (1914).
- (25) Ömer Seyfeddin, "Yeni Lisân", Genç Kalemler, C.II, S.1, 29 Mart 1327 (1911).
- (26) Ömer Seyfeddin, "Türk Sözü", Türk Sözü, S.1, 12 Nisan 1330.
- (27) Ömer Seyfeddin, "Güzel Türkçe", Tanin, S.1953, 8 Mayıs 1330.
- (28) Ömer Seyfeddin, "Osmanlıca Değil Türkçe", Türk Sözü, No:5, 8 Mayıs 1330.
- (29) Ömer Seyfeddin, "Lisânın Sadeleşmesi", Türk Sözü, S.13, 3 Temmuz 1330.
- (30) Ömer Seyfeddin, "Tasfiyecilik Başka", İfham Gaz. (haftalık ilâve), No:8, 6 Teşrin-i evvel 1335.
- (31) bkz. (30)
- (32) Ömer Seyfeddin, "Güzel Türkçe", Tanin, S.1953, 8 Mayıs 1330.
- (33) bkz. (32)
- (34) Ömer Seyfeddin, "Türk Sözü", Türk Sözü, S.1, 12 Nisan 1330.
- (35) Ömer Seyfeddin, "Vaziyet-i Edebiye", İfham Gaz. (haftalık ilâve), No:3, 1 Eylül 1919.
- (36) Ömer Seyfeddin, "Dâd-ı Tahrîr", İzmir, no.11, 6 Teşrin-i evvel 1323.
- (37) Ömer Seyfeddin, "Genç Kızlarımız için Altı Derste Tabîî Yazmak Sanatı", Türk Kadını Mec. No: 12-26 Kânûn-ı evvel 1334.
- (38) Orhan Hançerlioğlu; "Deyim" maddesi, Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar, 1. C. (A-D), Remzi Ktb., 1. bs., 1st., 1976.
- (39) Türker Acaroğlu; Dünya Atasözleri, Kaya Yay., 1st., (tarihsiz), sf. 9.
- (40) Cahit Öztelli; "Deyimler Hakkında", Türk Folklor Araştırmaları, No: 157, Ağustos 1962, sf. 2797.
- (41) Feridun Fazıl Tülbentçi; Türk Atasözleri ve Deyimleri, inkılap ve Aka Ktb.leri, 1st., 1963, sf. 2.
- (42) Doğan Aksan; Bütün Yönleriyle Dil, 3. C., T.D.K. Yay., Ank., 1980.
- (43) Ömer Asım Aksoy; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 1. Atasözleri Sözlüğü, inkılap Ktb., 8.bs., 1st., 1993, sf. 52.
- (44) Yusuf Ziya Bahadınlı; Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynakları, Yeni Dünya Yay., 1st., 1984.
- (45) Vecihe Hatiboğlu; "Atasözleri ve Deyimler", Türk Dili, C.13, S.152, sf. 467-471.

- (46) Vecihe Hatiboğlu; "Kelime Grupları ve Kuralları", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, T.D.K. Yay., Ank., 1963, sf. 224.
- (47) Aydın Oy; Tarih Boyunca Türk Atasözleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1st., Mart 1972, sf. 99.
- (48) Ömer Asım Aksoy; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2. Deyimler Sözlüğü, İnkılap Ktb., 8. bs., 1st., 1993, sf. 514.
- (49) Vecihe Hatiboğlu; "Kelime Grupları ve Kuralları", sf. 206, 222.
- (50) Ömer Asım Aksoy; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2. sf. 509.
- (51) Vecihe Hatiboğlu; "Kelime Grupları ve Kuralları", sf. 243.
- (52) Hüseyin Uysal; Saban Arıkan; Yıldız Uysal; Deyimler Sözlüğü, Arda Yayın Dağıtım, 1. bs., 1st., 1992, sf. 6.
- (53) Vecihe Hatiboğlu; "Kelime Grupları ve Kuralları", sf. 226-227.
- (54) Ömer Asım Aksoy; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2. sf. 515.
- (55) bkz. (54)
- (56) Ömer Asım Aksoy; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2. sf. 498-509.
- (57) Sabahat Emir; Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü, Emir Yay., 3. bs., 1st., 1974, sf. 5-25.
- (58) Sükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2. bs., Ank., Eylül 1986, sf. 642.
- (59) Aydın Oy; "Deyim Üzerine", Türk Folklor Araştırmaları, C.6, S.124, Kasım 1959.
- (60) "Ömer Seyfettin", Türk Dili, Günlük Özel Sayısı, Türk Dil Kurumu Yayını, S.127, Nisan 1962, sf. 587-590, (B.Y./15)
- (61) Aydın Oy; Tarih Boyunca Türk Atasözleri, sf. 1-4.
- (62) Sükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 623-628.
- (63) Vâcid, Durûb-ı Emsâl, M.S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1990-1991 öğretim yılı bitirme tezi, tezi haz.: Mukadder Türk, tezi yön.: Aydın Oy, 1st., 1991.
- (64) Mustafa Nihat Özön; Türk Atasözleri, İnkılap Ktb., 1st., (tarihsiz), sf. X.
- (65) Sinasî, Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, 1st., 1963.
- (66) Ömer Asım Aksoy; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 1. sf. 37.
- (67) Vecihe Hatiboğlu; "Kelime Grupları ve Kuralları", sf. 234.
- (68) Ömer Faruk Akün; "Atalar Sözüne Dair", Sadırvan, C.II, S.28, 1st., 7 Ekim 1949.
- (69) Ahmed Midhat Efendi, Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye Hikemiyâtının Ahkâmını Tasvîr, M.S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1991-1992 öğretim yılı bitirme tezi, tezi haz.: Nazan Yumuşakkaya, tezi yön.: Aydın Oy, 1st., 1992.
- (70) Tahir Alangu; Ömer Seyfeddin, Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yay., 1st., 1968, sf. 450.
- (71) Ferit Devellioğlu; Türk Argosu, İnceleme-Sözlük, Aydın Ktb., 7. bs., Ank., 1990, sf. 21.

- (72) Hulki Aktunc; Büyük Argo Sözlüğü, Afa Yay.,
1st., Eylül 1990, sf. 11.
- (73) Ferit Devellioğlu; Türk Argosu, sf. 48.
- (74) "Ömer Seyfettin", Türk Dili, Günlük Özel Sayısı,
T.D.K. Yay., S.127, Nisan 1962, sf. 587-590, (B.Y./15)
- (75) L. Sami Akalın; "Türk Folklorunda Çocuk Okşamaları",
Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.2, S.4, Nisan 1989, sf.
34-36.
- (76) Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,
Gerçek Yayınevi, 4. bs., 1st., Ocak 1982, sf. 134.
- (77) Tahir Alangu; Ömer Seyfeddin, sf. 45.
- (78) Sükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 662.
- (79) Sedat Veyis Örnek; 100 Soruda İlkelerde Din Büyü,
Sanat, Efsane; Gerçek Yayınevi, 2.bs., 1st., Ekim 1988, sf.83.
- (80) Sükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 66. Ayrıca;
Mustafa Duman; "Trabzon Yöresi Türkülerinde Beddua", Türk
Folkloru Belleten 1986, 1st., sf. 69.
- (81) Hasan Köksal; Millî Destanlarımız ve Türk Halk
Edebiyatı, Ücdal Neşriyat, 1st., 1985, sf.17.
- (82) Sükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 145.
- (83) Nihad Sami Banarlı; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,
M.E.B. Devlet Kitapları, 1st., 1971, sf. 2.
- (84) Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,
sf. 35.
- (85) Nihad Sami Banarlı; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,
sf. 2.
- (86) Mehmed Fuad Köprülü; "Epope Meselesi", Büyük Mecmua,
no:5, sf. 68.
- (87) Pertev Nailî Boratav; "Ömer Seyfettin", Folklor ve
Edebiyat, 1, (1982), Adam Yay., 2. bs., 1st., 1991, sf. 334.
- (88) Ömer Seyfeddin, "Harb Edebiyatı", Yeni Mecmua, No:5,
9 Ağustos 1918.
- (89) İsmet Parmaksızoğlu; "Topuz Hikâyesi ve Aşlı",
Halkevleri Dergisi, S.2, Aralık 1966, sf. 14-15.
- (90) Mehmet Kaplan, "Başını Vermeyen Şehit", Hikâye
Tahlilleri, Dergah Yay., 4. bs., 1st., 1992, sf. 54-72.
- (91) Cemil Göker; Gülme ve Güldüren Sanat Türleri, Kültür
Bakanlığı Yay., Ank., 1993, sf. 8.
- (92) Ömer Seyfeddin; "Türklerin Millî Bayramı, Yeni Gün:9
Mart", Tanin, S.1879, 5 Mart 1330.
- (93) Ömer Seyfeddin; "Güzellik ve Esâtir", Turan, S.1423,
13 Ekim 1915.
- (94) Ziya Gökalp; Türk Töresi, haz. Hikmet Dizdaroğlu,
Kültür Bakanlığı Yay., 1. bs., Ank., 1976, sf. 106.
- (95) Rıza Filizok; "Ömer Seyfeddin'de Halk Edebiyatı
Tesiri", Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin, M.Ü. Yay.,
1st., 1984, sf.120.
- (96) Fevziye Abdullah Tansel; Ömer Seyfeddin'in Siirleri,
T.K.A.E. Yay., Ank., 1972, sf. 63-64.
- (97) H. Fethi Gözler; Ömer Seyfettin, Çağdaş Yayınevi,
1. bs., 1st., 1976, sf. 143.
- (98) Bu görüşü Ahmet Kutsi Tecer de devam ettirir.
Kocyiğit Köroğlu adlı piyesinde yazar Köroğlu'nu Oğuz
destanından gelme bir kahraman olarak değerlendirir. Piyesite

Köroğlu, idealize edilmiştir.

(99) Şükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 566.

(100) Elçin, a.g.e. sf. 567.

(101) Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, sf. 85.

(102) Halit Fahri Ozansoy; "Ömer Seyfeddin'in Fıkra ve Nükteleri", Tercüman, 17 Mart 1965, sf. 2.

(103) Rıza Filizok; "Ömer Seyfeddin'de Halk Edebiyatı Tesiri", sf. 123. Pertev Nailî Boratav; "Ömer Seyfettin", sf. 335. İlhan Başgöz; "Hikâyelerinin Belli Başlı Konuları", Dost, C.2, S.7, Nisan 1958, sf. 10. Tahir Alangu; Ömer Seyfeddin, sf. 101. (Ayrıca Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin'in şimdiye kadar ele geçmeyen Nasrettin Hoca adlı bir piyesinden bahseder ve bunun "bulvar komedisi kılığında bir taşlama" olduğunu belirtir. a.g.e. sf. 536)

(104) Cemil Göker; a.g.e. sf. 52-53.

(105) "Ömer Seyfettin", Türk Dili, Günlük Özel Sayısı, T.D.K. Yay., S.127, Nisan 1962, sf. 587-590, (B.Y./15)

(106) Carl Brockelmann; "Mesel" maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C.8, M.E.B. Yay., ist., 1988.

(107) Şükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 368.

(108) Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, sf. 75-76.

(109) Ziya Gökalp; "Halkıyyât, I.Masallar" Küçük Mecmua, S.18, (2.10.1338) sf.10.

(110) Tahir Alangu; Ömer Seyfeddin, sf. 341.

(111) Vladimir Propp; Masalın Bicimbilimi, çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, B/F/S Yay., ist., 1985.

(112) Mehmet Kaplan, Hikâye Tahlilleri, Dergah Yay., 4. bs., ist., 1992.

(113) Şükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 444.

(114) Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, sf. 49-52.

(115) Ruşen Eşref Ünaydın; Diyorlar Ki, haz. Şemsettin Kutlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2. bs., Ank., 1985, sf. 219.

(116) Tahir Alangu; Ömer Seyfeddin, sf. 89-103.

(117) Ziya Gökalp; Türkcülüğün Esasları, haz. Mehmet Kaplan, ist., 1970, sf. 143.

(118) Orhan Seyfi Orhon; "Peri Kızıyla Çoban Hikâyesini Niçin ve Nasıl Yazdım?", Akademi Mec., C.1, no: 1, Ocak 1972, sf. 37-38.

(119) Rıza Filizok; "Ömer Seyfeddin'de Halk Edebiyatı Tesiri", sf. 123. Pertev Nailî Boratav; "Ömer Seyfettin", sf. 335. İlhan Başgöz; "Hikâyelerinin Belli Başlı Konuları", Dost, C.2, S.7, Nisan 1958, sf. 10. Tahir Alangu; Ömer Seyfeddin, sf. 101.

(120) Şükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 672.

(121) Rıza Filizok; "Ömer Seyfeddin'de Halk Edebiyatı Tesiri", sf. 123.

(122) Mustafa Nihat Özön; Türkçe'de Roman, haz. Alpay Kabacalı, İletişim Yay, 2. bs., Ank., 1985, sf. 184.

(123) Şükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 675.

Ayrıca şu eserde daha ayrıntılı bilgiler yer alır: Şükrü Elçin;

- Anadolu'da Köy Orta Oyunları, T.K.A.E. Yay., 3.bs., Ank., 1991.
- (124) Şükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 673.
- (125) Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, sf. 192-194.
- (126) Fevziye Abdullah Tansel; Ömer Seyfeddin'in Siirleri, sf. IX.
- (127) Ruşen Eşref Ünaydın; Diyorlar Ki, sf. 219-222.
- (128) Ömer Seyfeddin; "Türkçe'ye Kimler Osmanlıca Der?" Türk Sözü, no:7, 22 Mayıs 1330.
- (129) Ömer Seyfeddin; "Bugünkü Şâirlerimiz", ifham, no:6, 30 Eylül 1919.
- (130) Ömer Seyfeddin; "Umûmî ve Hususî Türkçe", Türk Sözü, no:3, 24 Nisan 1330.
- (131) Şükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, sf. 195.
- (132) Aydın Oy; "An'ane, Gelenek, Görenek, Adet, Örf ve Töre Kavramları Üzerinde Görüşler", Türk Folkloru Belleten, kitap:2, C.1, 1986, sf. 358.
- (133) Aydın Oy; a.g.e. sf. 364.
- (134) Eğitim ve moda vasıtasıyla çocuğun topluma yabancılaştığı, Ömer Seyfeddin'in çeşitli hikâyelerinde belirtilmiştir. Böylece Ömer Seyfeddin'in yabancılaşmayı sadece ırkta aramadığı anlaşılır. "Bahar ve Kelebekler"de genç kız, "Asilzâdeler"de Efruz Bey, "Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu"da Kenan buna örnek gösterilebilir.
- (135) Pervîz; "Müstakbel Validelere", Kadın mec., S.29, 18 Mayıs 1325.
- (136) Ömer Seyfeddin; "Tasfiye ve Islah", Tanin, S.1941, 4 Mayıs 1330.
- (137) Ahmet Aydın; "Konya'daki Manevî Halk inançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili", Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, haz.: Feyzi Halıcı, Konya Kültür ve Turizm Derneği Yay., Ank, 1985, sf. 250.
- (138) Ahmet Yaşar Ocak; İslâm-Türk inançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, T.K.A.E. Yay., 2. bs., Ank., 1990, sf. 103.
- (139) Mehmet Kaplan; "Bahar ve Kelebeklerin Tahlili", Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin, sf. 41-50.
- (140) Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Folkloru, sf. 27.
- (141) Hasan Köksal; "Eski Türk Toplumunda Kutsal Değerler ve Kurban Kavramı", Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, haz.: Feyzi Halıcı, Konya Kültür ve Turizm Derneği Yay., Ank., 1985, sf. 520.
- (142) Hasan Köksal; a.g.e. sf. 520.
- (143) Ahmet Aydın; a.g.e. sf. 248. Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Folkloru, sf. 103.
- (144) Ahmet Aydın; a.g.e. sf. 245.
- (145) Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Folkloru, sf.116.
- (146) Ahmet Aydın; a.g.e. sf. 247.
- (147) Tahsin Saraç; Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, Adam Yay., 3. bs., ist., 1990, sf. 558.
- (148) Esat Korkmaz; Ansiklopedik Alevilik Bektasilik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., 1. bs., ist., 1993, sf. 252.

ÖMER SEYFEDDİN'İN HİKAYELERİNİN KRONOLOJİK LİSTESİ

1. "İlk Namaz", Serbest İzmir Gaz., No:4-402, 15 Kânûn-ı sâni 1320, B.Y./8
2. "Sâhir'e Karşı", Serbest İzmir Gaz., No:5-405, 12 Şubat 1320, B.Y./14
3. "Sebat", Serbest İzmir Gaz., No:9-408, 26 Şubat 1320.
4. "Bir Ekek Mektubu", Serbest İzmir Gaz., No:3, 11 Ağustos 1323.
5. "İki Mebus", Aşiyân Mec., C.2, No:14, 6 Kânûn-ı sâni 1324, B.Y./4
6. "Elma", Bağçe Mec., C.2, No:43, 16 Haziran 1325.
7. "Büsenin Şekli-i İbtidâîsi", Tesvik Mec., Adet:2, Temmuz 1325, B.Y./5
8. "At", Tenkid Mec., No:1, 22 Mart 1326, B.Y./10.
9. "Beşeriyet ve Köpek", Piyano Mec., No:6, 13 Eylül 1326, No:7, 20 Eylül 1326, B.Y./9.
10. "Apandisit", Piyano Mec., Y.1, No:11, 25 Teşrin-i evvel 1326, B.Y./5.
11. "Aşk ve Ayak Parmakları", Piyano Mec., No:13, 1326, B.Y./5.
12. "Kumrular", Piyano Mec., No:15, 23 Teşrin-i evvel 1326, B.Y./5.
13. "Tavuklar" Piyano Mec., No:16, 1 Teşrin-i sâni 1326, B.Y./9.
14. "Tuğra", Düşünüyorum, Y.1, 17, 10 Teşrin-i sâni 1326, B.Y./9
15. "Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür" Düşünüyorum (Nüsha-i Feykalâde), No:20, 3 Kânûn-ı sâni 1326, B.Y./9.
16. "Bahar ve Kelebekler", Genc Kalemler Mec., C.2, No:1 (11), 29 Mart 1327, B.Y./9.
17. "Pamuk İpliği", Genc Kalemler Mec., C.2, No:4 (14), 1327, B.Y./9.
18. "İrticâ Haberi", Genc Kalemler Mec., C.2, No:6 (16), 1327, B.Y./3.
19. "Bomba", Genc Kalemler Mec., C.2, No:9 (19), 1327, B.Y./3.
20. "Primo Türk Çocuğu 1. Nasıl Doğdu?" Genc Kalemler Mec., C.3, No:13, 1327, B.Y./3.
21. "And", Genc Kalemler Mec., C.3, No:19, Nisan 1328, B.Y./8.
22. "Aşk Dalgası", Genc Kalemler Mec. (On Temmuz'a Mahsus Mümtaz Nüsha), C.4, No:24-25, 10 Temmuz 1328, B.Y./9.
23. "Burultu", Zekâ Mec., No:18, 30 Kânûn-ı sâni 1329, B.Y./9.
24. "Kolleksiyon", Zekâ, No:19, 6 Şubat 1329, B.Y./9.
25. "Piç", Türk Yurdu, C.4, No:10, Ağustos 1329, B.Y./9.
26. "Hürriyet Bayrakları", Türk Yurdu, C.5, No:8 (56), Kânûn-ı evvel 1329, B.Y./3.
27. "Mehdî", Türk Yurdu, Y.3, C.5, No:10 (60), 16 Kânûn-ı sâni 1329, B.Y./10.
28. "Gayet Büyük Bir Adam" Safahât-ı Si'r ü Fikr., No:2, 20 Mart 1329, B.Y./1.
29. "Şimeler", Yirminci Asırda Zekâ, C.2, No:27, 3 Nisan 1330, B.Y./1.
30. "Primo Türk Çocuğu", Türk Sözü Gaz., No:5-11,13-16, 8 Mayıs -24 Temmuz 1330, B.Y./3.

31. "Boykotaj Düşmanı", Tanin Gaz., No:1902, 17 Mayıs 1330, B.Y./1.
32. "Beyaz Lâle", Donanma Mecmûası, 2. seri, No:5 (53),14 Temmuz 1330, No:7 (55), 28 Temmuz, No:10 (58)-14 (62), 18 Ağustos-22 Eylül 1330, B.Y./10.
33. "Sivrisinek", Yeni Mecmûa, C.1, No:1, 12 Temmuz 1917, B.Y./1.
34. "Falaka", Yeni Mecmûa, C.1, No:2, 19 Temmuz 1917, B.Y./8.
35. "Hürriyet Gecesi", Yeni Mecmûa, C.1, No:4, 2 Ağustos 1917, B.Y./1.
36. "Eleğimsağma", Yeni Mecmûa, C.1, No:5, 9 Ağustos 1917, B.Y./1.
37. "Çanakkale'den Sonra", Yeni Mecmûa, C.1, No:6, 16 Ağustos 1917, B.Y./10.
38. "Ferman", Yeni Mecmûa, C.1, No:7, 23 Ağustos 1917, B.Y./2.
39. "Üç Nasihat", Yeni Mecmûa, C.1, No:8, 30 Ağustos 1917, B.Y./6.
40. "Kaç Yerinden", Yeni Mecmûa, C.1, No:9, 6 Eylül 1917, B.Y./10.
41. "Kütük", Yeni Mecmûa, C.1, No:12, 27 Eylül 1917, B.Y./2.
42. "Vire", Yeni Mecmûa, C.1, No:14, 27 Eylül 1917, B.Y./2.
43. "Binecek Şey", Yeni Mecmûa, C.1, No:15, 18 Teşrin-i evvel 1917, B.Y./6.
44. "Tesellî", Yeni Mecmûa, C.1, No:16, 25 Teşrin-i evvel 1917, B.Y./2.
45. "Penbe incili Kaftan", Yeni Mecmûa, C.1, No:17, 1 Teşrin-i sâni 1917, B.Y./2.
46. "Mermer Tezgâh", Yeni Mecmûa, C.1, No:19, 15 Teşrin-i sâni 1917, B.Y./11.
47. "Çakmak", Vakit Gaz., 15 Kasım 1333, B.Y./6.
48. "Başını Vermeyen Şehid", Yeni Mecmûa, C.1, No:20, 22 Teşrin-i sâni 1917, B.Y./2.
49. "Kızıllema Neresi?", Yeni Mecmûa, C.1, No:21, 29 Teşrin-i sâni 1917, B.Y./2.
50. "Büyücü", Yeni Mecmûa, C.1, No:22, 6 Kânûn-ı evvel 1917, B.Y./2.
51. "Yeni Bir Hediye", Donanma Mec., No:91 (140), 11 Kânûn-ı evvel 1333, B.Y./5.
52. "Teke Tek", Yeni Mecmûa, C.1, No:23, 13 Kânûn-ı evvel 1917, B.Y./2.
53. "Topuz", Yeni Mecmûa, C.1, No:25, 27 Kânûn-ı evvel 1917, B.Y./2.
54. "Fon Sadriştayn'ın Karısı", Yeni Mecmûa, C.1, No:26, 3 Kânûn-ı sâni 1918, B.Y./4.
55. "Diyet", Yeni Mecmûa, C.2, No:27, 10 Kânûn-ı sâni 1918, B.Y./2.
56. "Düşünme Zamanı", Yeni Mecmûa, C.2, No:28, 17 Kânûn-ı sâni 1918, B.Y./10.
57. "Muhteri", Yeni Mecmûa, C.2, No:29, 24 Kânûn-ı sâni 1918, B.Y./7.
58. "Fon Sadriştayan'ın Oğlu", Yeni Mecmûa, C.2, No:30, 31 Kânûn-ı sâni 1918, B.Y./4.
59. "Zamane Yiğitleri:Cesaret", Yeni Mecmûa, C.2, No:31, 8 Subat 1918, B.Y./10.

60. "Külâh", Vakit Gaz., 25-27 Şubat 1334, B.Y./6.
61. "Hâtiften Bir Sadâ", Yeni Mecmûa, C.2, No:34, 7 Mart 1918, B.Y./8.
62. "Müjde", Yeni Mecmûa, C.2, No:36, 21 Mart 1918, B.Y./10.
63. "Terakkî", Yeni Mecmûa, C.2, No:37, 28 Mart 1918, B.Y./9.
64. "Velinimet", Vakit Gaz., Y.1, No:164, 3 Nisan 1334, B.Y./7.
65. "Dama Taşları", Yeni Mecmûa, C.2, No:39, 11 Nisan 1918, B.Y./11.
66. "Ayın Takdîri", Yeni Mecmûa, C.2, No:40, 18 Nisan 1918, B.Y./15.
67. "Yalnız Efe", Yeni Mecmûa, C.2, No:41, 25 Nisan 1918, B.Y./7.
68. "Nâdan", Vakit Gaz., Y.1, No:202, 11 Mayıs 1334, B.Y./2.
69. "Mâkul Bir Dönüş", Vakit Gaz., No:215-216, 24-25 Mayıs 1334, B.Y./11.
70. "Rütbe", Vakit Gaz., No:229, 7 Haziran 1334, B.Y./7.
71. "Harem", Türk Kadını, C.1, No:8-13, 29 Ağustos-28 Teşrin-i sâni 1334, B.Y./4.
72. "Nakarât", Yeni Mecmûa, C.3, No:63, 3 Teşrin-i evvel 1918, B.Y./3.
73. "Forsa", Büyük Mecmûa, C.1, No:1, 6 Mart 1335, B.Y./2.
74. "Beynamaz", Büyük Mecmûa, No:4, 8 Mart 1335, B.Y./6.
75. "Boş inançlar:Türbe", Zaman Gaz., 11 Mart 1335, B.Y./8.
76. "Memlekete Mektup", Büyük Mecmûa, No:2, 13 Mart 1335, B.Y./7.
77. "Niçin Zengin Olmamış?", Büyük Mecmûa, No:3, 20 Mart 1335, B.Y./7.
78. "Korkunc Bir Cezâ", Diken Mecmûası, No:13, 17 Nisan 1335, B.Y./6.
79. "Bit", Zaman Gaz., 20 Nisan 1335, B.Y./9.
80. "Boş inançlar:Perili Köşk", Zaman Gaz., 22 Nisan 1335, B.Y./8.
81. "Baharın Tesiri", Büyük Mecmûa, No:7, 8 Mayıs 1335, B.Y./5.
82. "Nasıl Kurtarmış?", Zaman Gaz., 14 Mayıs 1335, B.Y./6.
83. "Zeytin Ekmek", Yeni Dünya, No:2, 3 Temmuz 1335, B.Y./7.
84. "Mehmâemken", Zaman Gaz., 5 Temmuz 1335, B.Y./10.
85. "Boş inançlar:Kerâmet", Yeni Dünya, No:3, 17 Temmuz 1335, B.Y./8.
86. "Yüksek Ökçeler", Zaman Gaz., 24 Temmuz 1335, B.Y./5.
87. "Uzun Hasan", İfham Gaz., 31 Temmuz 1335.
88. "Havyar", Yeni Dünya, No:5, 14 Ağustos 1335, B.Y./5.
89. "Pireler", İfham Gaz. (Edebî İlâve), No:3, 1 Eylül 1335, B.Y./5.
90. "Tuhaf Bir Zulüm", Yeni Mecmûa, C.3, No:66, 26 Teşrin-i evvel 1335, B.Y./7.
91. "Namus", Diken Mecmûası, No:3, 28 Teşrin-i evvel 1335, B.Y./6.
92. "Kesik Bıyık", Diken Mecmûası, C.2, No:4, 9 Teşrin-i sâni 1334, B.Y./4.
93. "Türkçe Recete", Zaman Gaz., 30 Kânûn-ı evvel 1334, B.Y./5.
94. "Devletin Menfâati Uğruna", Diken Mec., C.2, No:5, 1 Kânûn-ı sâni 1335, B.Y./6.
95. "Rüşvet", Zaman Gaz., 1 Kânûn-ı sâni 1335, B.Y./6.
96. "Nokta", Diken Mec., C.2, No:6, 8 Kânûn-ı sâni 1335,

- B.Y./5.
97. "Acıklı Bir Hikâye", Zaman Gaz., 16 Kânûn-ı sâni 1335, B.Y./6.
98. "Nişanlılar", Zaman Gaz., 19 Kânûn-ı sâni 1335, B.Y./9.
99. "Antiseptik", Diken Mec., No:7, 23 Kânûn-ı sâni 1335, B.Y./5.
100. "Tos", Zaman Gaz., 2-3 Şubat 1335, B.Y./5.
101. "Deve", Diken Mec., No:8, 6 Şubat 1335, B.Y./6.
102. "Acaba Ne idi?", Sâir Mec., C.1, No:9, 6 Şubat 1335, B.Y./11.
103. "Bir Kayışın Tesiri", Zaman Gaz., 13 Şubat 1335, B.Y./4.
104. "Yüzakı", Diken Mec., No:9, 20 Şubat 1335, B.Y./6.
105. "Herkesin içtiği Su", İfham Gaz. (Edebî İlâve), No:4, 8 Eylül 1335, B.Y./6.
106. "Kaşağı", İfham Gaz. (Edebî İlâve), No:5, 15 Eylül 1335, B.Y./6.
107. "Bir Hayır", İfham Gaz. (Edebî İlâve), No:6, 22 Eylül 1335, B.Y./8.
108. "Yuf Borusu Seni Bekliyor", İfham Gaz. (Edebî İlâve), No:8, 6 Teşrin-i evvel 1335, B.Y./7.
109. "Gizli Mâbed", İfham Gaz., No:100, 10 Teşrin-i sâni 1335, B.Y./11.
110. "İlk Düşen Ak", İfham Gaz., No:113, 23 Teşrin-i sâni 1335, B.Y./9.
111. "İlk Cinayet", Diken Mec., No:32, 27 Teşrin-i sâni 1335, B.Y./8.
112. "Birdenbire", Vakit Gaz., 6 Kânûn-ı evvel 1335, B.Y./5.
113. "Hürriyete Lâyık Bir Kahraman", Vakit Gaz., No:753-764, 10-23 Kânûn-ı evvel 1335, B.Y./1.
114. "Çirkinliğin Esrarı", Vakit Gaz., Y.3, No:761, 19 Kânûn-ı evvel 1335, B.Y./5.
115. "Horoz", Vakit Gaz., No:764, 22 Kânûn-ı evvel 1335, B.Y./5.
116. "Dünyanın Nizâmı", Vakit Gaz., No:769, 27 Kânûn-ı evvel 1335, B.Y./5.
117. "Mîras", Vakit Gaz., No:776, 3 Kânûn-ı sâni 1336, B.Y./5.
118. "Boş İnançlar:Kurbağa Duası", Vakit Gaz., 10 Kânûn-ı sâni 1336, B.Y./8.
119. "Şâirlerin Kitabı Münasebetiyle", Zaman Gaz., 13 Kânûn-ı sâni 1336, B.Y./
120. "Lokanta Esrarı", Haftalık Türk Dünyası, C.1, No:2(95), 15 Kânûn-ı sâni 1336, B.Y./9.
121. "Balkon", İkinci Kitab, Şubat 1336, B.Y./9.
122. "Karmanyolacılar", Diken Mec., No:41, Şubat 1336.
123. "Kurumuş Ağaçlar", Vakit Gaz., 17 Şubat 1336, B.Y./6.
124. "İffet", Diken Mec., No:46, 15 Mart 1336, B.Y./5.
125. "Muayene", Diken Mec., No:47, 22 Mart 1336, B.Y./5.
126. "Şefkate İman", Vakit Gaz., 30 Kânûn-ı evvel 1336, B.Y./7.
127. "Asiller Kulübü (Asilzâdeler)", Vakit Gaz., 1-10 Temmuz 1926, B.Y./1.
128. "Bilgi Bucağında", Vakit Gaz., 19 Temmuz 1926, B.Y./1.
129. "Açık Hava Mektebi", Resimli Ay Mec., No:3, Şubat 1927, B.Y./1.
130. "Tam Bir Görüş", Gizli Mâbed (İst., 1926, İkbâl

- Kütüphanesi) adlı kitabın içinde. B.Y./1.
131. "Uçurumun Kenarında", Gizli Mâbed adlı kitabın içinde. B.Y./7.
132. "Nezle", Yüksek Ökçeler (İst., 1926, Ümid Kütüphanesi) adlı kitabın içinde. B.Y./5.
133. "Bir Vasiyetnâme", Yüksek Ökçeler adlı kitabın içinde. B.Y./5.
134. "Kıskançlık", Yüksek Ökçeler adlı kitabın içinde. B.Y./5.
135. "ınat", (Ahmet Hâlit Külliyyâtı'nda), B.Y./1.
136. "1/2", (Ahmet Hâlit Külliyyâtı'nda), B.Y./1.
137. "Aleko Bir Çocuk", (Ahmet Hâlit Külliyyâtı'nda), B.Y./10.
138. "Bir Temiz Havlu Uğruna", (Ahmet Hâlit Külliyyâtı'nda), B.Y./9.
139. "Uzun Ömür", Türklük Araştırmaları Dergisi, S.6, der. Mustafa Argunşah, M.Ü. Yay., İst., 1993, sf. 409-411.
140. "Ezelî Bir Roman", Türklük Araştırmaları Dergisi, S.6, der. Mustafa Argunşah, M.Ü. Yay., İst., 1993, sf. 412-416.

BİBLİYOGRAFYA

Yararlanılan eserler, yazarlarının soyadlarına göre sıralanmıştır.

... Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin, M.Ü., Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., 1st., 1984. (Sadık Tural, "Ömer Seyfeddin'in Hayatı ve Eserleri", sf. 9-40; Mehmet Kaplan, "Bahar ve Kelebeklerin Tahlili", sf. 41-50; İnci Enginün, "Ömer Seyfeddin'in Hikâyelerinde Yabancılar", sf. 51-79; Ö. Faruk Huyugüzel, "Ömer Seyfeddin'in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler", sf. 89-98; Zeynep Kerman, "Ömer Seyfeddin ve Batı Edebiyatı", sf. 99-112; Rıza Filizok, "Ömer Seyfeddin'in Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri", sf. 113-126; Abdullah Uçman, "Ömer Seyfeddin - Rıza Tefvik", sf. 127-148; Sema Uğurcan, "Ömer Seyfeddin'in Hikâyelerinde Kadın Tipleri", sf.149-169; Mustafa Argunşah, "Ömer Seyfeddin'de Ergenekon Destanı", sf. 170-180; Ö. Faruk Huyugüzel - Sema Uğurcan, "Ömer Seyfeddin'in Mensur Şiirleri ve Dil ve Edebiyata Dair Makaleleri", sf. 183-340)

... Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ank., 1985. (Müjgân Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", sf. 1-18; İnci Enginün, "Ömer Seyfettin'in Hikâyeciliği", sf. 37-50; Fevziye Abdullah Tansel, "Ömer Seyfettin'in İlk Eser ve Şiirleri", sf. 51-72; Olcay ÖnerToy, "Ömer Seyfettin'in Milliyetçilik Düşüncesi", sf. 73-86; İsmail Parlatır, "Genç Kalemler Hareketi içinde Ömer Seyfettin", sf. 87-112; Müjgân Cunbur, "Ömer Seyfettin Bibliyografyası" sf. 113-180.)

Türker Acaroğlu; Türk Atasözleri, İletişim Yay., 2. bs., 1st., 1993.

Türker Acaroğlu; Dünya Atasözleri, Kaya Yay., 1st., (tarihsiz).

Ahmed Midhat Efendi, Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye Hikemiyâtının Ahkâmını Tasvîr, M.S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1991-1992 öğretim yılı bitirme tezi, tezi haz.: Nazan Yumuşakkaya, tezi yön.: Aydın Oy, 1st., 1992.

L. Sami Akalın; "Türk Folklorunda Çocuk Okşamaları", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.2, S.4, Nisan 1989.

Doğan Aksan; Bütün Yönleriyle Dil, C.3, T.D.K. Yay., Ank., 1980.

Ömer Asım Aksoy; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1, Atasözleri Sözlüğü, İnkılap Ktb., 8. bs., 1st., 1993.

Ömer Asım Aksoy; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Deyimler Sözlüğü, İnkılap Ktb., 8. bs., 1st., 1993.

Hulki Aktunç; Büyük Argo Sözlüğü, Afa Yay., 1st., 1990.

Tahir Alangu; Türkiye Folkloru El Kitabı, Adam Yay., 1. bs., 1st., 1983.

Tahir Alangu; Ömer Seyfeddin, Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yay., 1st., 1968.

Nezihe Araz; Umay Günay; Nail Tan; Kâmil Toygar; Enis Öksüz; Bilge Seyidoğlu; 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve

Adetlerimiz (Türk Töresi), Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 1st., 1993.

Ahmet Aydın; "Konya'daki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili", Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, haz.: Feyzi Halıcı, Konya Kültür ve Turizm Derneği Yay., Ank., 1985, sf.: 244-262.

Yusuf Ziya Bahadınlı; Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynakları, Yeni Dünya Yay., 1st., 1984.

Nihad Sami Banarlı; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, M.E.B. Devlet Kitapları, 1st., 1971.

Mehmet Halit Bayrı; İstanbul Folkloru, A.Eser Yay., 2.bs., 1st., 1972.

Pertev Nailî Boratav; Folklor ve Edebiyat (1982) 1, Adam Yay., 2. bs., 1st., 1991.

Pertev Nailî Boratav; Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Adam Yay.'nda, 1. bs., 1st., 1988.

Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yay., 4. bs., 1st., 1982.

Pertev Nailî Boratav; 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yay., 2. bs., 1st., 1984.

Pertev Nailî Boratav; Zaman Zaman İçinde, Adam Yay.'nda, 1. bs., 1st., 1992.

Danuta Chemilowska; "Enderunlu Osman Vâsıf'ın İki Muhammesinde Adı Geçen Bâtıl İtikat ve İnanışlar", Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, haz.: Feyzi Halıcı, Konya Kültür ve Turizm Derneği Yay., Ank., 1985, sf.:498-503.

Abdulhaluk M. Çay; Türk Ergenekon Bayramı, T.K.A.E. Yay., 4. bs., Ank., 1991.

Ferit Devellioglu; Türk Argosu, Aydın Ktb. Yay., 7. bs., Ank., 1990.

Dilaver Düzgün; "Ömer Seyfeddin'in İki Hikâyesinde Halk Kültürü Unsurları", Millî Folklor, C.3, yıl:5, S.19, Ank., Güz 1993, sf.: 46-48.

Sükrü Elçin; Halk Edebiyatına Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2. bs., Ank., Eylül 1986.

Sabahat Emir; Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü, Emir Yay., 3. bs., 1st., 1974.

İnci Enginün; Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yay., ilâveli 2. bs., 1st., Ekim 1991.

E. Kemal Eyüboğlu; 13. Yüzyıldan Günümüze Kadar Sürde ve Halk Dilinde Atasözü ve Deyimler, Doğan Kardeş Yay., 1st., 1973.

Rıza Filizok; Ziya Gökalp'in Edebî Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma, Kültür Bakanlığı Yay., 1. bs., Ank., 1991.

Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu; "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Destan Unsurları", Türk Edebiyatı, S.78, Nisan 1980.

Cemil Göker; Gülme Güldüren Sanat Türleri, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1993.

H. Fethi Gözler; Ömer Seyfettin, Çağdaş Yayınevi, 1. bs., 1st., 1976.

Eflatun Cem Güney; Masallar, Kültür Bakanlığı Yay., 2. bs., Ank., 1990.

- Vecihe Hatiboğlu; "Kelime Grupları ve Kuralları", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, T.D.K. Yay., Ank., 1963.
- Abdulkadir İnan; Tarihte ve Bugün Samanizm, Türk Tarih Kurumu Yay., 3. bs., Ank., 1986.
- Mustafa Kafalı; "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Tarih", Türk Edebiyatı, S.78, Nisan 1980.
- Mehmet Kaplan; Hikâye Tahlilleri, Dergâh Yay., 4. bs., 1st., Nisan 1992.
- Mehmet Kaplan; Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1, Dergâh Yay., 2. bs., 1st., Ocak 1992.
- Mehmet Kaplan; Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2, Dergâh Yay., 1. bs., 1st., 1987.
- Mehmet Kaplan; Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3, Tip Tahlilleri, Dergâh Yay., 2. bs., 1st., Eylül 1991.
- Mehmet Kaplan; "Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Halk Edebiyatının Tesiri", Aşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Sâirleri, haz.: Feyzi Halıcı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ank., 1992.
- Ramazam Kaplan; Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank., 1988.
- Hasan Kolcu; Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları, Kültür Bakanlığı Yay., 1. bs., Ank., 1993.
- Esat Korkmaz; Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., 1. bs., 1st., 1993.
- Hasan Köksal; "Eski Türk Toplumunda Kutsal Değerler ve Kurban Kavramı", Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, haz.: Feyzi Halıcı, Konya Kültür ve Turizm Derneği Yay., Ank., 1985.
- Mehmet Fuat Köprülü; Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., 3. bs., 1st., 1981.
- Mehmed Fuad Köprülü; "Epope Meselesi", Büyük Mecmua, no:5, sf. 68.
- Agah Sırrı Levend, "Türk Edebiyatında Fıkra", Türk Dili, S.231, 1 Aralık 1970.
- Agah Sırrı Levend; Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, T.D.K. Yay., 3. bs., Ank., 1972.
- Tahir Kutsi Makal; "Ömer Seyfettin'in Köye Bakışı", Türk Edebiyatı, S.78, Nisan 1980.
- Claude Levi-Straus; Din ve Büyü, Yol Yay., 2. bs., 1st., 1993.
- Millî Kütüphâne Genel Müdürlüğü; Türk Atasözleri ve Deyimleri, M.E.B. Yay., C.1, 1st., 1992, C.2, 1st., 1993.
- Özdemir Nutku; Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri, Türkiye İş Bankası Yay., Ank., 1976.
- Ahmet Yaşar Ocak; İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, T.K.A.E. Yay., 2. bs., Ank., 1990.
- Ahmet Yaşar Ocak; Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri, Enderun Ktb., 1st., 1983.
- Orhan Seyfi Orhon; "Peri Kızıyla Çoban Hikâyesini Niçin ve Nasıl Yazdım?", Akademi Mec., C.1, no: 1, Ocak 1972, sf. 37-38.
- Aydın Oy; "An'ane, Gelenek, Görenek, Adet, Örf ve Töre Kavramları Üzerine Görüşler", Türk Folkloru Belleten, Türk Folkloru Yay., kitap:2, C.1, 1986, sf.: 157-366.
- Aydın Oy; "Deyim Üzerine"; Türk Folklor Araştırmaları,

C.6, S.124.

Aydın Oy; Tarih Boyunca Türk Atasözleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1. bs., 1st., Mart 1972.

Halit Fahri Özansoy; "Ömer Seyfeddin'in Fıkra ve Nükteleri", Tercüman gaz., 17 Mart 1965, sf.:2.

"Ömer Seyfettin", Türk Dili, Günlük Özel Sayısı, S.127, Nisan 1962.

Ömer Seyfettin, Bütün Eserleri, Bilgi Yayınevi, 1. bs., Ank., Mayıs 1970, 1 Efruz Bey, 2 Eski Kahramanlar, 3 Bomba, 4 Harem, 5 Yüksek Ökçeler, 6 Yüzakı, 7 Yalnız Efe, 8 Falaka, 9 Aşk Dalgası, 10 Beyaz Lâle, 11 Gizli Mabet; 12 Doğduğum Yer, 2. bs., Ank., 1989; 13 Dil Üzerine Yazılar, 14 Sanat ve Edebiyat Yazıları 1. bs., Ank., 1990; 15 Olup Bitenler, 1. bs., 1992; 16 Türklük Üzerine Yazılar, 1. bs., Ank., 1993.

Ömer Seyfeddin Külliyyatı, ilk Düşen Ak, Yüksek Ökçeler, Bomba, Gizli Mabet, C.1, Muallim Ahmet Halit Ktb., 2. bs., 1st., 1940; Asilzâdeler, Bahar ve Kelebekler, Beyaz Lâle, Mahcupluk imtihanı, Dalga, C.2, Muallim Ahmet Halit Ktb., 2. bs., 1st., 1943.

Sedat Veyis Örnek; 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane; Gerçek Yayınevi, 2. bs., 1st., Ekim 1988.

Mustafa Nihat Özön; Türkçe'de Roman, İletişim Yay., 2. bs., Ank., 1985.

Mustafa Nihat Özön; Türk Atasözleri, inkılap Ktb., (tarihsiz), 1st.

Cahit Öztelli; "Deyimler Hakkında", Türk Folklor Araştırmaları, No:157, Ağustos 1962.

İsmet Parmaksızoğlu; "Ömer Seyfettin'in Topuz Hikâyesi ve Aslı", Halkevleri Dergisi, S.2, Aralık 1966.

Vladimir Propp; Masalın Biçimbilimi, cev.: Mehmet Rifat, Sema Rifat, B/F/S Yay., 1st., 1985.

Şinasi, Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye, Tasvir-i Efkâr Matbaası, 1st., 1863.

Nail Tan; Folklorumuzda Ölçülü Sözler, Halk Kültürü Yay., 2. bs., 1st., 1986.

Ahmet Hamdi Tanpınar; Edebiyat Üzerine Makaleler, haz.: Zeynep Kerman, Dergâh Yay., 3. bs., 1st., Ocak 1992.

Fevziye Abdullah Tansel; Ömer Seyfeddin'in Şiirleri, T.K.A.E. Yay., Ank., 1972.

Naki Tezel; Türk Masalları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., C.1 ve 2, 4. bs., Ank., 1992.

Gürsen Topses; "Ömer Seyfettin'in Vire Öyküsü", Alan, C.67, S.3, Haziran 1967.

Sadık Tural; Ömer Seyfeddin'in Hikâye Dünyası, basılmamış docentlik tezi, Ank., 1982.

Feridun Fazıl Tülbentçi; Türk Atasözleri ve Deyimleri, inkılap ve Aka Ktb.leri, 1st., 1963.

Hüseyin Uysal; Şaban Arıkan; Yıldız Uysal; Deyimler Sözlüğü, Arda Yayın-Dağıtım, 1. bs., 1st., 1992.

Hilmi Ziya Ülken; "Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin izleri", İlahiyât Fakültesi Dergisi, yıl:1969, C.17, S.328.

M. Şakir Ülkütaşır; "Türk Atasözlerinin Menşe ve Mahiyeti", Türk Folklor Araştırmaları, C.7, S.157, Ağustos

1962.

Ruşen Eşref Ünaydın; Diyorlar Ki, haz. Şemsettin Kutlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 2. bs., Ank., 1985.

Vâcid, Durûb-ı Emsâl, M.S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1990-1991 öğretim yılı bitirme tezi, tezi haz.: Mukadder Türk, tezi yön.: Aydın Oy, ist., 1991.

Christine Woodhead; "'Kuru Kadı Hikâyesi: Peçevî, Ömer Seyfettin, and the Headless Corpse", Türklük Araştırmaları Dergisi, S.7, M.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., ist., 1993, sf. 579-589.

Dursun Yıldırım; Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar, Ank., 1976.

Ali Canib Yöntem; Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri, ist., 1935.

Ali Canib Yöntem; Millî Edebiyat Meselesi ve Cenâb Bey'le Münakasalarım, M.S.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1991-1992 öğretim yılı bitirme tezi, tezi haz.: Beril Eraslan, tezi yön.: Yrd. Doç. Dr. Abdullah Uçman, ist., 1992.

Hilmi Yücebaş; Ömer Seyfettin, Ahmet Halit Kitabevi, ist., 1960.

Hasan Ali Yücel; Edebiyat Tarihimizden, İletişim Yay., 2. bs., ist., 1989.

Ziya Gökalp; Şiirler ve Halk Masalları, haz.: Fevziye Abdullah Tansel, Türk Tarih Kurumu Yay., 3. bs., Ank., 1989.

Ziya Gökalp; Türkcülüğün Esasları, haz.: Prof. Dr. Mehmet Kaplan, M.E.B. Yay., ist., 1990.

Ziya Gökalp; Türk Tôresi, haz.: Hikmet Dizdaroğlu, Kültür Bakanlığı Yay., 1. bs., Ank., 1976.

Ziya Gökalp; "Ömer Seyfeddin'e Dair Düşünceler", Küçük Mecmua, yıl:1, S.1, 1922.